

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Το Κράτος και η Κοινωνική Πολιτική στη σύγχρονη Κίνα

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ευγενία Λαζαρίδου

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή:

Καλτσώνης Δημήτριος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

(επιβλέπων)

Λελεδάκης Κανάκης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Σακελλαρόπουλος Σπύρος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ευγενία Λαζαρίδου, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, ερευνητικής ή εκπαιδευτικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Σε αυτούς που έφυγαν,
αλλά το αποτύπωμά τους έμεινε ανεξίτηλο*

Ευχαριστίες

Η εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας πραγματοποιήθηκε μέσα στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών στην Ανάλυση και Εφαρμογή Κοινωνικής Πολιτικής κατά την ακαδημαϊκή περίοδο 2020-2021. Ως εκ τούτου, θα ήθελα να εκφράσω ειλικρινείς ευχαριστίες προς το σύνολο των διδασκόντων του προγράμματος, οι οποίοι με το έργο τους συνέβαλαν καθοριστικά στη διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου σπουδών σε μία περίοδο κατά την οποία η διεξαγωγή της εκπαιδευτικής διαδικασίας αντιμετώπισε σημαντικές προκλήσεις.

Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ στον καθηγητή μου και επιβλέποντα της εργασίας, κύριο Δημήτρη Καλτσώνη, για την εμπιστοσύνη, την εποικοδομητική καθοδήγηση και το αμείωτο ενδιαφέρον του σε όλα τα στάδια της εκπόνησης. Δεν αποτελεί υπερβολή του λόγου, αλλά απλή αναγνώριση, το γεγονός ότι δίχως την πολύτιμη υποστήριξη αλλά και το προγενέστερο έργο του, η ενασχόλησή μου με το συγκεκριμένο θέμα δεν θα ήταν εφικτή. Για το λόγο αυτό, τον ευχαριστώ θερμά για τη συνεργασία μας από την αρχή έως το τέλος.

Θα ήθελα να εκφράσω, επίσης, ευγνωμοσύνη στην οικογένεια και τους κοντινούς μου ανθρώπους, για τη διαρκή υποστήριξη και κατανόηση καθόλη τη διάρκεια των ακαδημαϊκών σπουδών μου. Το ίδιο ισχύει για τους συναδέλφους του μεταπτυχιακού προγράμματος, για την αλληλοϋποστήριξη και την άντληση δύναμης κατά τη διάρκεια της εκπόνησης των διπλωματικών μας εργασιών. Ιδιαίτερες ευχαριστίες, τέλος, στην Anya και τον Julien που παρότι βρίσκονται χιλιόμετρα μακριά, οι συζητήσεις μας παρείχαν πολύτιμες πληροφορίες για την κατανόηση της ζωής στην Κίνα σήμερα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	7
Abstract.....	8
Εισαγωγή	9
Μέρος 1 ^ο Πολιτικό σύστημα, οικονομία και κοινωνική προστασία	12
Κεφάλαιο Πρώτο: Το πολιτικό σύστημα και η οικονομία	12
1.1 Το πολιτικό σύστημα της Κίνας.....	12
1.1.1 Τα θεσμικά όργανα του κράτους	12
1.1.2 Ο ρόλος του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας.....	15
1.1.3 Το ζήτημα της λαϊκής συμμετοχής	18
1.2 Η οικονομική πολιτική.....	20
1.2.1 Οι μεταρρυθμίσεις της περιόδου 1978-1988	20
1.2.2 Η στροφή προς ένα μοντέλο καπιταλιστικής οικονομίας.....	22
Κεφάλαιο Δεύτερο: Η κοινωνική προστασία	24
2.1 Μετάβαση και αναδιαμόρφωση	25
2.2 Η διάρθρωση του συστήματος κοινωνική προστασίας σήμερα.....	30
2.2.1 Οι φορείς χάραξης κοινωνικής πολιτικής.....	32
2.2.2 Κεντρική εποπτεία και διοικητική αποκέντρωση	33
2.2.3 Ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα.....	35
Μέρος 2 ^ο Επιμέρους τομείς κοινωνικής πολιτικής.....	37
Κεφάλαιο Τρίτο: Οι πολιτικές για την υγεία	37
3.1 Το σύστημα υγείας έως το 1978	37
3.2 Οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα της υγείας	38
3.3 Οι πολιτικές για την υγεία σήμερα.....	41
Κεφάλαιο Τέταρτο: Οι πολιτικές για την εκπαίδευση.....	44
4.1 Το εκπαιδευτικό σύστημα έως τις αρχές της δεκαετίας του 1980	44
4.2 Οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης	45

4.3 Οι πολιτικές για την εκπαίδευση σήμερα.....	48
Κεφάλαιο Πέμπτο: Η στεγαστική πολιτική.....	50
5.1 Η μετάβαση από τη δημόσια διάθεση κατοικίας στην αγορά ακινήτων.....	50
5.2 Οι σύγχρονες πολιτικές για τη στέγαση.....	52
Κεφάλαιο Έκτο: Η κοινωνική πρόνοια	55
6.1 Οι προνοιακές παροχές κατά τη σοσιαλιστική περίοδο.....	55
6.2 Το πρόγραμμα «dibaο»	56
Συμπεράσματα	60
Πηγές – Βιβλιογραφία	63
Πηγές.....	63
Βιβλιογραφία.....	65

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση του συστήματος κοινωνικής προστασίας της Κίνας υπό το πρίσμα των κοινωνικών και οικονομικών μετασχηματισμών που συντελέστηκαν στη χώρα κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Η ανάλυση του περιεχομένου και της στόχευσης των κοινωνικών πολιτικών που ασκήθηκαν από το κινεζικό κράτος, εντός του πλαισίου των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της θεσμικής διάρθρωσης της κρατικής εξουσίας, αναδεικνύει σημαντικές πτυχές λειτουργίας που αυτή επιτέλεσε κατά τη διαδικασία μετάβασης της χώρας στην οικονομία της αγοράς.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας επιχειρείται η σκιαγράφηση των χαρακτηριστικών κινεζικού πολιτικού και οικονομικού συστήματος, καθώς και η διάρθρωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Στο δεύτερο μέρος, πραγματοποιείται μία περαιτέρω εμβάθυνση στη μελέτη επιμέρους τομέων κοινωνικής πολιτικής. Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο αποτυπώνονται τα βασικά χαρακτηριστικά του πολιτικού και οικονομικού συστήματος. Στο δεύτερο κεφάλαιο, μελετάται η δομή και η εξέλιξη των μηχανισμών κοινωνικής προστασίας από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 έως και σήμερα. Στα κεφάλαια που ακολουθούν, πραγματοποιείται μία αναλυτικότερη διερεύνηση των μεταβολών που παρατηρούνται στους επιμέρους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης, της στέγασης και της κοινωνικής πρόνοιας ως επακόλουθο των οικονομικών μεταβολών κατά την ίδια περίοδο.

Η αποτύπωση της εξέλιξης του συστήματος κοινωνικής προστασίας επιχειρεί να συμβάλει στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την επίδραση των οικονομικών μεταβολών στους μηχανισμούς χρηματοδότησης και παροχής κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και στην ευρύτερη κατανόηση των διακυμάνσεων του ρόλου της κοινωνικής πολιτικής στη σύγχρονη Κίνα.

Λέξεις-κλειδιά: Κοινωνική πολιτική, κράτος, οικονομία, κοινωνικά δικαιώματα, Κίνα

State and Social Policy in Contemporary China

Evgenia Lazaridou

Abstract

The present paper aims to study China's welfare system in light of the country's socio-economic transformations over the past decades. The analysis of the content and targeting of social policies implemented by the Chinese state under the framework of the country's institutional structure of state power, highlights important aspects of its function during the country's transition to a market economy.

The first part of the paper outlines the fundamental characteristics of China's political and economic system, as well as the structure and evolution of its welfare system. The second part follows a deeper analysis into selected social policy sectors. More specifically, the first chapter outlines the characteristics of China's political and economic system. The second chapter analyses the evolution of the country's welfare system since the implementation of market reforms in the late 1970s. The following chapters pursue a deeper analysis of the transformations occurred in the specific sectors of health, education, housing, and social assistance as a consequence of the economic reforms implemented during the same period.

An overview of the Chinese welfare system's shaping process seeks to draw conclusions related to the market reforms' impact on mechanisms financing and providing welfare, as well as to contribute to a broader understanding of social policy's changing role in contemporary China.

Key words: social policy, state power, economy, social rights, China

Εισαγωγή

Η ραγδαία άνοδος της Κίνας κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών συνιστά δίχως αμφιβολία ένα αξιοσημείωτο φαινόμενο με σημαντικές πολιτικές, οικονομικές και γεωστρατηγικές διαστάσεις παγκοσμίως. Αποτελεί, παράλληλα, μία ιστορική εμπειρία σε μεγάλο βαθμό μοναδική, με την ιδιαιτερότητα της πορείας της να ανάγεται τόσο στη σύντομη χρονική περίοδο, όσο και στα ιδιόμορφα χαρακτηριστικά του πολιτικού και οικονομικού πλαισίου εντός των οποίων αυτή διαμορφώθηκε.

Η πορεία εξέλιξης του κράτους της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, από την ίδρυσή της το 1949 έως και σήμερα, μπορεί να αναλυθεί σε τέσσερις περιόδους. Η πρώτη, συνιστά την αρχική περίοδο κρατικής οικοδόμησης έπειτα από την επικράτηση της επανάστασης υπό την καθοδήγηση του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας (1949-1958). Η δεύτερη, αποτελεί την ταραχώδη περίοδο του «Μεγάλου Άλματος προς τα Εμπρός» και μετέπειτα της «Πολιτιστικής Επανάστασης» (1958-1978). Η τρίτη περίοδος, εκκινεί με την τομή που επέφερε η αλλαγή της πολιτικής ηγεσίας μετά το θάνατο του Μάο Τσε Τουνγκ, και χαρακτηρίζεται από την εφαρμογή μιας σειράς οικονομικών μεταρρυθμίσεων που αποτέλεσαν την αφετηρία μιας διαδικασίας διαμόρφωσης κοινωνικοοικονομικών αλλαγών (1978-1990). Η τέταρτη περίοδος εκτείνεται από τις αρχές του 1990 έως και σήμερα, έχοντας ως βασικό χαρακτηριστικό το άνοιγμα της χώρας στην οικονομία της αγοράς (Καλτσώνης, 2019, σ. 2019, σ.22).

Στη βάση αυτής της ιστορικής πορείας, η διερεύνηση της εξέλιξης του πολιτικού και οικονομικού συστήματος της Κίνας κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων περιόδων οδηγεί σε μία φαινομενικά παράδοξη διαπίστωση. Από τη μία πλευρά, η θεσμική διάρθρωση του πολιτικού της συστήματος έχει παραμείνει σε μεγάλο βαθμό αμετάβλητη, όπως αποτυπώνεται στις συνταγματικές διατάξεις που υιοθετήθηκαν από το σώμα της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης το 1982, αποτελώντας αντανάκλαση των τάσεων της πολιτικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας εκείνης της εποχής (Cabestan, 2014, σ. 15· Καλτσώνης, 2019, σ.170). Κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, εντούτοις, στο πεδίο της οικονομίας συντελέστηκαν ραγδαίες αλλαγές μέσα στα πλαίσια μιας διαδικασίας σταδιακού ανοίγματος προς την οικονομία της αγοράς. Οι μεταβολές αυτές αποτέλεσαν τη βάση πάνω στην οποία επήλθε ένας βαθύς μετασχηματισμός των τρόπων παραγωγής και διανομής του πλούτου, των κοινωνικών σχέσεων, καθώς και της σχέσης μεταξύ του κινεζικού κράτους και της κινεζικής κοινωνίας (Li, 2014· Ngok & Chan, 2016).

Καθίσταται σαφές ότι η διαμόρφωση του ανωτέρω πλαισίου δεν μπορεί παρά να αποτελεί μία πηγή αντιφάσεων, από τις οποίες απορρέει η ανάγκη δημιουργίας μηχανισμών και εργαλείων πολιτικής με στόχο την προσαρμογή στη διαρκώς μεταβαλλόμενη κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα της χώρας. Η αναλλοίωτη δομή της πολιτικής εξουσίας δε θα πρέπει να οδηγεί, συνεπώς, στο συμπέρασμα ότι αυτή δεν έχει επί της ουσίας εξελιχθεί και προσαρμοστεί στην πραγματικότητα αυτή, γεγονός που καθιστά εφικτή τη μακρόχρονη επιβίωσή της (Cabestan, 2018, σ. 62-63).

Εντός αυτού του πλαισίου, η διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής στην Κίνα αποτελεί ένα ιδιαίτερο πεδίο μελέτης ως μία μορφή κρατικής παρέμβασης που αντανακλά τις προτεραιότητες της πολιτικής ηγεσίας και υπαγορεύεται από τον κυρίαρχο τρόπο παραγωγής. Ενόψει της σταδιακής επέλευσης μιας σειράς ριζικών μετασχηματισμών των κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών της χώρας, διαφαίνεται ότι η εξέλιξη του συστήματος κοινωνικής προστασίας της Κίνας χαρακτηρίζεται από αντίστοιχες διακυμάνσεις. Η ανάλυση του περιεχομένου και της στόχευσης των κοινωνικών πολιτικών που ασκήθηκαν από το κινεζικό κράτος, επακόλουθα, καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική για τη διερεύνηση του ρόλου και της λειτουργίας που επιτέλεσε κατά τη διαδικασία μετάβασης της χώρας στην οικονομία της αγοράς.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η διερεύνηση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην Κίνα υπό το πρίσμα των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του πολιτικού και οικονομικού της συστήματος. Στο πρώτο μέρος της εργασίας, επιχειρείται η σκιαγράφηση του πολιτικού και οικονομικού συστήματος, καθώς και της διάρθρωσης της κοινωνικής προστασίας. Στο δεύτερο μέρος, επιχειρείται μία εμβάθυνση σε επιμέρους τομείς κοινωνικής πολιτικής. Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο αποτυπώνονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτικού και οικονομικού συστήματος της Κίνας, όπως αυτά τείνουν να διαμορφωθούν στη σύγχρονη εποχή. Στο δεύτερο κεφάλαιο μελετάται η δομή και η εξέλιξη των μηχανισμών κοινωνικής προστασίας από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, με καταληκτική έμφαση στην ανάδειξη των κυρίαρχων χαρακτηριστικών του συστήματος σήμερα. Στα κεφάλαια που ακολουθούν, πραγματοποιείται μία αναλυτικότερη μελέτη των μετασχηματισμών που παρατηρούνται στους επιμέρους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης, της στέγασης και της κοινωνικής πρόνοιας κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου.

Η μελέτη του σύγχρονου συστήματος κοινωνικής προστασίας της Κίνας αποτελεί αναμφίβολα μία διαδικασία που αντιμετωπίζει πολυπλοκότητες. Αυτές απορρέουν τόσο από τις ιδιαιτερότητες της κινεζικής επικράτειας, όσο και από το

ρευστό κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτό αναδύθηκε. Στη βάση της έμφασης που αποδίδεται σε μία αναλυτική αποτύπωση των μετασχηματισμών που συντελέστηκαν ως επακόλουθο των οικονομικών μεταρρυθμίσεων σε διακριτές χρονικές περιόδους, στην παρούσα εργασία δεν επιχειρείται μια συγκριτική ανάλυση του συστήματος της Κίνας σε σχέση με συστήματα δυτικών ή πρώην σοσιαλιστικών κρατών. Επιπρόσθετα, η επιλογή των επιμέρους τομέων κοινωνικής πολιτικής που απαρτίζουν το δεύτερο μέρος της εργασίας συντελέστηκε στη βάση της θεώρησής τους ως ένα πλέγμα θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων, με τα σημαντικά ζητήματα του θεσμού της κοινωνικής ασφάλισης και των εργασιακών σχέσεων να μην αναλύονται ως επιμέρους τομείς, αλλά να αναφέρονται ως παράμετροι διερεύνησης υπό το πρίσμα των δικαιωμάτων αυτών.

Με το παρόν εγχείρημα επιχειρείται η συμβολή στην ανάδειξη μίας θεματικής η οποία σε μεγάλο βαθμό παραμένει ανεξερεύνητη στην εγχώρια βιβλιογραφία. Η αυξανόμενη σημασία που αποκτά το εν λόγω ζήτημα στην εσωτερική πολιτική της Κίνας, ωστόσο, έχει συντελέσει σε μία σημαντική αύξηση της ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας. Στη βάση αυτής της συνεισφοράς, το εγχείρημα μίας συνολικής αποτύπωσης και εξαγωγής συμπερασμάτων σχετικά με την πορεία διαμόρφωσης του συστήματος κοινωνικής προστασίας της χώρας, αποσκοπεί στην ανάδειξη μιας πτυχής που δύναται να συμβάλει στην προσπάθεια μιας βαθύτερης κατανόησης της ιδιαίτερης πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής πραγματικότητας της Κίνας.

Μέρος 1^ο Πολιτικό σύστημα, οικονομία και κοινωνική προστασία

Κεφάλαιο Πρώτο: Το πολιτικό σύστημα και η οικονομία

1.1 Το πολιτικό σύστημα της Κίνας

Κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών, ένα σημαντικό τμήμα της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας έχει σκιαγραφήσει με ποικίλους τρόπους την πιθανότητα μιας επερχόμενης μεταβολής πολιτικό σύστημα της Κίνας. Βασικό επιχείρημα των προσεγγίσεων αυτών αποτέλεσε η θεώρηση της φύσης του πολιτικού συστήματος ως ασύμβατης με το άνοιγμα της χώρας στην οικονομία της αγοράς, καθώς και την ένταξή της στο παγκόσμιο εμπόριο. Κοινή παραδοχή των αναλύσεων, επακόλουθα, αποτέλεσε η πρόβλεψη ότι το πολιτικό σύστημα της Κίνας θα οδηγηθεί αναπόφευκτα, σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, σε αντίστοιχές αλλαγές προς μία κατεύθυνση φιλελευθεροποίησης (Cabestan, 2018, σ. 10-17· Huchet, 2018).

Οι προβλέψεις αυτές έως και σήμερα έχουν διαψευστεί, ενώ ιδίως κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας δε διαφαίνονται τάσεις αλλαγής προς μια τέτοια κατεύθυνση. Σύμφωνα με τον κυρίαρχο λόγο στο εσωτερικό της χώρας, στην Κίνα σήμερα εφαρμόζεται μία «δημοκρατία με κινεζικά χαρακτηριστικά», η λειτουργία της οποίας είναι ανώτερη των δυτικών αστικών δημοκρατιών (China Daily, 2021· People's Daily, 2021). Παράλληλα, στην πράξη, διαφαίνεται ότι η σύγχρονη κινεζική ηγεσία κινείται προς μία κατεύθυνση παγίωσης και περαιτέρω συγκεντρωτισμού της πολιτικής εξουσίας (Ngok & Chan, 2016, σ.18· Lin, 2019). Προκειμένου να γίνει κατανοητή η διαμόρφωση των τάσεων αυτών, μια αποτύπωση του πολιτικού συστήματος της Κίνας καθίσταται εφικτή μέσω της ανάλυσης τριών βασικών χαρακτηριστικών του· της διάρθρωσης των οργάνων πολιτικής εξουσίας, του κυρίαρχου ρόλου του ΚΚ Κίνας, καθώς και των μορφών συμμετοχής του κινεζικού λαού στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και πολιτικής έκφρασης.

1.1.1 Τα θεσμικά όργανα του κράτους

Η θεσμική διάρθρωση των οργάνων κρατικής εξουσίας στην Κίνα αποτυπώνεται στις διατάξεις του τρίτου κεφαλαίου του κινεζικού Συντάγματος (άρθρα 57-140, The Constitution of the People's Republic of China). Το περιεχόμενο των διατάξεων έχει παραμείνει σε μεγάλο βαθμό αμετάβλητο, παρά την ύπαρξη μιας σειράς

μεταγενέστερων συνταγματικών αναθεωρήσεων (1988, 1993, 1999, 2004). Εξαίρεση αποτελεί η τελευταία αναθεώρηση του 2018, η οποία έχει επιφέρει ορισμένες σημαντικές αλλαγές (Καλτσώνης, 2019, σ.249· Lin, 2019).

Το άρθρο 57 του κινεζικού συντάγματος ορίζει ως ανώτατο όργανο κρατικής εξουσίας το αντιπροσωπευτικό σώμα της *Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης*. Η Εθνοσυνέλευση απαρτίζεται από περίπου 3.000 εκλεγμένα μέλη με πενταετή θητεία, και συνεδριάζει σε ετήσια βάση για δύο εβδομάδες. Παράλληλα, σημαντική λειτουργία στην πράξη επιτελεί η Διαρκής Επιτροπή του σώματος, η οποία εκλέγεται από τα μέλη της και συνεδριάζει με μεγαλύτερη συχνότητα, σχηματίζοντας συχνά επιμέρους επιτροπές προς διευκόλυνση των εργασιών της. Πέραν της άσκησης νομοθετικής εξουσίας, η Εθνοσυνέλευση διαθέτει μια σειρά σημαντικών αρμοδιοτήτων όπως η εκλογή και ανάκληση των προσώπων που ανέρχονται στα ανώτατα αξιώματα, η άσκηση ελέγχου της λειτουργίας των κρατικών οργάνων, η έγκριση του γενικού προϋπολογισμού και η ερμηνεία του Συντάγματος (βλ. άρθρα 57-78, *The Constitution of the People's Republic of China*, 1982). Σε πρακτικό επίπεδο, , ωστόσο, η έλλειψη ευελιξίας του σώματος έχει οδηγήσει σε περιορισμό της λειτουργίας της ως ένα όργανο ευρείας διαβούλευσης πριν τη λήψη αποφάσεων, παρά το γεγονός ότι ο ρόλος της κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει αναβαθμιστεί σημαντικά (Καλτσώνης, 2019, σ. 251). Παράλληλα, η ικανότητα της να ασκεί ισχυρό κυβερνητικό έλεγχο υπονομεύεται και από την ίδια τη σύνθεσή της, η οποία χαρακτηρίζεται από μία ευρεία πλειοψηφία εκπροσώπων του ΚΚ Κίνας (στην τρέχουσα θητεία το ποσοστό διαμορφώνεται στο 71%) και από μία μειοψηφία οκτώ μικρών κομμάτων (14%) ή ανεξάρτητων βουλευτών (15%), ο ρόλος των οποίων είναι περιορισμένος.

Σύμφωνα με το άρθρο 85 του κινεζικού συντάγματος, το *Υπουργικό Συμβούλιο* αποτελεί το ανώτατο όργανο εκτελεστικής εξουσίας. Πρόκειται επί της ουσίας για την κεντρική κυβέρνηση της Κίνας, η οποία αποτελείται από έναν αριθμό αντιπροέδρων, υπουργών, προέδρων επιτροπών και ενός γενικού γραμματέα υπό την ηγεσία του Πρωθυπουργού της χώρας. Οι εξουσίες που αποδίδονται στην κεντρική κυβέρνηση είναι ευρείες, τόσο σε επίπεδο θεσμικής κατοχύρωσης όσο και στην πράξη. Ανάμεσα στις σημαντικότερες από αυτές εντοπίζονται ο σχεδιασμός των πλάνων υλοποίησης των εθνικών πολιτικών, η έκδοση διοικητικών κανονιστικών πράξεων για την εφαρμογή τους καθώς και η υποβολή νομοσχεδίων στην Εθνοσυνέλευση. Παράλληλα, η κεντρική κυβέρνηση λογοδοτεί για το έργο της στη Λαϊκή Εθνοσυνέλευση μέσω της

εκπόνησης ετήσιων εκθέσεων (άρθρα 85-92, The Constitution of the People's Republic of China).

Ιδιαίτερα σημαντική αρμοδιότητα της κεντρικής κυβέρνησης αποτελεί, επιπρόσθετα, η καθοδήγηση και η εποπτεία του συνόλου των *τοπικών κυβερνήσεων* που συγκροτούνται σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης, δηλαδή σε επίπεδο κοινοτήτων, κωμοπόλεων, περιφερειών, μητροπολιτικών δήμων και επαρχιών. Η εκάστοτε τοπική κυβέρνηση λογοδοτεί στην τοπική λαϊκή εθνοσυνέλευση του αντίστοιχου διοικητικού επιπέδου, αλλά και στην τοπική κυβέρνηση του ανώτερου επιπέδου. Το σύνολο των τοπικών κυβερνήσεων αποτελούν όργανα που υπάγονται στον κορμό της εκτελεστικής εξουσίας και οφείλουν να υλοποιούν τις κατευθύνσεις της κεντρικής κυβέρνησης, διαθέτοντας ωστόσο στην πράξη μία ολόενα και αυξανόμενη διακριτική ευχέρεια ως προς τον τρόπο εφαρμογής των πολιτικών (άρθρα 95-104, The Constitution of the People's Republic of China· Béland et.al, 2017· Cabestan., 2014, σ. 249-251).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ζήτημα της θέσης του *Προέδρου της Δημοκρατίας*, ο ρόλος του οποίου έχει γνωρίσει μία βαθμιαία αλλά σημαντική ενίσχυση κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών (Καλτσώνης, 2019, σ. 249 επ.). Η τάση ενίσχυση της θέσης του Προέδρου αποκρυσταλλώθηκε θεσμικά με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2004, η οποία επέφερε δύο προσθήκες: την συμπερίληψη της αρμοδιότητας της κήρυξης του κράτους σε καθεστώς έκτακτης ανάγκης και την προσθήκη της γενικής αναφοράς ότι «εμπλέκεται σε δραστηριότητες που αφορούν σε κρατικές υποθέσεις» (άρθρα 80-81). Μία δεύτερη σημαντική μεταβολή επήλθε και με την αναθεώρηση του 2018, η οποία επέφερε την εξάλειψη της διάταξης που προέβλεπε το συνταγματικό όριο των δύο πενταετών θητειών στο αξίωμα, παράλληλα με την κατάργηση του αντίστοιχου ορίου της θητείας στη θέση του Γενικού Γραμματέα του ΚΚ Κίνας¹.

Πέραν της κατάργησης του ορίου της προεδρικής θητείας, η υιοθέτηση της 5^{ης} Αναθεώρησης του Συντάγματος το 2018 επέφερε τη σύσταση του νέου συνταγματικού οργάνου της *Κρατικής Επιτροπής Επιθεώρησης*. Οι αρμοδιότητες του οργάνου, καθώς και των αντίστοιχων επιτροπών που συγκροτούνται σε κατώτερα επίπεδα, δεν προσδιορίζονται στις αντίστοιχες συνταγματικές διατάξεις, οι οποίες παραπέμπουν στη σχετική νομοθεσία (άρθρα 123-127). Διαφαίνεται ότι αυτές επωμίζονται ορισμένες

---

¹ Αξίζει να επισημανθεί το γεγονός ότι από τη δεκαετία του 1990 έως και σήμερα, παρατηρείται η εφαρμογή μιας πρακτικής σύμφωνα με την οποία το πρόσωπο που διατελεί ως Γενικός Γραμματέας του ΚΚ Κίνας εκλέγεται στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Προέδρου της Κεντρική Στρατιωτικής Επιτροπής, διαμορφώνοντας έτσι ένα πλαίσιο συγκέντρωσης μιας σειράς σημαντικών εξουσιών (Καλτσώνης, 2019, σ. 180).

αρμοδιότητες οι οποίες προηγουμένως ασκούνταν από τα διοικητικά όργανα επιθεώρησης και πειθαρχίας του ΚΚ Κίνας (Lin, 2019). Η συγκρότηση των λειτουργιών αυτών σε ένα συνταγματικό όργανο έχει ως πρακτικό αποτέλεσμα όχι μόνο την αναβάθμιση της εξουσίας τους στο επίπεδο των υπόλοιπων κρατικών οργάνων, αλλά και στη δυνατότητα ελέγχου τους. Εξαίρεση αποτελεί το σώμα της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης, στην οποία αυτό λογοδοτεί (άρθρο 3§3).

Στη βάση των ανωτέρω, αξίζει να επισημανθεί ότι η τελευταία συνταγματική αναθεώρηση προκάλεσε αρνητική κριτική στο εσωτερικό της χώρας και διεθνώς, λόγω τόσο του περιεχομένου των τροποποιήσεων, όσο και των διαδικασιών υιοθέτησής της. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι η διαβούλευση που προηγήθηκε πριν την κατάθεση του προσχεδίου ήταν ιδιαίτερα περιορισμένη σε σύγκριση με τις προηγούμενες αναθεωρήσεις, ενώ διαφαίνεται ότι διεξήχθη σε μεγάλο βαθμό μέσα στον κλειστό κύκλο της ανώτατης ηγεσίας του ΚΚ Κίνας (Lin, 2019). Παράλληλα, καθίσταται σαφές ότι πρόσφατες τροποποιήσεις αποτελούν αντανάκλαση, αλλά και μοχλό ενίσχυσης μίας τάσης περαιτέρω συγκεντρωτισμού της εξουσίας κατά τη διάρκεια της θητείας του εν ενεργεία Προέδρου Σι Ζινπίνγκ (Καλτσώνης, 2019, σ. 250).

1.1.2 Ο ρόλος του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας

Η διερεύνηση της θέσης που κατέχει το ΚΚ Κίνας στο πολιτικό σύστημα της χώρας αποτελεί μία κεντρική διάσταση στην προσπάθεια κατανόησης της λειτουργίας της κρατικής εξουσίας, καθώς και των ευρύτερων διαδικασιών διαμόρφωσης των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών παραμέτρων της κινεζικής πραγματικότητας.

Σύμφωνα με το κινεζικό σύνταγμα, *"η ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο του σοσιαλισμού με κινεζικά χαρακτηριστικά"* (άρθρο 1, The Constitution of the People's Republic of China). Η αναφορά αυτή αποτελεί προσθήκη της αναθεώρησης του 2018², και αντανάκλα τον κυρίαρχο και καθοδηγητικό ρόλο του ΚΚ Κίνας στη διακυβέρνηση της χώρας μέσω μιας ηγεσίας με πολιτικές, οργανωτικές και ιδεολογικές εκφάνσεις. Στη βάση αυτής της θεώρησης, καθίσταται σαφές ότι η φύση, ο τρόπος οργάνωσης και η ιδεολογία του ΚΚ Κίνας αποτελούν προσδιοριστικά στοιχεία του ίδιου του πολιτικού συστήματος της Κίνας.

---

² Αξίζει να επισημανθεί ότι το σύνταγμα του 1982 δεν κατοχύρωνε θεσμικά την πρωτοκαθεδρία του ΚΚ Κίνας, με εξαίρεση ορισμένες αναφορές στο προοίμιο για το κόμμα και τον ιστορικό του ρόλο στην επανάσταση. Το γεγονός αυτό υποδείκνυε μία τάση αυτονόμησης της κρατικής εξουσίας από το κόμμα εκείνη την εποχή (Καλτσώνης, 2017).

Σε θεωρητικό επίπεδο, η δομή και η οργάνωση του κόμματος βασίζονται στις αρχές του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού, της συλλογικής ηγεσίας και της δημοκρατικής ανάδειξης των οργάνων (Cabestan, 2017, σ. 77). Στην πραγματικότητα, ο τρόπος λειτουργίας του είναι βαθιά ιεραρχικός, γεγονός που παρατηρείται ήδη από τη σοσιαλιστική περίοδο. Φαινόμενα όπως η υποβάθμιση των εσωκομματικών δημοκρατικών διαδικασιών, η ενίσχυση των προνομίων των αξιωματούχων, καθώς και ο περιορισμός της λαϊκής συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων συντέλεσαν και σταδιακά παγίωσαν το φαινόμενο μίας γραφειοκρατικής απόσπασης της κρατικής και κομματικής ηγεσίας από τον κινεζικό λαό (Καλτσώνης, 2019, σ. 84-89).

Ιδιαίτερα σημαντική καθίσταται, επιπρόσθετα, η ανάλυση της ταξικής σύνθεσης των μελών του κόμματος. Σήμερα, το ΚΚ Κίνας διαθέτει περισσότερα από 95 εκατομμύρια μέλη, με λιγότερο από το 34,8% εξ'αυτών να αποτελούν εργάτες ή αγρότες (Drinhausen et al., 2021). Έπειτα από μία αλλαγή στο καταστατικό του κόμματος το 2002, επιτράπη σε επιχειρηματίες να γίνονται δεκτοί ως μέλη, με αποτέλεσμα μία σημαντική μερίδα ιδιοκτητών μεγάλου και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων καθώς και κινέζων δισεκατομμυριούχων να αποτελούν μέλη του κόμματος (Καλτσώνης, 2019, σ. 278). Στο γεγονός αυτό διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο και η πρακτική ενσωμάτωσης των αναδυόμενων επιχειρηματικών ελίτ στο κόμμα, η οποία επακόλουθα οδήγησε στο φαινόμενο μιας στενής διασύνδεσης τους με την πολιτική εξουσία που παρατηρείται έως και σήμερα (Brødsgaard, 2018).

Ακόμα σημαντικότερα στοιχεία παρέχει η διερεύνηση της ταξικής θέσης της κομματικής ηγεσίας. Παρότι ήδη από τη σοσιαλιστική περίοδο παρατηρείται μία διαδικασία κοινωνικής διαφοροποίησης της ηγεσίας από τη βάση του κόμματος, τις τελευταίες δεκαετίες σημειώνεται μία σημαντική αύξηση του ποσοστού των στελεχών που διαθέτουν εξαιρετικά υψηλό επίπεδο σπουδών, έχουν διατελέσει ως εκτελεστικά όργανα κρατικών ή ιδιωτικών επιχειρήσεων και στην πλειοψηφία τους εντάσσονται στην αστική τάξη (Καλτσώνης, 2019, σ.268, σ. 300· Roberts, 2021). Αξίζει να επισημανθεί ότι από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 έως και σήμερα παρατηρείται μία έλλειψη αξιόπιστων δεδομένων για τον προσδιορισμό της ακριβούς ταξικής σύνθεσης της ανώτατης ηγεσίας (Brødsgaard, 2018). Στην κατάσταση αυτή συμβάλλει και το γεγονός ότι παρά την τυπική απαγόρευση της ανάμειξης κομματικών στελεχών σε επιχειρηματικές δραστηριότητες, διαφαίνεται ότι η πρακτική της χρήσης συγγενικών ή άλλων παρένθετων προσώπων έχει υπερβεί τον περιορισμό αυτό (Καλτσώνης, 2019, σ. 269).

Όπως γίνεται κατανοητό, τα βασικά χαρακτηριστικά της δομής, της οργάνωσης και της σύνθεσης του ΚΚ Κίνας δεν μπορούν να υποστηρίξουν τον ισχυρισμό ότι πρόκειται για ένα εργατικό κόμμα. Εντούτοις, το ΚΚ Κίνας διατηρεί την ικανότητα κυριαρχίας στην πολιτική πραγματικότητα της χώρας μέσω μιας σειράς πολυεπίπεδων μηχανισμών κρατικού και κοινωνικού ελέγχου. Ανάμεσα στους εμφανέστερους μηχανισμούς ελέγχου της κρατικής εξουσίας είναι η ανάληψη αξιωμάτων των κρατικών οργάνων σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης από στελέχη του ΚΚ Κίνας (Cabestan, 2014, σ.420 επ.). Ο έλεγχος του κρατικού μηχανισμού σε τοπικό επίπεδο ενισχύεται περαιτέρω μέσω της στενής συνεργασίας αλλά και λογοδοσίας των τοπικών αρχών σε επιτροπές του ΚΚ Κίνας, που εγκαθίστανται σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης. Απόρροια της λειτουργίας των μηχανισμών αυτών αποτελεί η διαμόρφωση ενός φαινομένου «σύμφυσης» μεταξύ κράτους και κόμματος, γεγονός που έχει οδηγήσει στη συχνή αναφορά του κινεζικού κράτους ως Κόμματος-Κράτους (Party-State) προκειμένου να αποτυπώνεται η σχέση αυτή. Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει, τέλος, και στις οργανώσεις βάσης του ΚΚ Κίνας, οι οποίες επιτελούν κυρίως μία λειτουργία κοινωνικού ελέγχου σε τοπικό επίπεδο (Cabestan, 2017, σ.75).

Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική καθίσταται και η διερεύνηση της ιδεολογικής ταυτότητας του ΚΚ Κίνας. Από τις θεωρητικές αρχές του μαρξισμού-λενινισμού και τη σκέψη του Μάο Τσε Τουνγκ στη θεωρία των «τριών αντιπροσωπεύσεων» και της «οικοδόμησης μιας κοινωνίας της αρμονίας», οι θεωρητικές προσεγγίσεις του χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη προσαρμοστικότητα και αξιοσημείωτες μεταβολές. Ένας από τους βασικότερους τρόπους αιτιολόγησης των μεταβολών και της δημιουργίας αποκλίσεων, είναι η απόδοση μιας ιδιαίτερης έμφασης στη σημασία των ιδιόμορφων ιστορικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών κάθε λαού στη διαδικασία οικοδόμησης μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας, η οποία προωθείται μέσω της κεντρικής έννοιας του «σοσιαλισμού με κινεζικά χαρακτηριστικά». Η θέση αυτή, έτσι όπως εφαρμόζεται από την κινεζική ηγεσία, παραχωρεί ένα ευρύ περιθώριο ερμηνείας και επιλεκτικής εφαρμογής στοιχείων μεταξύ διαφορετικών ιδεολογιών ανάλογα με τους εκάστοτε στόχους της (Zhu, 2011· Καλτσώνης, 2019, 281-283). Είναι, τέλος, αυτή η ιδεολογική ευελιξία που καθιστά σε μεγάλο βαθμό εφικτή τη νομιμοποίηση κάθε πολιτικής (αλλά και του ίδιου του ΚΚ Κίνας) στον κυρίαρχο λόγο, στη βάση της εκάστοτε ερμηνείας των στοιχείων που συνθέτουν την έννοια του «σοσιαλισμού με κινεζικά χαρακτηριστικά».

1.1.3 Το ζήτημα της λαϊκής συμμετοχής

Στις διατάξεις του κινεζικού Συντάγματος δεν κατοχυρώνεται η εφαρμογή θεσμών άμεσης δημοκρατίας. Οι εκλογικές διαδικασίες για την άμεση ανάδειξη αντιπροσώπων χαρακτηρίζονται συχνά από την επικράτηση της μοναδικής υποψηφιότητας, υποδεικνυόμενης από το ΚΚ Κίνας. Παράλληλα, η ύπαρξη ορισμένων σημαντικών προβλέψεων στον εκλογικό νόμο που αφήνουν δυνατότητες ουσιαστικής επιλογής υποψηφίων σε τοπικό επίπεδο υπονοούνται σε μεγάλο βαθμό στην πράξη από τη λειτουργία των εκλογικών επιτροπών, μέσω της ευχέρειας αποκλεισμού υποψηφίων οι οποίοι δεν είναι επιθυμητοί (Καλτσώνης, 2019, σ. 184, σ. 260).

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη σημασία κατέχει το ζήτημα της κατοχύρωσης των ελευθεριών, καθώς και των μηχανισμών διασφάλισής τους στην πράξη. Στο άρθρο 35 του Συντάγματος κατοχυρώνονται μέσω μίας περιεκτικής διατύπωσης η ελευθερία του λόγου, του τύπου, της συνένωσης και των συναθροίσεων³. Δεν κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην απεργία, παρότι αυτές διεξάγονται και συχνά αντιμετωπίζονται με μία σχετική ανοχή. Σημαντικά ζητήματα, ωστόσο, εγείρουν οι συνταγματικές προβλέψεις των άρθρων 53 και 54, οι οποίες απαγορεύουν «κάθε πράξη που προσβάλλει την τιμή και τα συμφέροντα της πατρίδας», ενώ επιβάλλουν την τήρηση «κρατικών μυστικών» και των «κανόνων κοινωνικής ηθικής». Οι αόριστες αυτές έννοιες δύνανται στην πράξη να υπονομεύσουν την διασφάλιση των ελευθεριών, ιδιαίτερα στο βαθμό που το περιεχόμενο του πυρήνα τους δεν εξειδικεύεται θεσμικά, ενώ η ερμηνεία του συνόλου των συνταγματικών διατάξεων αποτελεί αρμοδιότητα της πολιτικής εξουσίας. Στην πράξη, παρατηρείται ότι ο βαθμός καταστολής και τα όρια των ελευθεριών συρρικνώνονται ή διαστέλλονται σε μεγάλο βαθμό ανάλογα με τις επιλογές της πολιτικής ηγεσίας, με τις αντιδράσεις της να κυμαίνονται σε ένα φάσμα μεταξύ πειθούς και καταστολής (Καλτσώνης, 2019, σ. 188-189 και 262 επ.).

Δεδομένου του περιορισμένου ρόλου των εκλογικών διαδικασιών και της δυνατότητας καταπάτησης των ελευθεριών, το θεσμικό πλαίσιο της πολιτικής συμμετοχής του κινεζικού λαού φαίνεται να είναι εξαιρετικά περιορισμένο. Υποστηρίζεται ότι αυτό οφείλεται εν μέρει στην έλλειψη δημοκρατικής παράδοσης

---

³ Μία βελτίωση στο πεδίο των ελευθεριών επήλθε με τις συνταγματικές αναθεωρήσεις του 1999 και 2004. Το 1999, το δικαίωμα του κράτους στην καταπολέμηση των «αντεπαναστατικών δραστηριοτήτων» αντικαταστάθηκε από την αναφορά σε «εγκληματικές δραστηριότητες» (άρθρο 28), δίχως ωστόσο αυτό να αποκλείει το ενδεχόμενο μίας διασταλτικής ερμηνείας της διάταξης. Επιπλέον το 2004 προτέθηκε στο άρθρο 33 μια νέα διάταξη αναφορικά με το σεβασμό και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το κράτος (Καλτσώνης, 2019, σ. 263-264).

στην Κίνα, τουλάχιστον έτσι όπως αυτή γίνεται αντιληπτή στο δυτικό κόσμο (Cabestan, 2018, σ. 97-103). Εντούτοις, καθίσταται σαφές ότι η απουσία μορφών λαϊκής έκφρασης ακόμα και στην πολιτική πραγματικότητα της Κίνας δεν μπορεί παρά να εκτείνεται έως ένα όριο, πέραν του οποίου απειλείται ο χαρακτηρισμός του πολιτεύματος ως μία «δημοκρατία με κινεζικά χαρακτηριστικά».

Στη βάση αυτής προσέγγισης, αξίζει να επισημανθεί ο αυξανόμενος ρόλος της διαδικτυακής συμμετοχής και διαβούλευσης εντός του πλαισίου της κινεζικής πραγματικότητας. Υποστηρίζεται ότι τα ψηφιακά μέσα συνιστούν μία πρόκληση για τα καθεστώτα με αυταρχικά χαρακτηριστικά στο βαθμό που ανοίγουν ένα νέο χώρο έκφρασης (Chen., et al. 2016). Στην περίπτωση της Κίνας, παρά το γεγονός ότι παρατηρούνται φαινόμενα χειραγώγησης και ελέγχου του διαδικτυακού περιεχομένου, η λογοκρισία εφαρμόζεται κυρίως σε περιπτώσεις αμφισβήτησης των πολιτικών σε ανώτατο επίπεδο. Σε αντιδιαστολή, η κριτική που αφορά σε ήσσονος σημασίας ζητήματα κακοδιοίκησης ή παραβίασης δικαιωμάτων σε τοπικό επίπεδο γίνεται ανεκτή. Οι τοπικές αρχές, παράλληλα, δημιουργούν συχνά ψηφιακές πλατφόρμες ως χώρους σχολιασμού δίχως να έχουν τον έλεγχο του περιεχομένου, γεγονός που τις αναγκάζει να λογοδοτούν και να ανταποκρίνονται σε αιτήματα των πολιτών ανάλογα με την έκταση ή τη βαρύτητα τους (Cai & Zhou, 2019). Υποστηρίζεται ότι αυτή η λειτουργία εξυπηρετεί την κεντρική κυβέρνηση στη βάση δύο παραμέτρων. Αφενός, η διαδικτυακή κριτική καθίσταται ένα μέσο ελέγχου, λογοδοσίας και πίεσης των τοπικών αρχών. Αφετέρου, δημιουργείται μία αίσθηση πολιτικής έκφρασης, η οποία ιδιαίτερα στην περίπτωση επίλυσης των ζητημάτων από τις τοπικές αρχές εκμαιεύει τη λαϊκή υποστήριξη (Cai & Zhou, 2019). Ακόμα και σε περίπτωση μη απόκρισης, οι συνέπειες δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές καθώς οι τοπικές υποθέσεις δεν λαμβάνουν μεγάλες διαστάσεις. Εάν ωστόσο μία υπόθεση επεκταθεί, παρατηρείται μία άσκηση πίεσης στις τοπικές αρχές από τα ανώτερα επίπεδα για την επίλυση του ζητήματος (Chen., et al. 2016).

Συμπερασματικά, διαφαίνεται ότι το θεσμικό πλαίσιο της πολιτικής συμμετοχής στην Κίνα καθίσταται ιδιαίτερα περιορισμένο, ενώ παράλληλα με αυτό αναπτύσσεται ένα σύστημα που λειτουργεί ως μορφή έκφρασης και σε μεγάλο βαθμό εκτόνωσης της λαϊκής δυσαρέσκειας, δίχως να απειλεί τη νομιμοποίηση του καθεστώτος. Στο βαθμό μάλιστα που τα αιτήματα επίλυσης επιμέρους ζητημάτων βρίσκουν ανταπόκριση από την κινεζική διοίκηση, το σύστημα λειτουργεί ως μηχανισμός εκμαιεύσης συναινέσεων και πολιτικής νομιμοποίησης .

1.2 Η οικονομική πολιτική

1.2.1 Οι μεταρρυθμίσεις της περιόδου 1978-1988

Κατά τη διάρκεια των τριών δεκαετιών από την ίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, η χάραξη της οικονομικής πολιτικής χαρακτηρίστηκε σε μεγάλο βαθμό από την προσπάθεια οικοδόμησης μίας σοσιαλιστικής οικονομίας με βασικούς πυλώνες τον κεντρικό σχεδιασμό και τη δημόσια ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, εντούτοις, παρατηρείται η αφετηρία μίας σημαντικής στροφής στην οικονομική πολιτική της χώρας, η οποία διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό υπό την καθοδήγηση του ηγετικού στελέχους του ΚΚ Κίνας, Ντενγκ Σιαοπίνγκ.

Το Δεκέμβριο του 1978, δύο χρόνια μετά το θάνατο του Μάο Τσε Τουνγκ, η Κεντρική Επιτροπή του ΚΚ Κίνας κήρυξε ως ύψιστη προτεραιότητα για τη χώρα την εφαρμογή των «τεσσάρων εκσυγχρονισμών»: της γεωργίας, της βιομηχανίας, της εθνικής άμυνας, και της επιστήμης και τεχνολογίας. Η διακήρυξη αυτή σηματοδοτεί μία σημαντική τομή, καθώς απόρροιά της αποτέλεσε η ανάδυση μιας τάσης της κινεζικής ηγεσίας να αξιολογεί τη χάραξη των επιμέρους πολιτικών με κύριο γνώμονα την προώθηση ή μη της κεντρικής αυτής στρατηγικής (Παπασωτηρίου, 2013, σ. 329-330), με τις ιδεολογικές, κοινωνικές και πολιτικές παραμέτρους να διαδραματίζουν έναν υποδεέστερο ρόλο σε σχέση με την προγενέστερη περίοδο.

Μέσα στα πλαίσια του ανωτέρω κατευθυντήριου στόχου, βασικό χαρακτηριστικό των μεταρρυθμίσεων της περιόδου στο πεδίο της οικονομίας αποτέλεσε η σταδιακή εφαρμογή μέτρων που επέτρεπαν ένα μεγαλύτερο ρόλο της αγοράς, καθώς και μία περιορισμένη συνεργασία με το ξένο κεφάλαιο (Guan, 2000). Το βάρος για την ανάπτυξη της οικονομίας μετατοπίστηκε από τη βαριά βιομηχανία στην αγροτική παραγωγή, την ελαφρά βιομηχανία με εξαγωγικό προσανατολισμό, καθώς και τον τομέα των υπηρεσιών. Ταυτόχρονα, οι μεταρρυθμίσεις της περιόδου κινήθηκαν προς την παραχώρηση μίας μεγαλύτερης αυτονομίας στις κρατικές επιχειρήσεις, την εισαγωγή των μηχανισμών της αγοράς στον αγροτικό τομέα, καθώς και την ανάδυση μιας μικρής κλίμακας ιδιωτικής επιχειρηματικότητας υπό την αυστηρή προϋπόθεση τήρησης της κινεζικής νομοθεσίας⁴.

---

⁴ Οι ανωτέρω κατευθύνσεις αποτυπώνονται και στις διατάξεις του κινεζικού Συντάγματος του 1982 (άρθρα 11, 16§1, 17· The Constitution of the People's Republic of China). Αξίζει εντούτοις να επισημανθεί ότι κατά την περίοδο αυτή, όπως όριζε το άρθρο 6 του Συντάγματος, πυλώνες της οικονομίας παρέμενε ακόμα η δημόσια ιδιοκτησία των βασικών μέσων παραγωγής (Καλτσώνης, 2019, 197-199).

Αξίζει να επισημανθεί, επιπρόσθετα, το γεγονός ότι το σύνολο των εφαρμοζόμενων μέτρων προωθήθηκε με ένα τρόπο σταδιακό και ελεγχόμενο. Χαρακτηριστικό της υλοποίησης των μεταρρυθμίσεων αποτέλεσε η εφαρμογή τους ως τοπικές πιλοτικές δοκιμές πριν την επέκτασή τους σε εθνικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, το 1979 θεσμοθετήθηκαν «Ειδικές Οικονομικές Ζώνες» (ΕΟΖ) σε ορισμένες παράκτιες περιοχές της χώρας, στις οποίες ίσχυε ένα ευνοϊκότερο καθεστώς για τις ξένες επενδύσεις. Η εκρηκτική ανάπτυξη που γνώρισαν οι περιοχές αυτές οδήγησε στην ευρεία επέκταση των ΕΟΖ και σε άλλες παράκτιες πόλεις, επαρχιακές πρωτεύουσες και αυτόνομες περιοχές από το 1986 και έπειτα (Bessière, S., 2005/2007). Στον αγροτικό τομέα, επετράπη σταδιακά στις αγροτικές οικογένειες η διάθεση του πλεονάσματος της παραγωγής στην αγορά ως κίνητρο αύξησης της παραγωγικότητας. Η πολιτική αυτή σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στην επαρχία Σιτσουάν ως το «σύστημα των οικογενειακών αγροτεμαχίων», και επεκτάθηκε στις αρχές του 1980 σε εθνικό επίπεδο. Υπολογίζεται ότι έως το 1985 σχεδόν το σύνολο της αγροτικής παραγωγής διοχετευόταν στην αγορά, με ελάχιστες εξαιρέσεις κατά τις οποίες ένα μέρος της αποδιδόταν στο κράτος (Παπασωτηρίου, 2013, σ. 333-336).

Τα οικονομικά αποτελέσματα των πολιτικών της περιόδου ήταν αδιαμφισβήτητα θετικά, με το ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας να σημειώνει ραγδαία άνοδο και τα εισοδήματα του πληθυσμού να αυξάνονται σημαντικά. Τεράστια αύξηση γνώρισε, παράλληλα, και η αγροτική παραγωγή, γεγονός που συντέλεσε στην έξοδο ενός μεγάλου τμήματος του αγροτικού πληθυσμού από την ακραία φτώχεια. Εξαίρεση στις θετικές επιδράσεις των μεταρρυθμίσεων αποτέλεσε η πολιτική της απελευθέρωσης των τιμών από το 1987, η οποία έπληξε σημαντικά το βιοτικό επίπεδο του κινεζικού λαού και επέφερε πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές με κορύφωση τα γεγονότα της πλατείας Τιεν Αν Μεν (Καλτσώνης, 2019, σ. 209-210). Αξίζει, τέλος, να επισημανθεί ότι η πολιτική ενός περιορισμένου ανοίγματος στην οικονομία της αγοράς δεν έλαβε ευρεία αποδοχή στο εσωτερικό του ΚΚ Κίνας. Αντιθέτως, επέφερε τριγμούς και εσωτερικές αντιθέσεις, οι οποίες εκτιμάται ότι κατά την περίοδο αυτή λειτουργούσαν ως ένα αντίβαρο στην επέκταση των μεταρρυθμίσεων με στόχο τη διατήρηση πολιτικών ισορροπιών (Παπασωτηρίου, 2013, σ.337-343).

1.2.2 Η στροφή προς ένα μοντέλο καπιταλιστικής οικονομίας

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, συντελείται μία κομβική στροφή στο πεδίο της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης της Κίνας. Η αφετηρία της εντοπίζεται στις αποφάσεις του 14^{ου} Συνεδρίου του ΚΚ Κίνας το 1992, όπου παγιώθηκε η απομάκρυνση από το στόχο οικοδόμησης μίας σοσιαλιστικής οικονομίας και οριστικοποιήθηκε η πολιτική επιλογή μίας ελεγχόμενης μετάβαση προς ένα μοντέλο καπιταλιστικής οικονομίας. Αυτή η ποιοτική αλλαγή αποτυπώνεται και στις τροποποιήσεις που επέφεραν οι συνταγματικές αναθεωρήσεις της περιόδου, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό αφορούσαν στις διατάξεις που σχετίζονται με την οικονομία και υποδείκνυαν μία σημαντική αναβάθμιση του ρόλου του ιδιωτικού τομέα στην εθνική οικονομία (Huchet, 2018· Καλτσώνης, 2019, σ. 224 επ.).

Στην πράξη, η δεκαετία του 1990 χαρακτηρίστηκε από την επέλευση μιας σειράς δραστικών οικονομικών και κοινωνικών μετασχηματισμών. Ανάμεσα στις σημαντικότερες αλλαγές εντοπίζονται οι εθνικής κλίμακας ιδιωτικοποιήσεις μικρομεσαίων επιχειρήσεων και η ριζική αναδιάρθρωση των κρατικών επιχειρήσεων, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την πτώχευση πολλών εξ αυτών. Η αναδιάρθρωση των κρατικών επιχειρήσεων επέφερε επιπρόσθετα την αντικατάσταση δια βίου εργασίας των εργαζομένων από ατομικές συμβάσεις εργασίας, καθώς και την περικοπή παροχών με στόχο τη διασφάλιση της ανταγωνιστικότητάς των επιχειρήσεων (Ringen & Ngok, 2017). Παρατηρείται, παράλληλα, η παγίωση της κυριαρχίας των μηχανισμών της αγοράς σε κρίσιμους τομείς για την αναπτυξιακή δυναμική της χώρας με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον τομέα της στέγασης, αλλά και σε μια σειρά τομέων οι οποίοι προγενέστερα βρισκόταν αμιγώς υπό κρατικό έλεγχο (Huchet, 2018· Nie, 2015).

Εντός αυτού του πλαισίου, αξίζει να επισημανθεί ότι η εμπειρία της μετάβασης προς ένα μοντέλο καπιταλιστικής οικονομίας στην περίπτωση της Κίνας συντελέστηκε με έναν ιδιαίτερο τρόπο. Αξίζει αρχικά να επισημανθεί ότι παρέμειναν ορισμένα στοιχεία της σοσιαλιστικής περιόδου όπως ο σχετικά εκτεταμένος κρατικός τομέας, καθώς και η δημόσια ιδιοκτησία και κατανομή της αγροτικής γης (Κεφαλής, 2015). Το θεμελιώδες ωστόσο στοιχείο που χαρακτηρίζει ευρύτερα αυτή τη διαδικασία μετάβασης εντοπίζεται στη συνειδητή διατήρηση του ελέγχου και της δυνατότητας ισχυρής παρέμβασης του κινεζικού κράτους στην οικονομία (Καλτσώνης, 2019, σ.238-240). Η παραδοχή αυτή, έχει οδηγήσει στο χαρακτηρισμό των μεταβολών στο

οικονομικό σύστημα της χώρας ως μία διαδικασία φιλελευθεροποίησης «ημιτελή» ή αλλιώς «φιλελευθεροποίηση με κινεζικά χαρακτηριστικά» (Zhou & Ronald, 2017).

Σήμερα, το οικονομικό σύστημα της Κίνας χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των καπιταλιστικών σχέσεων. Το κράτος διατηρεί τον έλεγχο των στρατηγικών τομέων της οικονομίας και της εσωτερικής αγοράς, ενώ διαφαίνεται ότι παρεμβατικός του ρόλος κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών ενισχύεται. Η αξιοσημείωτη αναπτυξιακή δυναμική της οικονομίας της Κίνας, αποτέλεσμα τόσο της περιόδου των μεταρρυθμίσεων όσο και των θεμελίων που τέθηκαν από την ίδρυσή της, την καθιστά από το 2010 ως τη δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία παγκοσμίως. Δεν θα πρέπει να παραβλέπεται, ωστόσο, το γεγονός ότι το «οικονομικό θαύμα της Κίνας» κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών συνοδεύτηκε από μια σειρά θεμελιωδών μετασχηματισμών που συντέλεσαν στη ριζική αναδιαμόρφωση της κινεζικής κοινωνικής πραγματικότητας. Φαινόμενα όπως η αστικοποίηση, η εμπορευματοποίηση των κοινωνικών σχέσεων, η άνιση κατανομή του πλούτου, οι νέες μεσαίες τάξεις και επακόλουθα η ραγδαία όξυνση των κοινωνικών αντιθέσεων, τα οποία επήλθαν ως απόρροια της κυριαρχίας των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, επέφεραν ριζικές αλλαγές σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής του κινεζικού λαού.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Η κοινωνική προστασία

Σύμφωνα με τη θεώρηση του I. Gough (1979/2008), «το κοινωνικό κράτος εκφράζει θετικά και αρνητικά γνωρίσματα στο εσωτερικό μιας αντιφατικής ενότητας». Ενσωματώνει ποικίλες και συχνά αντικρουόμενες διαστάσεις όπως η αποεμπορευματοποίηση των κοινωνικών σχέσεων, η προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων, η αναπαραγωγή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και η εκμείωση κοινωνικών συναινέσεων. Ανάλογα με τις ιστορικές συγκυρίες και τη διαμόρφωση των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, το πεδίο άσκησης κοινωνικών πολιτικών που αποσκοπούν στην επικράτηση της μία ή της άλλης διάστασης μπορεί να διευρύνεται ή να συρρικνώνεται. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, δεν μπορεί να υπερβεί τα όρια της θέσης που κατέχει μέσα στα πλαίσια του κυρίαρχου τρόπου παραγωγής (Gough, 1979/2008, σ. 49-52).

Στην περίπτωση της Κίνας, η κοινωνική πολιτική δεν εντοπίζεται ως ένα διακριτό πεδίο άσκησης πολιτικών από το κινεζικό κράτος πριν από την έναρξη της περιόδου των οικονομικών μεταρρυθμίσεων υπό τον Ντενγκ Σιαοπίνγκ. Οι μηχανισμοί κοινωνικής προστασίας κατά τη διάρκεια της σοσιαλιστικής περιόδου βρισκόταν σε άμεση διασύνδεση με τις μορφές οργάνωσης της οικονομίας, διαμορφώνοντας έτσι ένα πλαίσιο καθολικής πρόσβασης σε βασικά κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες (Dalen, 2020, σ. 269-270). Η κατάσταση αυτή φαίνεται να μεταβάλλεται από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, όπου παρατηρείται η ανάδυση και σταδιακή επέκταση της εφαρμογής μίας μικρής κλίμακας μέτρων κοινωνικού περιεχομένου, παράλληλα με την προώθηση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Βασική στόχευση των μέτρων αυτών ήταν η θεραπεία ορισμένων ανισορροπιών που επέφεραν οι αλλαγές στον τρόπο διοίκησης των κρατικών επιχειρήσεων και η εισαγωγή των μηχανισμών της αγοράς στο πεδίο της οικονομίας (Chan, 2016, σ. 4-8).

Ωστόσο, οι τεράστιες κοινωνικές επιπτώσεις που επήλθαν ως απόρροια της έντασης των οικονομικών μετασχηματισμών της δεκαετίας του 1990 ανέδειξαν την ανάγκη οικοδόμησης ενός συνεκτικού πλέγματος μηχανισμών κοινωνικής προστασίας. Οι αρχές της νέας χιλιετίας σηματοδοτούν, πράγματι, την αφετηρία μίας ολοένα και αυξανόμενης έμφασης στην εφαρμογή αναδιανεμητικών πολιτικών, με την στροφή αυτή να αποτυπώνεται και στον επίσημο λόγο της κινεζικής ηγεσίας. Αξίζει να επισημανθεί ότι ο ίδιος ο όρος «κοινωνική πολιτική» (*sheng hui zheng ce*), εμφανίζεται για πρώτη φορά σε επίσημο κυβερνητικό έγγραφο το 2006, παράλληλα με την

εισαγωγή του στόχου για την οικοδόμηση μιας κοινωνίας της αρμονίας (Ngok, 2016, σ. 14). Η αναφορά στην κοινωνική πολιτική, ωστόσο, καθίσταται κυρίαρχη στον επίσημο λόγο κατά την περίοδο της ηγεσίας του εν ενεργεία Προέδρου Σι Ζινπίνγκ, η οποία χαρακτηρίζεται από την ανάδειξη των κοινωνικών στόχων ως αναπόσπαστο στοιχείο της πορείας οικοδόμησης του σοσιαλισμού με κινεζικά χαρακτηριστικά. Πρόκειται, επί της ουσίας, για την περίοδο διαμόρφωσης των χαρακτηριστικών του συστήματος κοινωνικής προστασίας της Κίνας που εκτείνεται έως και σήμερα. Προκειμένου να γίνει βαθύτερα κατανοητή η δομή και η λειτουργία του συστήματος αυτού, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική η διερεύνησης της περιόδου μετασχηματισμού των μορφών κοινωνικής προστασίας που αυτό αντικατέστησε, έως τη διαμόρφωση της σύγχρονης μορφής του.

2.1 Μετάβαση και αναδιαμόρφωση

Κατά τη διάρκεια των τριών δεκαετιών από την ίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, η διασφάλιση της χρηματοδότησης και παροχής των κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τις μορφές οργάνωσης της οικονομίας. Θεμέλια του συστήματος αυτού αποτελούσαν οι μονάδες εργασίας («*danwei*») στις κινεζικές πόλεις, καθώς και η λειτουργία του συστήματος των λαϊκών κομμούνων στην κινεζική ύπαιθρο (Ngok & Chan, 2016).

Αξίζει να επισημανθεί ότι η διάκριση μεταξύ πόλης και υπαίθρου αποτελεί ένα θεμελιώδες στοιχείο για τη μελέτη των κοινωνικών δικαιωμάτων στην Κίνα, το οποίο πηγάζει από την εγκαθίδρυση του ιδιότυπου συστήματος καταγραφής νοικοκυριών («*hukou*») στα τέλη της δεκαετίας του 1950. Στη βάση αυτού του συστήματος, παρατηρείται διαχρονικά μία δυική προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία διαφορετικοί τύποι κοινωνικής προστασίας απορρέουν για κάθε πολίτη στη βάση της καταγραφής του «*hukou status*» τους ως μη αγροτικό (αστικό) ή αγροτικό (Shi, 2012· Rozelle & Hell, 2020). Απόρροια αυτής της πολιτικής, καθώς και των διακριτών μορφών οργάνωσης της οικονομίας μεταξύ των αστικών και αγροτικών περιοχών, αποτέλεσε η διαμόρφωση δύο κατά βάση ξεχωριστών συστημάτων κοινωνικής προστασίας.

Στην περίπτωση των αστικών κέντρων, κεντρικό ρόλο στη διασφάλιση παροχής κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών κατείχε έως τις αρχές της δεκαετίας του 1980 το σύστημα των μονάδων εργασίας («*danwei*»). Ως μονάδα εργασίας προσδιορίζονταν κάθε κρατική επιχείρηση ή κρατική υπηρεσία, οι οποίες εκτός των παραγωγικών τους στόχων επιτελούσαν και πολλαπλούς κοινωνικούς ρόλους. Μεταξύ αυτών εντοπίζεται

η λειτουργία τους ως φορείς κοινωνικής πολιτικής μέσω της διασφάλισης, πέραν της σταθερής εργασίας, της παροχής ιατρικής περίθαλψης, στέγασης, συνταξιοδότησης και ορισμένων παροχών σε είδος στο σύνολο των εργαζομένων τους και τα μέλη των οικογενειών τους. Η εκπλήρωση των κοινωνικών υποχρεώσεων πραγματοποιούταν με μία σχετική αυτονομία από την κάθε μονάδα εργασίας, υπό την εποπτεία της κεντρικής κυβέρνησης. Παράλληλα, η χρηματοδότηση τους στην περίπτωση των κρατικών επιχειρήσεων διασφαλιζόταν συνήθως μέσω της παρακράτησης ενός ποσοστού επί της υπερβάλλουσας κερδοφορίας της μονάδας, έπειτα από έγκριση της αρμόδιας κυβερνητικής αρχής (Κουνδουράκης, 2009· Lin, 2019).

Αντίστοιχα, θεμέλιο της παροχής ενός στοιχειώδους πλέγματος κοινωνικής προστασίας στις περιοχές της υπαίθρου αποτέλεσε η λειτουργία των λαϊκών κομμούνων, ιδίως κατά την περίοδο που ακολούθησε έπειτα από τη μαζική κολεκτιβοποίηση της αγροτικής γης στα τέλη της δεκαετίας του 1950. Παρότι στις περιοχές της υπαίθρου βασικός πυλώνας κοινωνικής προστασίας ήταν η οικογένεια, οι κομμούνες κατείχαν ένα κεντρικό ρόλο στην παροχή κοινωνικής προστασίας στους κατοίκους των αγροτικών περιοχών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η λειτουργία του εθνικής εμβέλειας προγράμματος υγειονομικής περίθαλψης «Cooperative Medical Scheme» (CMS), η λειτουργία του οποίου κατέστη εφικτή μέσω της μαζικής συμμετοχής των αγροτικών μονάδων στη χρηματοδότησή του (Jingwei et. al, 2020· Wong, 2016).

Παρά τον ανομοιογενή χαρακτήρα του ανωτέρω συστήματος, καθώς και το ευρύ χάσμα των επιπέδων παροχών και της ποιότητας των υπηρεσιών σε βάρος των αγροτικών περιοχών, διαφαίνεται ότι οι παραπάνω μηχανισμοί συνθέταν ένα πλέγμα αρκετά υψηλής προστασίας, ιδιαίτερα σε σύγκριση με το εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο εισοδημάτων του κινεζικού λαού (Guan, 2000). Επρόκειτο για ένα σύστημα καθολικής και δωρεάν πρόσβασης σε βασικά κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες, τα αποτελέσματα του οποίου γίνονται εμφανή από τη βελτίωση μιας σειράς δεικτών κατά την περίοδο 1952-1982. Ενδεικτικά, κατά τη διάρκεια της περιόδου παρατηρήθηκε μία δραστική μείωση της παιδικής θνησιμότητας (από 100 στις 200 γεννήσεις σε 34), αύξηση του προσδόκιμου ζωής από 34 σε 68 χρόνια (παρά τον λιμό που συνόδευσε την περίοδο του Μεγάλου Άλματος προς τα εμπρός), καθώς και σχεδόν εξάλειψη του αναλφαβητισμού μέσω της αντίστοιχα σημαντικής ενίσχυσης του ποσοστού συμμετοχής στη βασική εκπαίδευση (Hesketh & Wei, 1997· Hossain, 1997).

Η οικονομική πολιτική της περιόδου από το 1978 έως και τα τέλη της δεκαετίας του 1990 αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία συντελέστηκε ένας βαθύς μετασχηματισμός του τρόπου παραγωγής, ο οποίος επέφερε μία σειρά κραδασμών στη δομή και τη λειτουργία των ανωτέρω μηχανισμών κοινωνικής προστασίας. Η σταδιακή διάβρωση της λειτουργίας του παραδοσιακού συστήματος κοινωνικής προστασίας επήλθε λόγω μιας σειράς συνθηκών που καθιστούσαν το μοντέλο ασύμβατο με το νέο περιβάλλον της «σοσιαλιστικής οικονομίας της αγοράς» (Dalen, 2020, σ. 270-271). Ιδιαίτερα υπό το πρίσμα των οικονομικών στόχων της κινεζικής ηγεσίας, θεωρήθηκε ότι ορισμένα δομικά χαρακτηριστικά του παραδοσιακού συστήματος αποτελούσαν τροχοπέδη στην αύξηση της παραγωγικότητας και την επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης, λόγω της απορρόφησης και διοχέτευσης ενός μεγάλου μέρους των οικονομικών πόρων των κρατικών επιχειρήσεων και του αγροτικού τομέα σε κοινωνικές δαπάνες (Li, 2018· Ngok, & Chan, 2016).

Η αποδυνάμωση του προγενέστερων μηχανισμών θεωρείται σε κάθε περίπτωση αναπόφευκτη λόγω της βαθμιαίας αλλοίωσης των δύο χαρακτηριστικών που λειτουργούσαν ως θεμέλια της φυσιογνωμίας του έως τότε οικονομικού συστήματος, δηλαδή της δημόσιας ιδιοκτησίας των βασικών μέσων παραγωγής και του κεντρικού σχεδιασμού της οικονομίας. Από τη μία πλευρά, στην περίπτωση των αστικών κέντρων, ο ολοένα και αυξανόμενος ρόλος του ιδιωτικού τομέα στην εθνική οικονομία σηματοδότησε τη μείωση του κρατικού ελέγχου επί των οικονομικών πόρων και των κοινωνικών υποχρεώσεων των επιχειρήσεων (Guan, 2000). Παράλληλα, στις αγροτικές περιοχές, η αποκολλεκτιβοποίηση της γεωργίας οδήγησε ταχύτατα σε έναν *de facto* τερματισμό της λειτουργίας του συστήματος των λαϊκών κομμούνων και επακόλουθα των μορφών κοινωνικής προστασίας που χρηματοδοτούνταν και παρέχονταν διαμέσου αυτών (Jingwei et al., 2020).

Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση του συστήματος των μονάδων εργασίας η μεγαλύτερη αλλαγή που συντελέστηκε ήταν η σταδιακή διάσπαση μεταξύ της κοινωνικής και οικονομικής λειτουργίας των κρατικών επιχειρήσεων και η παγίωση της λειτουργίας τους ως αποκλειστικά οικονομικές οντότητες. Από τη δεκαετία του 1980, ενόψει του αναδυόμενου ανταγωνισμού με τον ιδιωτικό τομέα, παρατηρήθηκε μία σημαντική υποχώρηση των κοινωνικών δαπανών των μονάδων εργασίας (Li, 2018). Το εργατικό δυναμικό των αναδυόμενων ιδιωτικών επιχειρήσεων, ταυτοχρόνως, παρέμενε εκτός της κάλυψης του παραδοσιακού συστήματος κοινωνικής προστασίας. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, με την παγίωση της μετάβασης προς

ένα μοντέλο καπιταλιστικής οικονομίας, η εν λόγω κατάσταση επιδεινώθηκε περαιτέρω εξαιτίας της αναδιάρθρωσης ενός τεράστιου αριθμού κρατικών επιχειρήσεων, πολλές από τις οποίες οδηγήθηκαν σε πτώχευση με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός μεγάλου μεγέθους εργατικού δυναμικού σε καθεστώς ανεργίας. Οι κρατικές επιχειρήσεις έπαυσαν, έως τα τέλη της δεκαετίας, οριστικά τη λειτουργία τους ως «υποσυστήματα κοινωνικής προστασίας» και οι εργαζόμενοι τους, όπως και οι εργαζόμενοι του ιδιωτικού τομέα, κλήθηκαν να αναζητήσουν την παροχή κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών είτε σε ανεπίσημα δίκτυα είτε στην ελεύθερη αγορά (Ngok, & Chan, 2016).

Στην ίδια κατεύθυνση οδηγούταν και ο αγροτικός τομέας, με τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις της περιόδου να δίνουν την ευχέρεια διάθεσης των νοικοκυριών ενός πλεονάσματος της παραγωγής στην αγορά συντελώντας στη σταδιακή αποκολλεκτιβοποίηση της γεωργίας. Μολονότι η μεταρρύθμιση επέφερε μία ραγδαία αύξηση της παραγωγικότητας στον αγροτικό τομέα και σημαντική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του αγροτικού πληθυσμού, η διάβρωση του συστήματος των κομμούνων υπονόμωσε τα οικονομικά θεμέλια του ήδη αδύναμου αγροτικού συστήματος κοινωνικής προστασίας με αποτέλεσμα την εξαφάνισή του έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990 (Shi, 2006).

Κατά την ίδια περίοδο και παράλληλα με τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, παρατηρείται η ανάδυση προβληματισμών στα ανώτατα κλιμάκια της πολιτικής ηγεσίας σχετικά με την ανάγκη διαρθρωτικών παρεμβάσεων στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας. Αυτή αποτυπώθηκε σε μία σειρά αποσπασματικών μεταρρυθμίσεων κατά την περίοδο 1985-1999, ορισμένα χαρακτηριστικά των οποίων είναι αξιοσημείωτα. Πρώτον, οι μεταρρυθμίσεις της περιόδου ήταν κυρίως *ad hoc* παρεμβάσεις που στόχευαν στην επίλυση των κοινωνικών ζητημάτων που ανέκυπταν παράλληλα με την προώθηση του ανοίγματος στην οικονομία της αγοράς (Chan, 2016). Ο βασικός τους άξονας απευθύνονταν σχεδόν αποκλειστικά στην ανάγκη αντιμετώπισης του ελλείμματος κοινωνικής προστασίας των εργαζομένων στα αστικά κέντρα, γεγονός που συνέβαλε στην περαιτέρω διεύρυνση του χάσματος μεταξύ των αστικών και αγροτικών περιοχών λόγω της απουσίας οποιασδήποτε παράλληλης στρατηγικής για την αναδιάρθρωση του συστήματος στις αγροτικές περιοχές. Δεύτερον, ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των μεταρρυθμίσεων αποτελεί η επιλεκτική εισαγωγή θεσμών των δυτικών κοινωνικών κρατών, με χαρακτηριστικά παραδείγματα το θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης στη λογική του συστήματος εισφορών, καθώς και των

προνοιακών επιδομάτων. Η εισαγωγή των σχετικών μέτρων πραγματοποιήθηκε μέσω της προσφιλούς στην κινεζική κυβέρνηση μεθόδου των πιλοτικών δοκιμών σε τοπικό επίπεδο, και τη μεταγενέστερη επέκτασή τους σε εθνικής εμβέλειας προγράμματα σε περίπτωση επιτυχίας (Wills, 2018). Αξίζει να επισημανθεί, τέλος, ότι η γενική κατεύθυνση των πολιτικών της περιόδου σηματοδοτεί ευρύτερα μία αλλαγή ιδεολογίας στο μοντέλο κοινωνικής προστασίας με εμφανείς τις νεοφιλελεύθερες επιρροές, κινούμενη στη λογική της υποχώρησης του ρόλου του κράτους και βαθμιαίας εμπορευματοποίησης των κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών (Guan, 2000).

Η ύπαρξη ορισμένων θετικών επιδράσεων από τις παρεμβάσεις της κεντρικής κυβέρνησης, κυρίως στο πεδίο της ασφαλιστικής κάλυψης, δεν ήταν ικανή να θεραπεύσει το έλλειμμα κοινωνικής προστασίας μέσα στα πλαίσια ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος. Η επικείμενη είσοδος της Κίνας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) το 2001, συντέλεσε στην εντεινόμενη ανάγκη των κρατικών επιχειρήσεων για ανταγωνιστικότητα αλλά και στην οριστική λήξη της δια βίου απασχόλησης. Την ίδια περίοδο παρατηρείται μία ευρεία κινητικότητα του αγροτικού πληθυσμού προς τις πόλεις, η οποία οδήγησε σε ένα πρωτοφανούς μεγέθους για τα δεδομένα της κινεζικής κοινωνίας ζήτημα ανεργίας και φτώχειας στα αστικά κέντρα. Παράλληλα, η εμπορευματοποίηση των κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών στους κρίσιμους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης και της στέγασης, σε συνδυασμό με την πλήρη κατάρρευση των παραδοσιακών μηχανισμών κοινωνικής προστασίας, επέφερε μία ραγδαία αύξηση κόστους και μείωση της προσβασιμότητας των ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων. Το σύνολο των ανωτέρω συνθηκών, σε συνδυασμό με την ευρύτερη όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων οδήγησε σε ένα αίσθημα βαθιάς δυσαρέσκειας του κινεζικού λαού προς το κράτος (Wills, 2018· Dalen, 2020).

Το μέγεθος και η κρισιμότητα του πολιτικού και κοινωνικού ζητήματος που ανέκυψε έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990 προκάλεσε την ανάδυση ενός αντίβαρου στη νεοφιλελεύθερη πορεία των πολιτικών της κινεζικής ηγεσίας. Η ανάγκη διασφάλισης της κοινωνικοπολιτικής σταθερότητας, και ιδιαίτερα η πολιτική και ιδεολογική νομιμοποίηση του ΚΚ Κίνας απέκτησαν την ίδια, αν όχι μεγαλύτερη, σημασία με αυτή των αμιγώς οικονομικών της στόχων. Ως αποτέλεσμα, αναδύθηκαν δύο αντίρροπες τάσεις οι οποίες έθεταν τα ανώτατα και κατώτατα όρια των περιθωρίων μέσα στα οποία μπορούσε να κινηθεί η διαμόρφωση των κοινωνικών πολιτικών μέσα στο νέο οικονομικό περιβάλλον: από τη μία πλευρά, η ανάγκη διατήρησης της

οικονομικής ανταγωνιστικότητας της χώρας επέτασσε μία περαιτέρω δραστική μείωση των κοινωνικών δαπανών, ενώ από την άλλη πλευρά οι πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις καθιστούσαν επιτακτική την ανάδυση ενός νέου πλέγματος μηχανισμών κοινωνικής προστασίας (Guan, 2000· Dalen 2020).

Η προσπάθεια εξισορρόπησης των δύο ανωτέρω στόχων είχε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση μίας κομβικής στροφής προς τις αναδιανεμητικές πολιτικές στην πολιτική ατζέντα της κινεζικής ηγεσίας στις αρχές της νέας χιλιετίας (Chan, 2016). Η αλλαγή αυτή προετοιμάστηκε εν όψει της εισόδου της Κίνας στον ΠΟΕ, διευκολύνθηκε από την αλλαγή της ηγεσίας του ΚΚ Κίνας το 2003, και αποτυπώθηκε στον επίσημο λόγο με την εισαγωγή του στόχου για την οικοδόμηση μιας «κοινωνίας της αρμονίας», (Qian, 2021). Επρόκειτο για μία κομβική ανακατεύθυνση προς την εφαρμογή μιας σειράς δομικών αλλαγών και μεταρρυθμίσεων-ορόσημα που εφαρμόστηκαν οριζόντια από την κεντρική κυβέρνηση, έχοντας ως αποτέλεσμα την αφετηρία μιας συνολικής αναδιαμόρφωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας της χώρας (Merrien, 2013).

2.2 Η διάρθρωση του συστήματος κοινωνική προστασίας σήμερα

Η κομβική στροφή των εφαρμοζόμενων πολιτικών που εκκινεί κατά την περίοδο της ηγεσίας των Χου Τζιντάο και Γουέν Ζιαμπάο (2003-2013) και εκτείνεται έως και σήμερα, αποτελεί την αντανάκλαση μίας σημαντικής μεταβολής στην προσέγγιση του ρόλου της αναδιανομής και της νομιμοποιητικής λειτουργίας των κοινωνικών πολιτικών σε σύγκριση με την προγενέστερη περίοδο. Η μετατόπιση αυτή, καθίσταται καταρχάς εμφανής στην εξαγγελία των νέων στόχων της κινεζικής ηγεσίας για την οικοδόμηση μιας «κοινωνίας της αρμονίας», τη μετατόπιση προς ένα μοντέλο εξισορροπημένης οικονομικής ανάπτυξης, καθώς και τη δημιουργία μίας «μετρίως ευημερούσας κοινωνίας» έως το 2020.

Οι ανωτέρω πολιτικές δεσμεύσεις βρήκαν πρακτική εφαρμογή κατά την περίοδο 2003-2013 σε μία σειρά πρωτοβουλιών με στόχο την αύξηση της προσβασιμότητας σε δημόσιες υπηρεσίες και κοινωνικές παροχές, τη βελτίωση του θεσμικού πλαισίου της κοινωνικής ασφάλισης, καθώς και τη στήριξη των αγροτικών περιοχών. Η υλοποίησή τους υποβοηθήθηκε από τη ραγδαία άνοδο του διεθνούς οικονομικού ρόλου της χώρας, ο οποίος αύξησε τη χρηματοδοτική ικανότητα του κράτους, με ένα μεγάλο μέρος των πόρων να διοχετεύονται στο πεδίο των μεταρρυθμίσεων του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Ιδιαίτερα έπειτα από το

2008, ενόψει της στροφής της αναπτυξιακής στρατηγικής της χώρας στην εγχώρια κατανάλωση ως απόρροια της διεθνούς οικονομικής κρίσης, διαφαίνεται ότι η κοινωνική πολιτική ανάγεται σε κεντρικό ζήτημα της πολιτικής ατζέντας. (Jingwei et. Al., 2020)

Η αλλαγή της πολιτικής ηγεσίας το 2013, με την ανάδειξη των Λι Κετσιάνγκ και Σι Ζινπίνγκ στις θέσεις του πρωθυπουργού και Προέδρου της χώρας αντιστοίχως, σηματοδοτεί τη δεύτερη φάση διαμόρφωσης του συστήματος που εκτείνεται έως σήμερα. Η περίοδος χαρακτηρίζεται από την περαιτέρω ανάδειξη των κοινωνικών στόχων ως ένα αναπόσπαστο τμήμα της πορείας οικοδόμησης του σοσιαλισμού με κινεζικά χαρακτηριστικά (NDRC, 2016), μέσω της εισαγωγής της νέας στρατηγικής για την «κοινή ευημερία για όλους». Ο στόχος της κοινής ευημερίας αναφέρεται στην πολιτική δέσμευση για άμβλυση των κοινωνικών ανισοτήτων, μέσω της περαιτέρω προώθησης ενός μοντέλου ισορροπημένης ανάπτυξης παράλληλα με την οικοδόμηση ενός συνεκτικού πλέγματος κοινωνικής προστασίας (Roberts, 2021).

Στην πράξη, οι σύγχρονες πολιτικές κινούνται στη βάση δύο κεντρικών αξόνων. Από τη μία πλευρά, επιχειρείται η διεύρυνση των πολιτικών της προγενέστερης περιόδου με στόχο την διασφάλιση της καθολικής πρόσβασης του πληθυσμού σε βασικά κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται περαιτέρω αύξηση των δημοσίων κοινωνικών δαπανών (Wong, 2016). Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στη βελτίωση της πρόσβασης σε ένα τρίπτυχο κοινωνικών αγαθών που στην κινεζική κοινωνία ονομάζεται ως «τα τρία βουνά», λόγω της δυσκολίας πρόσβασης ενός σημαντικού μέρους του πληθυσμού: την υγεία, την εκπαίδευση και τη στέγαση. Λαμβάνονται, παράλληλα, μέτρα ενίσχυσης της κοινωνικής προστασίας στους κατοίκους των αγροτικών περιοχών και του μη εργαζόμενου πληθυσμού των αστικών κέντρων με στόχο τη μείωση των διαχρονικών ανισοτήτων μεταξύ πόλης-υπαίθρου, καθώς και των αποκλεισμών που απορρέουν από το σύστημα καταγραφής «hukou». Ο δεύτερος άξονας αφορά στην ποιοτική βελτίωση των κοινωνικών προγραμμάτων και εν γένει του συστήματος κοινωνικής προστασίας σε επίπεδο σχεδιασμού, διαχείρισης και παροχής των αγαθών και υπηρεσιών (Chan, 2016, σ. 9-10· Dalen, 2020, σ. 278)

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, μια βαθύτερη κατανόηση της δομής και οργάνωσης του συστήματος κοινωνικής προστασίας της Κίνας σήμερα καθίσταται εφικτή μέσω της ανάλυσης τριών βασικών παραμέτρων: του θεσμικού πλαισίου χάραξης των πολιτικών,

της ευθύνης υλοποίησής τους, καθώς και του ρόλου που διαδραματίζει ο μη κρατικός τομέας στη χρηματοδότηση και παροχή κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών.

2.2.1 Οι φορείς χάραξης κοινωνικής πολιτικής

Η αποτύπωση του θεσμικού πλαισίου χάραξης κοινωνικών πολιτικών στην Κίνα προϋποθέτει τη διερεύνηση του ρόλου των κυριότερων οργάνων διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων για την κατεύθυνση των πολιτικών. Συνεπώς, στην ενότητα σκιαγραφείται ο ρόλος της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης, της κεντρικής κυβέρνησης και των οργάνων του ΚΚ Κίνας, καθώς και η αλληλεπίδρασή τους κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης και άσκησης των πολιτικών.

Παρά τη συνταγματική κατοχύρωση της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης ως το ανώτατο νομοθετικό όργανο του κράτους, ο ρόλος της στο πεδίο χάραξης κοινωνικών πολιτικών είναι εξαιρετικά περιορισμένος. Το γεγονός αυτό ανάγεται στην έλλειψη ευελιξίας του σώματος, σε αντιδιαστολή με την ανάγκη για διαρκείς προσαρμογές που απαιτούνταν ήδη από τη δεκαετία του 1980 λόγω των ταχύτατων μεταβολών του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος. Στη βάση της ανωτέρω εμπειρίας, η άσκηση πολιτικής στο πεδίο των κοινωνικών ζητημάτων έως και σήμερα σπανίως πραγματοποιείται μέσω της νομοθετικής οδού, παρότι ορισμένες εξαιρέσεις έχουν παρατηρηθεί με αυξανόμενη συχνότητα κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας.

Σε αντίθεση με τον περιορισμένο ρόλο του νομοθετικού σώματος, η κεντρική κυβέρνηση αποτελεί τον κυρίαρχο θεσμικό φορέα χάραξης κοινωνικής πολιτικής. Από τη δεκαετία του 1980 έως και σήμερα, το σύνολο των μεταρρυθμίσεων που σχετίζονται με κοινωνικά ζητήματα προωθούνται μέσω της έκδοσης κανονισμών, οδηγιών και εγκυκλίων από την κυβέρνηση ή τα αρμόδια υπουργεία της, τα οποία συντάσσονται και τίθενται σε ισχύ δίχως την ανάμειξη της Εθνοσυνέλευσης ή της Διαρκούς Επιτροπής της. Αξίζει να επισημανθεί ότι παρά τη δεσμευτικότητα των ανωτέρω κανονιστικών πλαισίων, η υποδεέστερη νομική ισχύς τους προκαλεί στην πράξη δυσχέρειες στην ορθή εφαρμογή τους. Το γεγονός αυτό παρατηρείται ιδιαίτερα έντονα στο πεδίο των εργασιακών ρυθμίσεων, όπου η μη τήρηση των προβλεπόμενων προστατευτικών διατάξεων από τους εργοδότες, ελλείψει της απουσίας ενός συνεκτικού πλαισίου επιβολής κυρώσεων, επιφέρει συχνά ως αποτέλεσμα την καταπάτηση των εργατικών δικαιωμάτων (Ngok, 2018, σ. 16-17).

Αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι ζήτημα των νομοθετικών ελλείψεων στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας έχει προκαλέσει μία ενδιαφέρουσα τάση στη νομολογία των κινεζικών δικαστηρίων. Στη βάση της συχνής έλλειψης ρυθμιστικών πλαισίων στις περιπτώσεις εκδίκασης υποθέσεων που αφορούν σε κοινωνικά ζητήματα, διαφαίνεται ότι τα δικαστήρια συχνά καταφεύγουν σε έμμεσες αναφορές σε συνταγματικές διατάξεις που αναφέρονται σε κοινωνικά δικαιώματα. Η πρακτική αυτή παρατηρείται ολοένα και πιο συχνά κατά την τελευταία δεκαετία, παρά το γεγονός ότι η ερμηνεία και η εφαρμογή των συνταγματικών διατάξεων από τα κοινά δικαστήρια καταρχήν απαγορεύεται, καθώς αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης σύμφωνα με το άρθρο 67 του κινεζικού συντάγματος (Sprick, 2019).

Τέλος, ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει στο ρόλο των ηγετικών οργάνων του ΚΚ Κίνας ως κυρίαρχους φορείς διαβούλευσης και λήψης των αποφάσεων σε σχέση με τις γενικές κατευθύνσεις των πολιτικών του κινεζικού κράτους. Μεταξύ αυτών, το Εθνικό Συνέδριο, η Κεντρική Επιτροπή (ΚΕ) και το Πολιτικό Γραφείο του ΚΚ Κίνας αναδεικνύονται ως τα βασικά όργανα της χάραξης των εθνικών κατευθύνσεων, συμπεριλαμβανομένων όσων αφορούν σε κοινωνικά ζητήματα. Ιδιαίτερα στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής, σε πολλές περιπτώσεις οι επικείμενες μεταρρυθμίσεις δημοσιεύονται μέσω κοινής ανακοίνωσης της ΚΕ του ΚΚ Κίνας και της κινεζικής κυβέρνησης. Παράλληλα, διαφαίνεται ότι η ολοένα και αυξανόμενη σημασία της κοινωνικής πολιτικής για την κινεζική ηγεσία επιφέρει μία τάση περαιτέρω συγκεντρωτισμού στη διαδικασία λήψη αποφάσεων με στόχο τη συνεκτικότητα των πολιτικών διαφορετικών τομέων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της τάσης αυτής σε θεσμικό επίπεδο αποτελεί η σύσταση της «Κεντρικής Ηγετικής Ομάδας για την Εμβάθυνση της Συνολικής Μεταρρύθμισης», ενός νέου και εξαιρετικά ισχυρού σώματος υπό τη διεύθυνση και τον έλεγχο του Προέδρου Σι Ζινπίνγκ, το οποίο επωμίζεται το συντονισμό της προώθησης ενός συνεκτικού πλαισίου κεντρικών κατευθύνσεων στη χάραξη πολιτικών οικονομικού, κοινωνικού, πολιτισμικού και περιβαλλοντικού περιεχομένου (Ngok, 2018, σ. 17-19· Gore, 2021).

2.2.2 Κεντρική εποπτεία και διοικητική αποκέντρωση

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου συστήματος κοινωνικής προστασίας της Κίνας αποτελεί η αποκεντρωμένη προσέγγιση της διαχείρισης και εφαρμογής των θεσμοθετημένων πολιτικών. Παρότι η λήψη των αποφάσεων για τη χάραξη των πολιτικών κατευθύνσεων αποτελεί αρμοδιότητα της κεντρικής

κυβέρνησης, η ευθύνη χρηματοδότησης και υλοποίησης αναλαμβάνεται κατά κύριο λόγο από τις τοπικές αρχές (Beland et. al, 2017· Qian, 2021, σ. 55 επ.).

Αυτή η φαινομενικά παράδοξη μορφή διακυβέρνησης για ένα καθεστώς που χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό κεντρικής συγκέντρωσης εξουσιών, ανάγεται σε μία σειρά παραγόντων. Οφείλεται, καταρχάς, σε αντικειμενικούς και πρακτικούς λόγους όπως το γεωγραφικό μέγεθος της χώρας και η ανομοιογένεια των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών που επικρατούν ανά περιοχή. Σε μεγάλο βαθμό, επιπρόσθετα, εξηγείται στη βάση της φυσιογνωμίας του συστήματος το οποίο διαδέχτηκε, δηλαδή των εξίσου αποκεντρωμένων μορφών παροχής κοινωνικής προστασίας μέσω των μονάδων εργασίας και των λαϊκών κομμούνων. Διαφαίνεται, ωστόσο, ότι η αποκεντρωμένη διοίκηση εξυπηρετεί την κεντρική κυβέρνηση μέσω της τάσης της να καρπώνεται τις εξαγγελίες των μεταρρυθμίσεων στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής, ενώ παράλληλα να μετακυλύει την ευθύνη μίας ενδεχόμενης αποτυχίας εφαρμογής τους λόγω έλλειψης πόρων ή ανεπαρκούς σχεδιασμού στις τοπικές κυβερνήσεις.

Στο πεδίο της πρακτικής εφαρμογής των γενικών κατευθύνσεων σε τοπικό επίπεδο, παρατηρείται μια διακριτική ευχέρεια και ευελιξία των τοπικών κυβερνήσεων στις σχετικές διαπραγματεύσεις με την κεντρική κυβέρνηση. Η προσέγγιση αυτή, παρά το σημαντικό πλεονέκτημα της προσαρμογής των μέτρων στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της εκάστοτε περιοχής, έχει επιφέρει παράλληλα μία σειρά προκλήσεων στο πεδίο του συντονισμού και της συνεκτικότητας των πολιτικών. Διαφαίνεται, για παράδειγμα, ότι η ευελιξία των αξιωματούχων στην προσαρμογή των πολιτικών σε τοπικό επίπεδο έχει συντελέσει στη διαμόρφωση σημαντικών αποκλίσεων ανά διοικητική περιοχή ή ακόμα και σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης με τις γενικές κατευθύνσεις. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την αποκέντρωση στο πεδίο της χρηματοδότησης, έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση μία εικόνας κατακερματισμού του συστήματος με σημαντικές διαφοροποιήσεις ανά περιοχή. (Béland et. al, 2017· Jingwei et al., 2020)

Σε κάθε περίπτωση, αξίζει να επισημανθεί ότι η εφαρμογή των πολιτικών σε τοπικό επίπεδο αποτελεί πάντοτε μία αντανάκλαση των προτεραιοτήτων της κεντρικής κυβέρνησης και ελέγχεται στενά από τους μηχανισμούς κεντρικής εποπτείας. Πέραν της υποχρέωσης λογοδοσίας στα ανώτερα επίπεδα διακυβέρνησης, η λειτουργία ενός συστήματος αξιολόγησης των επιδόσεων (performance evaluation system) των τοπικών οργάνων αποτελεί έναν ισχυρό μηχανισμό ελέγχου των τοπικών

αξιοματούχων από τα ανώτερα επίπεδα. Στο βαθμό μάλιστα που οι εκλογικές διαδικασίες δεν αποτελούν ισχυρό παράγοντα καθορισμού των επιλογών των κυβερνώντων, η τάση διαμόρφωσής τους με γνώμονα τοπικά συμφέροντα ή και προσωπικά κίνητρα ανέλιξης στη βάση του γραφειοκρατικού συστήματος αξιολόγησης ενισχύεται περαιτέρω (Qian, 2021).

2.2.3 Ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα

Η περίοδος της σύγχρονης κινεζικής ηγεσίας σηματοδοτεί την υιοθέτηση μίας νέας στρατηγικής αναφορικά με το ρόλο του ιδιωτικού τομέα στην παροχή κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών. Η προσέγγιση αυτή, αποτυπώνεται στα επίσημα έγγραφα μέσω των αναφορών στη συμβολή των «κοινωνικών δυνάμεων» στην παροχή κοινωνικής προστασίας, με τον όρο κοινωνικές δυνάμεις να αναφέρεται σε ιδιωτικές εταιρίες, κοινωνικές οργανώσεις και άτυπες ομάδες. Ο ρόλος τους προσδιορίζεται ως συμπληρωματικός σε σχέση με το ρόλο του κράτους, αλλά καθίσταται εξαιρετικά σημαντικός, ιδιαίτερα εν όψει των ολοένα και αυξανόμενων κοινωνικών αναγκών σε αντιδιαστολή με το έλλειμμα των διαθέσιμων υπηρεσιών (State Council General Office, 2013).

Η ανωτέρω πολιτική επιλογή υλοποιείται εν μέρει μέσω της υιοθέτησης της πρακτικής σύναψης συμβάσεων του κράτους με τον ιδιωτικό τομέα για την παροχή βασικών κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών. Η πρακτική αυτή παρατηρείται σε μια σειρά τομέων παροχής αγαθών και υπηρεσιών, ωστόσο χαρακτηριστικό παράδειγμα της αποτελεί ο τομέας της υγείας. Το κινεζικό κράτος προωθεί τη συμμετοχή νέων ιδιωτικών παρόχων μέσω της διεύρυνσης της ασφαλιστικής κάλυψης σε δομές υγειονομικής περίθαλψης που πληρούν συγκεκριμένες προϋποθέσεις, καθώς και της απλοποίησης των διαδικασιών έγκρισης και ένταξης στο εν λόγω σύστημα. Με τον τρόπο αυτό, οι ιδιωτικοί πάροχοι ενσωματώνονται στο δημόσιο σύστημα πολλαπλασιάζοντας τον αριθμό των διαθέσιμων υπηρεσιών. Η ευθύνη του κράτους στην περίπτωση αυτή μετατοπίζεται στην εποπτεία των παρόχων, δημιουργώντας έτσι ένα μοντέλο κοινωνικής προστασίας πολλαπλών πυλώνων υπό κρατικό έλεγχο. Ωστόσο, η εφαρμογή της πολιτικής στην πράξη έως και σήμερα αντιμετωπίζει δυσχέρειες. Οι σημαντικότερες από αυτές, ανάγονται στις περιορισμένες χρηματοδοτικές δυνατότητες των τοπικών κυβερνήσεων για τη σύναψη των συμβάσεων, στην απουσία μηχανισμών επίλυσης των ζητημάτων που σχετίζονται με την κάλυψη και αποζημίωση των χρηστών, καθώς και στην έλλειψη διαδικασιών

διασφάλισης της ποιότητας των εν λόγω υπηρεσιών (Chan, 2016, σ. 10· Dalen, 2020, σ. 279).

Μία δεύτερη διάσταση του ρόλου του ιδιωτικού τομέα στην παροχή κοινωνικής προστασίας σχετίζεται τη συμβολή των μη-κυβερνητικών οργανώσεων, πεδίο στο οποίο παρατηρείται μία σημαντική μεταβολή σε σχέση με το παρελθόν. Παρότι οι κοινωνικές οργανώσεις διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο στο πεδίο παροχής κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών ήδη από τις αρχές του 1980, μέχρι πρόσφατα δεν είχε εξεταστεί το ενδεχόμενο χρηματοδότησής τους από το κινεζικό κράτος καθώς αποτελούσαν μη κρατικούς φορείς που καλούνταν να αυτοχρηματοδοτούνται. Κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, επιπρόσθετα, η αντιμετώπισή των οργανώσεων χαρακτηριζόταν από την επιβολή ενός εξαιρετικά στενού κρατικού ελέγχου παράλληλα με την ύπαρξη μιας σειράς θεσμικών και πρακτικών εμποδίων στην ανάπτυξη και λειτουργία του τομέα (Ma, 2016, σ. 172)

Από το 2013 και έπειτα, η κινεζική ηγεσία αναφέρεται ρητά στην ανάγκη δημιουργίας ενός «*νέου συστήματος κοινωνικής διακυβέρνησης*» με το κράτος αφενός να διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο, αφετέρου να υποστηρίζει τη συμμετοχή των «κοινωνικών δυνάμεων». Ιδιαίτερη έμφαση στην ανακοίνωση αυτή αποδίδεται στη σημασία και τις δυνατότητες της προοπτικής ανάθεσης ενός τμήματος του τομέα παροχής δημόσιων υπηρεσιών σε κοινωνικές οργανώσεις (CCCCPC, 2013). Η εξαγγελία αυτή συνοδεύτηκε από την εφαρμογή μέτρων που ενθαρρύνουν τη λειτουργία των οργανώσεων με προσανατολισμό την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, όπως η απλοποίηση των διαδικασιών σύστασης και εγγραφής τους, η βελτίωση του πλαισίου λειτουργίας τους, καθώς και η προώθηση του συστήματος ανάθεσης δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών με την υποστήριξη και χρηματοδότηση των τοπικών κυβερνήσεων. Παρότι εκτιμάται ότι η εφαρμογή του συστήματος αντιμετωπίζει παρόμοιες δυσχέρειες με αυτές του κερδοσκοπικού τομέα, υποστηρίζεται ότι η αναβάθμιση του ρόλου τους στο πεδίο αυτό συνιστά μια ιδιαίτερα σημαντική ποιοτική μεταβολή στη σχέση της κινεζικής κυβέρνησης με τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, η οποία ενδέχεται να εξελιχθεί περαιτέρω (Chan, 2016, σ. 10· Ma, 2017, σ. 175-177).

Μέρος 2^ο Επιμέρους τομείς κοινωνικής πολιτικής

Κεφάλαιο Τρίτο: Οι πολιτικές για την υγεία

Η διαδικασία διαμόρφωσης των πολιτικών για την υγεία στην Κίνα αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα της επίδρασης των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών μετασχηματισμών στα συστήματα κοινωνικής προστασίας. Οι μεταβολές που χαρακτηρίζουν την εξέλιξη του κινεζικού συστήματος υγείας υποδεικνύουν μεθοδολογικά την ανάλυσή τους σε τρεις περιόδους: την οικοδόμηση και λειτουργία του συστήματος υγείας κατά την περίοδο της ηγεσίας του Μάο Τσε Τουνγκ, τη μεταβατική περίοδο με αφετηρία τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις του 1978, και, τέλος, την περίοδο που ακολούθησε την εθνικής εμβέλειας μεταρρύθμιση στον τομέα της υγείας το 2009, προϊόν της οποίας αποτελεί το σύστημα υγείας της Κίνας σήμερα.

3.1 Το σύστημα υγείας έως το 1978

Κατά τη διάρκεια των τριών δεκαετιών από την ίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, η οικοδόμηση ενός καθολικού συστήματος υγείας θεμελιώθηκε στη βάση των τεσσάρων πυλώνων που διατυπώθηκαν από την κινεζική ηγεσία ως το κατευθυντήριο πλαίσιο ανάπτυξης των πολιτικών για την υγεία. Οι πυλώνες αυτοί αναφέρονταν στην προτεραιότητα στην υγειονομική περίθαλψη των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων, την έμφαση στην πρόληψη έναντι της φαρμακευτικής αντιμετώπισης των ασθενειών, την ενοποίηση της παραδοσιακής κινεζικής ιατρικής με τη δυτική τεχνογνωσία, καθώς και τη σύνδεση του ιατρικού επαγγέλματος με ένα ευρύ λαϊκό κίνημα (Chen, 2006· Zheng et al., 2006).

Στη βάση των ανωτέρω, η λειτουργία του κινεζικού συστήματος υγείας στην περίπτωση των πόλεων αποτελούσε ενδογενές στοιχείο των μονάδων εργασίας *danwei*, με την εκάστοτε μονάδα να αναλαμβάνει με την υποχρέωση χρηματοδότησης και παροχής υγειονομικής περίθαλψης για τους εργαζόμενους και τα μέλη των οικογενειών τους⁵. Το σύνολο του υγειονομικού προσωπικού ήταν υπάλληλοι των δημόσιων δομών υγείας, ενώ οι υπηρεσίες παρεχόταν δωρεάν σχεδόν στο σύνολό τους. Στις αγροτικές

---

⁵Αξίζει να επισημανθεί ότι λόγω της σχετικής αυτονομίας των μονάδων εργασίας στη χρηματοδότηση και διαχείριση των πόρων, τόσο το ύψος των παροχών όσο και η ποιότητα των υπηρεσιών διέφεραν σημαντικά ανάλογα με την οικονομική κατάσταση της μονάδας και της περιοχής (Wong, 2016).

περιοχές, η χρηματοδότηση του συστήματος υγείας από το 1958 και έπειτα βασίστηκε στη λειτουργία των λαϊκών κομμούνων μέσω της ευρείας συμμετοχής στο εθνικής εμβέλειας πρόγραμμα υγειονομικής κάλυψης των αγροτικών περιοχών (CMS), το οποίο λάμβανε επιπρόσθετα σημαντική χρηματοδοτική ενίσχυση από το κινεζικό κράτος (Wong, 2016, σ. 87-88). Ταυτόχρονα, στην κινεζική ύπαιθρο κεντρική θέση κατείχε το σύστημα των «ξυπόλυτων γιατρών», οι οποίοι πέραν της παροχής πρωτοβάθμιας φροντίδας στις αγροτικές κλινικές, πραγματοποιούσαν μαζικές εκστρατείες ενημέρωσης και διάδοσης βασικών υγειονομικών πρακτικών στον κινεζικό λαό (Chen, 2007· Lee & Kim, 2018).

Η δομή και λειτουργία του παραπάνω μοντέλου συντέλεσε στην οικοδόμηση ενός δημόσιου συστήματος υγείας που παρείχε σχεδόν καθολική πρόσβαση σε δωρεάν υγειονομική περίθαλψη, η οποία ωστόσο που περιοριζόταν σε βασικές υπηρεσίες με σημαντικές διαφοροποιήσεις στην ποιότητα τους ανά περιοχή (Wong, 2016). Εντούτοις, τα επιτεύγματά του στη βελτίωση της υγείας του πληθυσμού είναι αδιαμφισβήτητα, ιδιαίτερα λαμβάνοντας υπόψιν την κατάσταση της υγείας του κινεζικού πληθυσμού στην προεπαναστατική Κίνα. Ενδεικτικά, κατά την περίοδο των τριών δεκαετιών από την ίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της η παιδική θνησιμότητα μειώθηκε ραγδαία (από 100 στις 200 γεννήσεις σε 34) ενώ το προσδόκιμο ζωής διπλασιάστηκε παρά τον λιμό που συνόδευσε την περίοδο του Μεγάλου Άλματος προς τα Εμπρός (Hesketh & Wei, 1997· Zheng et.al., 2006). Το σύστημα πρωτοβάθμιας φροντίδας της υπαίθρου, παράλληλα, αναδείχθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ) ως ένα υποδειγματικό μοντέλο οργάνωσης συστήματος πρωτοβάθμιας υγείας στις αναπτυσσόμενες χώρες (Declaration of Alma-Ata, 1978).

3.2 Οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα της υγείας

Οι μεταβολές που επήλθαν στην κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα της Κίνας από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 υπονόμευσαν σημαντικά τα πολιτικά, οικονομικά και ιδεολογικά θεμέλια του συστήματος υγείας που είχε οικοδομηθεί κατά την προγενέστερη περίοδο. Η διαδικασία αναδιάρθρωσης των κρατικών επιχειρήσεων και η αποκολλεκτιβοποίηση της γεωργίας, σε συνδυασμό με την εισαγωγή των μηχανισμών της αγοράς στον τομέα της υγείας, αλλοίωσαν σημαντικά τη δομή και τον τρόπο λειτουργίας των προγενέστερων μηχανισμών τόσο στην περίπτωση του

συστήματος των πόλεων όσο και στην περίπτωση των αγροτικών περιοχών (Chen, 2007· Micollier, 2014).

Στην περίπτωση των πόλεων, η συνολική ευθύνη χρηματοδότησης, διαχείρισης και παροχής υπηρεσιών ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης μεταφέρθηκε βαθμιαία από τις κρατικές επιχειρήσεις στις τοπικές κυβερνήσεις (Wong, 2016). Παρότι η ιδιοκτησία της πλειονότητας των νοσοκομείων και κλινικών παρέμεινε δημόσια, η αποκέντρωση της ευθύνης χρηματοδότησης και διαχείρισης είχε ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση των ανισοροπιών όχι μόνο μεταξύ πόλης και υπαίθρου, αλλά και μεταξύ διοικητικών περιοχών, ανάλογα με την οικονομική κατάσταση και τις χρηματοδοτικές δυνατότητες της εκάστοτε τοπικής κυβέρνησης (Blumenthal & Hsiao, 2005). Παράλληλα, μία σειρά μεταρρυθμίσεων στον τρόπο διοίκησης των δημόσιων δομών υγείας μετέβαλε σημαντικά τον τρόπο λειτουργίας τους δίνοντας έμφαση στην οικονομική αποδοτικότητα των μονάδων, διαμορφώνοντας το πλαίσιο διοίκησης στη βάση μιας επιχειρηματικής λογικής (Micollier, 2014)⁶.

Παράλληλα, η διάβρωση του συστήματος των κομμούνων προκάλεσε μία ταχεία κατάρρευση του προγράμματος CMS, λόγω της ραγδαίας πτώση του ποσοστού της οικονομικής συμβολής τους στο σύστημα υγείας από 90% το 1979 σε 5% το 1989 (Ministry of Health, 1994). Απόρροια του de facto τερματισμού του προγράμματος μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980 ήταν η δημιουργία 900 εκατομμυρίων ανασφάλιστων αγροτών, η οποία παρέλυσε τα αγροτικά νοικοκυριά καθιστώντας τις δαπάνες για την υγεία ως τον πρωταρχικό παράγοντα φτώχειας στην κινεζική ύπαιθρο (Hsiao, 1995). Επιπλέον, εξέλειψε και το κίνημα των «ξυπόλυτων γιατρών», οι οποίοι είτε εγκατέλειψαν το επάγγελμα και κατευθύνθηκαν προς τα αστικά κέντρα, είτε μετατόπισαν τις πρακτικές τους προς τη φαρμακευτική αντιμετώπιση των ασθενειών με στόχο την ενίσχυση των εισοδημάτων τους (Wong, 2016). Ακόμα και ο θεσμός της οικογένειας, παραδοσιακός πυλώνας κοινωνικής προστασίας της υπαίθρου, δεν ήταν πλέον ικανός να ανταπεξέλθει ως δίκτυ ασφαλείας στο κενό που δημιούργησε η υποχώρηση του κράτους. Στο γεγονός αυτό συνέβαλε, παράλληλα, η ανάδυση νέων παραμέτρων όπως η γήρανση του πληθυσμού, η απομάκρυνση των νέων από τις αγροτικές περιοχές προς τα αστικά κέντρα, καθώς και η εισαγωγή της πολιτικής του

---

⁶ Χαρακτηριστικό παράδειγμα μεταρρύθμισης προς αυτή την κατεύθυνση αποτέλεσε η εισαγωγή της χορήγησης πρόσθετων παροχών στη βάση της αποδοτικότητας με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας του υγειονομικού προσωπικού των δημόσιων νοσοκομείων, η οποία οδήγησε σε φαινόμενα ευρείας υπερσυνταγογράφησης φαρμάκων και διαγνωστικών ελέγχων (Zheng et al., 2006).

ενός παιδιού από το 1979 (Dalen, 2020, σ. 271). Συνολικά, η λογική των μεταρρυθμίσεων της περιόδου στον τομέα της υγείας, απομακρύνθηκε σαφώς από τους πυλώνες του προηγούμενου συστήματος, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τη μετατόπιση της έμφασης από την πρόληψη στην φαρμακευτική αντιμετώπιση των ασθενειών, τη στροφή στη δυτική ιατρική και την εμπορευματοποίηση των υπηρεσιών υγείας και των φαρμακευτικών σκευασμάτων (Chen, 2007).

Οι αδυναμίες των κρατικών δομών υγείας και η απουσία σχεδίων υγειονομικής κάλυψης, σε συνδυασμό με την ανάδυση ενός μεγάλου αριθμού ιδιωτικών παρόχων, οδήγησε στην επικράτηση των απευθείας πληρωμών ως την κύρια πηγή χρηματοδότησης και επακόλουθα στην de facto ιδιωτικοποίηση του εθνικού συστήματος. Το γεγονός αυτό επέφερε μία ραγδαία μείωση της προσβασιμότητας, η οποία στην περίπτωση των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων άγγιξε τα όρια του αποκλεισμού (Liu et. al, 2016). Παρά τη σταδιακή εισαγωγή πιλοτικών προγραμμάτων υγειονομικής κάλυψης, το ποσοστό του ανασφάλιστου πληθυσμού αυξήθηκε ραγδαία από 29% το 1985 σε 79% το 1993, με την πλειονότητά τους να αποτελούν κατοίκους αγροτικών περιοχών (World Bank, 1997). Το ζήτημα του υπερβολικού κόστους των υπηρεσιών σε αντιδιαστολή με την καθολικότητα του προηγούμενου συστήματος προκάλεσε, επιπρόσθετα, την ανάδυση συχνών περιστατικών βίας που υποδεικνύαν την πρωτοφανή ανάδυση μιας συγκρουσιακής σχέσης μεταξύ ασθενών και υγειονομικού προσωπικού (Milcent, 2016).

Η σταθερή επιδείνωση των υγειονομικών δεικτών της χώρας έως τις αρχές του 2000, σε συνδυασμό με την ολοένα και αυξανόμενη λαϊκή δυσαρέσκεια, ώθησε την κινεζική ηγεσία στην αναγνώριση της σοβαρότητας των προκλήσεων που αντιμετώπιζε ο τομέας της υγείας στη χώρα. Οι ενδείξεις σχετικά με το μέγεθος των αρνητικών επιδράσεων των μεταρρυθμίσεων συσσωρεύονταν, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την κατάταξη της Κίνας από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας στην 181^η θέση ανάμεσα σε 191 χώρες όσον αφορά στη δίκαιη κατανομή πόρων στον τομέα της υγείας το 2000. Στην έκθεσή του, ο οργανισμός υπογράμμιζε τον ακραίο βαθμό ανισότητας που προέκυπτε μέσα από τα συστήματα υγείας στα οποία η πρόσβαση των ατόμων στις υπηρεσίες εξαρτάται σχεδόν απόλυτα από την ικανότητα απευθείας πληρωμής, όπως συνέβαινε στην περίπτωση της Κίνας (WHO, 2001). Αξίζει, τέλος, να επισημανθεί και η μεγάλη επίδραση της υγειονομικής κρίσης που ξέσπασε στη χώρα με την επιδημία του ιού SARS (2002-2003), η οποία αποκάλυψε τις αδυναμίες του συστήματος και

ανέδειξε περαιτέρω την ανάγκη θωράκισής του για την προστασία της δημόσιας υγείας (Qian, 2021).

Ως αποτέλεσμα, κεντρικό στόχο των μεταρρυθμίσεων στις αρχές της νέας χιλιετίας αποτέλεσε η βελτίωση της πρόσβασης του πληθυσμού σε υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Αυτή επιδιώχθηκε αρχικά μέσω της εγκαθίδρυσης τριών σχεδίων υγειονομικής κάλυψης, κατά κύριο λόγο στη βάση της λογικής των εισφορών, τα οποία ισχύουν έως και σήμερα. Το πρόγραμμα «Urban Employee Basic Health Insurance Scheme» (UEBHIS), αποτελεί ένα σύστημα υποχρεωτικής ασφάλισης προκαθορισμένων εισφορών εργοδοτών και εργαζομένων που καλύπτει τους εργαζόμενους στις αστικές περιοχές. Το «New Cooperative Medical Scheme» (NCMS), εισήχθη σε εθελοντική βάση το 2003 με στόχο την κάλυψη του αγροτικού πληθυσμού και γνώρισε ραγδαία επέκταση, λαμβάνοντας σημαντική χρηματοδοτική ενίσχυση από το γενικό προϋπολογισμό. Τέλος, το πρόγραμμα «Urban Resident Basic Insurance Scheme» URBIS, εισήχθη το 2007 με στόχο την κάλυψη όσων δεν καλύπτονταν από τα δύο άλλα συστήματα. Και τα τρία προγράμματα εφαρμόστηκαν αρχικά ως πιλοτικές δοκιμές σε συγκεκριμένες περιοχές, και μετέπειτα επεκτάθηκαν σε εθνικό επίπεδο (Jingwei et al., 2020, Wong, 2016).

Ιδιαίτερα σημαντική αλλαγή στον τομέα επέφερε η εφαρμογή της τελευταίας εθνικής εμβέλειας μεταρρύθμισης στο σύστημα υγείας το 2009. Αυτή δημοσιεύτηκε με κοινή ανακοίνωση της κινεζικής κυβέρνησης και της ΚΕ του ΚΚ Κίνας, αναφέροντας ως κατευθυντήριους στόχους για την επόμενη δεκαετία την επίτευξη καθολικής κάλυψης του πληθυσμού στις υπηρεσίες υγείας, τη βελτίωση της ποιότητας των δημόσιων δομών, καθώς και την εκ νέου ενίσχυση της πρωτοβάθμιας περίθαλψης (CPCCC & State Council, 2009). Οι κατευθύνσεις της εξειδικεύτηκαν από τις πολιτικές των δύο Πενταετών Πλάνων (2010-2015 και 2015-2020), προϊόν των οποίων αποτελεί το σύστημα υγείας σήμερα.

3.3 Οι πολιτικές για την υγεία σήμερα

Η σύνθεση του σύγχρονου συστήματος υγείας της Κίνας χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των δημοσίων παρόχων, με τον ιδιωτικό τομέα να διαδραματίζει ένα συμπληρωματικό ρόλο. Χαρακτηριστικά, οι δημόσιες δομές υγείας εξυπηρετούν το 90% των αναγκών υγειονομικής περίθαλψης και φροντίδας. Οι τάσεις στο πεδίο της χρηματοδότησης από το 2010 χαρακτηρίζονται από αύξηση των δημοσίων δαπανών

και μείωση των απευθείας πληρωμών, με την κοινωνική ασφάλιση να διαδραματίζει πλέον την κύρια πηγή χρηματοδότησης (Jingwei et. Al 2020, Liu et. al, 2020, Qian, 2021).

Κατά την πρόσφατη περίοδο της διακυβέρνησης υπό την ηγεσία του Xi Jinping, η περαιτέρω εμβάθυνση και ενίσχυση των πολιτικών για την υγεία του πληθυσμού αποτελεί ανακηρυγμένο «πολιτικό και στρατηγικό στόχο για την εθνική ανάπτυξη». Μέσα στο πλαίσιο αυτό, η εξέλιξη του συστήματος υγείας την τελευταία χρόνια συνεχίζει να χαρακτηρίζεται από αύξηση των κρατικών δαπανών, βελτίωση της υγειονομικής κάλυψης⁷, και πτώση του ποσοστού των απευθείας πληρωμών. Επιπλέον, παρατηρείται η εισαγωγή νέων συστημάτων αξιολόγησης των δημόσιων δομών υγείας, τα οποία περιλαμβάνουν ποιοτικά κριτήρια απομακρυνόμενα από την έμφαση στην οικονομική αποδοτικότητα της προηγούμενης περιόδου (Liu et al. 2016, Wang et.al 2020).

Το 2015, η ΚΕ του ΚΚ Κίνας ενέκρινε τη στρατηγική «Healthy China 2030», πυρήνα της οποίας αποτελεί ένα πλέγμα πολιτικών που στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών υγείας καθώς και η χάραξη πολιτικών για την κατάλληλη διαμόρφωση των υπηρεσιών φροντίδας ενόψει της γήρανσης του πληθυσμού κατά την επόμενη δεκαετία (Meng, 2019, Wong, 2016). Ωστόσο, οι σημαντικές προκλήσεις του συστήματος παραμένουν και αφορούν κυρίως στις αδυναμίες της πρωτοβάθμιας περίθαλψης, στις γεωγραφικές ανισότητες, καθώς και στην έλλειψη καταρτισμένου προσωπικού εν όψει του μεγέθους των αναγκών σε υπηρεσίες περίθαλψης και μακροχρόνιας φροντίδας (WHO & World Bank, 2019).

Παράλληλα, προωθείται και η ενίσχυση του αριθμού των ιδιωτικών παρόχων, η οποία συχνά ερμηνεύεται ως στρατηγική κίνηση χρήσης της ανταγωνιστικότητας του ιδιωτικού τομέα τόσο για την ενίσχυση της παραγωγικότητας όσο και για την ταχεία διεύρυνση του τομέα της υγείας (Yip & Hsiao, 2014). Η φράση «*οι κοινωνικές δυνάμεις παρέχουν υγειονομική φροντίδα*» συναντάται εξαιρετικά συχνά στα επίσημα κείμενα των μεταρρυθμίσεων στον τομέα της υγείας, με τη χρήση του όρου «κοινωνικές δυνάμεις» να αναφέρεται σε ιδιωτικούς παρόχους (Dalen, 2020, σ. 279). Εκτιμάται ότι η έμφαση αυτή υποδηλώνει την παραμονή της κεντρικής κυβέρνησης στη στρατηγική

---

⁷ Η αύξηση των επιπέδων κάλυψης του πληθυσμού υποβοηθήθηκε από τη συγχώνευση των προγραμμάτων URBMI και NRCMS το 2020. Βασική στόχευση αυτής της πολιτικής ήταν η επίλυση της διοικητικής πολυπλοκότητας που παρουσιαζόταν στο ζήτημα της υγειονομικής κάλυψης των εσωτερικών μεταναστών που διαβιούν στις πόλεις, ενώ παράλληλα διαθέτουν αγροτικό hukou (Qian, 2021, σ. 67).

συνύπαρξης δύο φιλοσοφιών: το κράτος αναλαμβάνει την διασφάλιση της καθολικής πρόσβασης στις βασικές υπηρεσίες υγείας, ενώ οι πιο εξειδικευμένες υπηρεσίες υπόκεινται στους μηχανισμούς της αγοράς (Milcent, 2016).

Κεφάλαιο Τέταρτο: Οι πολιτικές για την εκπαίδευση

Η διερεύνηση των πολιτικών για την εκπαίδευση αποτελεί ένα ιδιαίτερης σημασίας πεδίο μελέτης, στη βάση της στενής διασύνδεσης κάθε εκπαιδευτικού συστήματος με το πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο οικοδομείται και εξελίσσεται (Wang, 2016). Η διαδικασία διαμόρφωσης του εκπαιδευτικού συστήματος της Κίνας, του πολυπληθέστερου εκπαιδευτικού συστήματος παγκοσμίως, αποκτά επιπρόσθετα ενδιαφέρον υπό το πρίσμα της λειτουργίας της εκπαίδευσης ως ένα κεντρικό εργαλείο των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους.

Σύμφωνα με το άρθρο 46 του κινεζικού Συντάγματος, *«Οι πολίτες της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας έχουν το δικαίωμα και το καθήκον να λαμβάνουν εκπαίδευση. Το Κράτος προωθεί την πολύπλευρη ανάπτυξη των παιδιών και των νέων ως προς τον χαρακτήρα, τη ευφυΐα, τη συγκρότηση και άλλες πτυχές»* (The Constitution of the People's Republic of China). Η δυνατότητα πρόσβασης του κινεζικού πληθυσμού στην εκπαίδευση, εντούτοις, γνώρισε σημαντικές διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, ενώ αποτελεί ένα από τα κρισιμότερα κοινωνικά ζητήματα στη χώρα έως και σήμερα.

4.1 Το εκπαιδευτικό σύστημα έως τις αρχές της δεκαετίας του 1980

Κατά την περίοδο 1950-1980, η υιοθέτηση μίας πολιτικής κεντρικού κρατικού ελέγχου στον τομέα της εκπαίδευσης απέδιδε τη ευθύνη χρηματοδότησης, διαχείρισης και λειτουργίας των εκπαιδευτικών μονάδων στην κινεζική κυβέρνηση υπό την καθοδήγηση του ΚΚ Κίνας. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, το κράτος παρείχε δωρεάν εκπαίδευση αποκλειστικά μέσω δημοσίων δομών, καθώς από τη δεκαετία του 1950 είχε καταργηθεί η λειτουργία του συνόλου των μη κρατικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Han & Ye, 2017).

Ιδιαίτερη έμφαση κατά τη διάρκεια της περιόδου αποδόθηκε στη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης στα αστικά κέντρα. Στη βάση αυτής της προτεραιότητας, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 υιοθετήθηκε η πολιτική των *«key-point schools»*. Η λογική της πολιτικής αυτής ήταν η συγκέντρωση ενός μεγάλου μέρους των συνολικών πόρων για την εκπαίδευση σε επιλεγμένα σχολεία των πόλεων, με στόχο την αύξηση του αριθμού αποφοίτων που θα είχαν τα προσόντα για να εισαχθούν στην ανώτατη εκπαίδευση σε συντομότερο χρονικό διάστημα. Τα σχολεία αυτά, συνεπώς, κατείχαν μία προνομιούχα θέση έναντι των υπόλοιπων όσον αφορά στις υποδομές, τη

χρηματοδότηση και την ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, γεγονός που δημιούργησε μεγάλες ανισότητες στην ποιότητα της εκπαίδευσης μεταξύ των πόλων και των αγροτικών περιοχών (Wang, 2014). Διαφαίνεται χαρακτηριστικά ότι με εξαίρεση τα επιλεγμένα σχολεία των πόλεων σε συνολικό επίπεδο η ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας και των υποδομών ήταν χαμηλή, ενώ ένα μεγάλο ποσοστό των μαθητών εγκατέλειπαν την εκπαίδευση πρόωρα καθώς επί της ουσίας δεν υπήρχε θεσμικό πλαίσιο που να προέβλεπε την υποχρεωτική ολοκλήρωση της βασικής εκπαίδευσης (Dalen, 2020, σ. 270).

Ωστόσο, διαφαίνεται ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου ο στόχος περί ισότιμης πρόσβασης στη βασική εκπαίδευση απέδωσε καρπούς. Αυτό γίνεται εμφανές από τη μεγάλη άνοδο του ποσοστού συμμετοχής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η οποία υποβοηθήθηκε και από τη διεξαγωγή μαζικών εκστρατειών κατά του αναλφαριθμητισμού και είχε ως αποτέλεσμα τη σχεδόν εξάλειψη του στον κινεζικό πληθυσμό ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1960. Αξιοσημείωτο αποτελεί, επίσης, το γεγονός ότι το κινεζικό εκπαιδευτικό σύστημα κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970 εξελίχθηκε σχεδόν σε απομόνωση τόσο από το εκπαιδευτικό σύστημα της Σοβιετικής Ένωσης λόγω της ρήξης των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών, όσο και από τα εκπαιδευτικά συστήματα του δυτικού κόσμου (Hossain, 1997).

4.2 Οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης

Από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, ο τομέας της εκπαίδευσης αποτέλεσε ένα από τα πλέον κεντρικά ζητήματα της πολιτικής των μεταρρυθμίσεων από την κινεζική ηγεσία μέσα στα πλαίσια της πολιτικής των «τεσσάρων εκσυγχρονισμών» και των αναγκαίων δομικών προσαρμογών στο νέο οικονομικό περιβάλλον. Με τη θέσπιση του Νέου Εκπαιδευτικού Νόμου το 1986, κατοχυρώθηκε νομοθετικά για πρώτη φορά η εννεαετής υποχρεωτική εκπαίδευση. Παράλληλα, μέσα στο πλαίσιο της ευρύτερης τάσης αποκέντρωσης, η ευθύνη χρηματοδότησης και διοίκησης των εκπαιδευτικών δομών μετατοπίστηκε από την κεντρική κυβέρνηση στα διάφορα επίπεδα διακυβέρνησης των τοπικών αρχών, γεγονός που διέυρνε τον κατακερματισμό του συστήματος μεταξύ των πόλεων και της υπαίθρου (Wang, 2014).

Βαθύτερη επίδραση, ωστόσο, είχε το γεγονός ότι εν όψει του μεγέθους των εκπαιδευτικών αναγκών, υιοθετήθηκε για πρώτη φορά και μία σειρά στρατηγικών προσανατολισμένων προς την αγορά. Οι στρατηγικές αυτές κινούνταν στη λογική της διαφοροποίησης των πηγών χρηματοδότησης και της εμπορευματοποίησης των

εκπαιδευτικών υπηρεσιών μέσω μιας έμμεσης ιδιωτικοποίηση του τομέα (Ngok & Kwong, 2003· Mok, 2005). Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, το κινεζικό κράτος ξεκίνησε να ενθαρρύνει τη δημιουργία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων από μη κρατικούς φορείς υπό τους όρους που προέβλεπε η κινεζική νομοθεσία. Οι φορείς αυτοί μπορούσαν να αποτελούν αναγνωρισμένα νομικά πρόσωπα, κοινωνικές οργανώσεις, ιδιωτικές επιχειρήσεις, ομάδες διανοούμενων, οικογένειες, ή και άτομα. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, δημιουργήθηκαν διάφορων μορφών εκπαιδευτικά ιδρύματα όλων των βαθμίδων τα οποία προσδιορίζονταν ως «*minban*» (μη-κρατικά). Η προσπάθεια του ακριβούς προσδιορισμού της φύσης αυτών των εκπαιδευτικών φορέων αντιμετώπιζε δυσχέρειες, καθώς δεν αποτελούν πάντοτε αμιγώς ιδιωτικά ιδρύματα (Mok, 2005). Εντούτοις, με τον τρόπο αυτό επήλθε μίας μορφής ιδιωτικοποίηση την οποία η κινεζική κυβέρνηση δεν κατονόμασε ποτέ ως τέτοια, αρκούμενη στους όρους «*minban*» ή «*κοινωνικοποίηση*» της εκπαίδευσης στα επίσημα έγγραφα πολιτικών, υποδηλώνοντας τη μετατόπιση της ευθύνης χρηματοδότησης και διοίκησης από το κράτος προς την κοινωνία (Wang, 2014).

Η γενική τάση υποχώρησης των δημόσιων κοινωνικών δαπανών οδήγησε σύντομα και σε επιπλέον στρατηγικές διαφοροποίησης των πηγών χρηματοδότησης για τα κρατικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, ιδιαίτερα στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης. Κομβική στροφή σε αυτή την περίπτωση αποτελεί η υιοθέτηση της αρχής της πληρωμής διδάκτρων στην ανώτατη εκπαίδευση αμέσως μετά το 14^ο συνέδριο του ΚΚ Κίνας το 1992. Η αρχή εφαρμόστηκε το 1993 ως πιλοτική δοκιμή εισαγωγής ενός ποσοστού υποψηφίων με χαμηλότερες επιδόσεις στις εισαγωγικές εξετάσεις, οι οποίοι ωστόσο ήταν διατεθειμένοι να επωμιστούν ένα μέρος του οικονομικού κόστους, ενώ επεκτάθηκε λίγα χρόνια αργότερα σε εθνικό επίπεδο. Και στην περίπτωση των άλλων βαθμίδων, ωστόσο, αποτελούσε συχνό φαινόμενο ήδη από τη δεκαετία του 1990 το βάρος χρηματοδότησης να αναλαμβάνεται από τις οικογένειες μέσω της εισαγωγής διάφορων ειδών διδάκτρων, τοπικών φόρων για την εκπαίδευση ή άλλων δαπανών που επιβάρυναν τις οικογένειες μαθητών (Dalen, 2020, σ 271-272).

Απόρροια των πολιτικών της περιόδου αποτέλεσε μία εντυπωσιακή μεγέθυνση του συνόλου των εκπαιδευτικών παρόχων, η οποία ωστόσο συνοδεύτηκε από τη διεύρυνση των ανισοτήτων στη δυνατότητα πρόσβασης. Αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα το γεγονός ότι στις οικονομικά ασθενέστερες περιοχές της υπαίθρου, η πρωταρχική αιτία αποχής των παιδιών από την εκπαιδευτική διαδικασία ήταν η έλλειψη οικονομικών πόρων (Dalen, 2020, σ 271-272). Παράλληλα, οι μαθητές που

προερχόταν από οικογένειες μεταναστών από τις αγροτικές περιοχές δεν είχαν δικαίωμα πρόσβασης στα δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα του τόπου διαμονής τους, γεγονός που διοχέτευσε έναν τεράστιο αριθμό μαθητών στις ιδιωτικές ή μικτής ιδιοκτησίας εκπαιδευτικές δομές (Lai et. al, 2014).

Άλλο ένα ζήτημα που προέκυψε έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990 ήταν η μεγάλη διαφορά του κύρους των εκπαιδευτικών δομών όχι μόνο ανά γεωγραφική περιοχή, αλλά και μεταξύ των δημόσιων και των ιδιωτικών παρόχων. Παρότι στην περίπτωση της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αυτό προκλήθηκε από την αντίληψη που επικράτησε στην κινεζική κοινωνία περί υπεροχής της ποιότητας των ιδιωτικών παρόχων λόγω των οικονομικών δυσχερειών των κρατικών ιδρυμάτων, στην περίπτωση της ανώτατης εκπαίδευσης συνέβη το αντίθετο. Αυτό αιτιολογείται από το γεγονός ότι η είσοδος μη κρατικών φορέων στην περίπτωση της εκπαίδευσης δεν σχεδιάστηκε με την πολιτική βούληση να ανταγωνιστούν σε κύρος και ποιότητα τα δημόσια πανεπιστημιακά ιδρύματα, αλλά για να επεκτείνουν τον τομέα με ταχύτητα και δίχως την ανάγκη απορρόφησης κρατικών πόρων. Για τον ίδιο λόγο, η λειτουργία των μη κρατικών ιδρυμάτων στον τομέα της εκπαίδευσης συνολικά επεκτάθηκε σε έναν ελεγχόμενο βαθμό συγκριτικά με άλλους τομείς, ενώ διαδραματίζε και διαδραματίζει έως και σήμερα ένα δευτερεύοντα ρόλο (Wang, 2014).

Αξίζει, τέλος, να επισημανθεί το γεγονός ότι η αποκέντρωση στην περίπτωση του τομέα της εκπαίδευσης δεν έφτασε στα όρια της απώλειας της εποπτείας από την κεντρική κυβέρνηση, καθώς επρόκειτο περισσότερο για μετατόπιση της ευθύνης χρηματοδότησης παρά του ελέγχου. Ιδιαίτερα στην περίπτωση της ανώτατης εκπαίδευσης, η απόδοση αυτονομίας και διακριτικής ευχέρειας στη διοίκηση των ιδρυμάτων εφαρμόστηκε έτσι ώστε να υπάρχει η δυνατότητα να διευρύνεται και να συρρικνώνεται από την πολιτική ηγεσία ανάλογα με τις συγκυρίες, γεγονός που έγινε εμφανές και στην επανασυγκέντρωση των εξουσιών στο πεδίο της διοίκησης των πανεπιστημίων για ένα χρονικό διάστημα μετά τα γεγονότα της πλατείας Τιενανμεν το 1989 (CCCCP, 1990).

Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000, η κινεζική κυβέρνηση εισήγαγε μία σειρά μεταρρυθμίσεων με στόχο την επίλυση των προβλημάτων πρόσβασης στην εκπαίδευση, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές (Hansen, 2018). Το 2005, η κεντρική κυβέρνηση εισήγαγε για πρώτη φορά ένα ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο για τις υποχρεώσεις χρηματοδότησης του τομέα της εκπαίδευσης από τις τοπικές κυβερνήσεις, ενώ το 2006, ο αναθεωρημένος εκπαιδευτικός νόμος για την

υποχρεωτική εκπαίδευση προέβλεπε την ενίσχυση της κεντρικής χρηματοδότησης του εκπαιδευτικού συστήματος της υπαίθρου, συμπεριλαμβανομένης της επιχορήγησης του κόστους διδασκάνων, την παροχή δωρεάν σχολικών βιβλίων και τη συντήρηση των σχολικών υποδομών από τον γενικό προϋπολογισμό (Dalen, 2020, σ.275). Σε αντιδιαστολή με την προηγούμενη περίοδο, οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση από το 2005 έως και σήμερα σημειώνουν αυξητική πορεία, ενώ παράλληλα εν όψει των ολοένα και αυξανόμενων εκπαιδευτικών αναγκών, παρατηρείται και μία σημαντική αύξηση της λειτουργίας των μη κρατικών παρόχων στη βασική εκπαίδευση από 3,5% το 2006 σε 9% το 2020 (World Bank, 2020).

4.3 Οι πολιτικές για την εκπαίδευση σήμερα

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (2016), το εκπαιδευτικό σύστημα της Κίνας σήμερα χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία του δημοσίου τομέα, με τον ιδιωτικό τομέα να διαδραματίζει ένα συμπληρωματικό ρόλο. Το σύστημα διοίκησης είναι αποκεντρωμένο, με την ευθύνη διαχείρισης να αποτελεί αρμοδιότητα των κοινοτήτων στην περίπτωση της σχολικής εκπαίδευσης, και των επαρχιών ή των μητροπολιτικών δήμων στην περίπτωση της ανώτατης εκπαίδευσης. Η εποπτεία όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων σε γενικό επίπεδο αποτελεί αρμοδιότητα του Υπουργείου Παιδείας και επιμέρους Επιτροπών (OECD, 2016).

Σύμφωνα με την κινεζική κυβέρνηση, το 2011, πραγματοποιήθηκε η επίτευξη του στόχου της καθολικής πρόσβασης σε όλες τις βαθμίδες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Οι σύγχρονοι στόχοι της κεντρικής κυβέρνησης κινούνται στην κατεύθυνση της προσπάθειας εξισορρόπησης της ποιότητας των υποδομών και της εκπαιδευτικής διαδικασίας μεταξύ των γεωγραφικών περιοχών, γεγονός που αποτυπώνεται στο ρυθμό αύξησης των δημοσίων δαπανών που διοχετεύονται στις εκπαιδευτικές δομές της υπαίθρου (UNICEF, 2018). Οι μεταρρυθμιστικές τάσεις των τελευταίων ετών κινούνται, επιπρόσθετα, προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της έρευνας, της καινοτομίας, καθώς της χρήσης ψηφιακών τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία (Schulte, 2018). Αξίζει να επισημανθεί ότι η ψηφιακή εκπαίδευση αποτελεί έναν τομέα στον οποίο η κυβέρνηση είχε επενδύσει ακόμα και πριν τις προκλήσεις που επέφερε η ανάγκη λήψης μέτρων αποστασιοποίησης στα εκπαιδευτικά συστήματα διεθνώς ενόψει της παγκόσμιας υγειονομικής κρίσης.

Εντούτοις, παρά τα σημαντικά βήματα της τελευταίας δεκαετίας, οι ανισότητες στην εκπαίδευση παραμένουν ισχυρές έως και σήμερα (OECD, 2016). Από τη μία

πλευρά, οι υποδομές και η ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας στις οικονομικά ασθενέστερες περιοχές της υπαίθρου υπολείπονται σημαντικά από τις αντίστοιχες των πόλεων. Εκτιμάται, επιπρόσθετα, ότι παρά τις προσπάθειες εξάλειψης των διακρίσεων έναντι των παιδιών που προέρχονται από οικογένειες εσωτερικών μεταναστών, περίπου το 20% των περιπτώσεων αντιμετωπίζει κάποιου είδους δυσχέρεια πρόσβασης στη δημόσια εκπαίδευση (UNICEF, 2018). Στο πεδίο της ανώτατης εκπαίδευσης, η πρόσβαση διευκολύνεται μέσω της ολοένα και αυξανόμενης πρακτικής της χορήγησης υποτροφιών, ωστόσο στο βαθμό που το σύστημα πληρωμής διδάκτρων στα πανεπιστημιακά ιδρύματα εξακολουθεί να αποτελεί τον κανόνα, η οικονομική και κοινωνική θέση της οικογένειας αποτελεί καθοριστικό παράγοντα προσδιορισμού των ευκαιριών των νέων στην εκπαίδευση (Li & Bray 2006· Wang, 2014).

Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει, τέλος, στην πρόσφατη «σεισμική αλλαγή» που επήλθε σε ένα κομμάτι του εκπαιδευτικού κλάδου της χώρας. Η αλλαγή αυτή σχετίζεται με την απαγόρευση της παροχής ενισχυτικής διδασκαλίας από ιδιωτικούς παρόχους, η οποία δρούσε συμπληρωματικά στην κρατική πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και άνθισε κατά τη διάρκεια των δεκαετιών εφαρμογής της πολιτικής του ενός παιδιού. Το 2021, η κινεζική κυβέρνηση προχώρησε στη δημοσίευση ενός νέου θεσμικού πλαισίου που απαγορεύει καθολικά τη λειτουργία της ιδιωτικής ενισχυτικής διδασκαλίας σε κερδοσκοπική βάση, καθώς και τη χρηματοδότησή της από ξένα κεφάλαια (Roberts, 2021). Διαφαίνεται ότι η τάση αυτή ενδέχεται να επηρεάσει τον τομέα της ιδιωτικής εκπαίδευσης των βασικών βαθμίδων εν γένει, με έναν μεγάλο αριθμό ιδιωτικών παρόχων να αναγκάζονται μεταφέρουν την ιδιοκτησία των εκπαιδευτικών τους δομών στο κινεζικό κράτος λίγες εβδομάδες μετά την ανακοίνωση του νέου πλαισίου ρύθμισης (Financial Times, 2021). Η ακριβής ερμηνεία των πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών και ιδεολογικών αιτιών και στόχων πίσω από αυτή την απόφαση της κινεζικής ηγεσίας, αποτελεί πεδίο ευρείας ανάλυσης διεθνώς. Ωστόσο, είναι αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι αυτή αποτελεί ένα φαινόμενο της ευρύτερης τάσης ενίσχυσης της κρατικής παρέμβασης σε εκφάνσεις του κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος, το μέγεθος και βάθος της οποίας είναι πρωτοφανές και αξιοσημείωτο σε σύγκριση με την περίοδο των προηγούμενων τεσσάρων δεκαετιών (Roberts, 2021).

Κεφάλαιο Πέμπτο: Η στεγαστική πολιτική

Η διαμόρφωση της στεγαστικής πολιτικής στη σύγχρονη Κίνα αποτελεί ένα πεδίο μελέτης που προσεγγίζεται στη βάση δύο παραμέτρων. Από τη μία πλευρά, προϋποθέτει τη διερεύνηση των επιδράσεων του φαινομένου της ιδιωτικοποίησης και εμπορευματοποίησης της στέγης, δηλαδή τα οφέλη και τις επιπτώσεις των μεταρρυθμίσεων μέσω των οποίων η χώρα πέρασε κατά τη διάρκεια των τελευταίων τεσσάρων δεκαετιών από τη δημόσια διάθεση κατοικιών στη δημιουργία της μεγαλύτερης αγοράς ακινήτων παγκοσμίως (Zhang, 2002· Logan, 2009). Παράλληλα, συνίσταται στη μελέτη των πολιτικών που σχετίζονται με τον τομέα της κοινωνικής στέγασης, η ανάπτυξη των οποίων παρατηρείται κυρίως κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας. Υπό το πρίσμα των δύο αυτών κεντρικών αξόνων, αποδίδεται μία συνολική εικόνα των τάσεων διαμόρφωσης της στεγαστικής πολιτικής της Κίνας από τη σοσιαλιστική περίοδο έως στη σύγχρονη εποχή.

5.1 Η μετάβαση από τη δημόσια διάθεση κατοικίας στην αγορά ακινήτων

Κατά τη διάρκεια της σοσιαλιστικής περιόδου, η πρόσβαση σε αξιοπρεπείς συνθήκες στέγασης αντιμετωπιζόταν ως ένα κοινωνικό αγαθό την απόλαυση του οποίου δικαιούταν κάθε κινέζος πολίτης. Στη βάση αυτής της θεώρησης, η δωρεάν διάθεση στέγης αποτελούσε μία κοινωνική παροχή του κράτους που διασφαλίστηκε μέσω της δημιουργίας ενός συστήματος διανομής κατοικιών στους εργαζόμενους των κρατικών επιχειρήσεων και υπηρεσιών. Το σύστημα αυτό θεωρητικά προέβλεπε με σαφήνεια τους όρους κατανομής των ατόμων σε δημόσιες κατοικίες των αστικών κέντρων, με γνώμονα τη διασφάλιση των ελάχιστων προδιαγραφών αξιοπρεπούς διαβίωσης για όλους σε διασύνδεση με το διαθέσιμο αριθμό κατοικιών (Zhou & Logan, 1996).

Ωστόσο, στην πράξη η κατανομή στέγης έτεινε να καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από κριτήρια όπως η επαγγελματική θέση, ο βαθμός ιεραρχίας, καθώς και οι πολιτικές διασυνδέσεις. Στο γεγονός αυτό συντέλεσε τόσο η παραχώρηση μιας ευρείας διακριτικής ευχέρειας στις αρμόδιες αρχές για τη διεκπεραίωση των διαδικασιών, όσο και ο ανεπαρκής αριθμός των διαθέσιμων κατοικιών. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, βαθμιαία οι καλές στεγαστικές συνθήκες αποτέλεσαν ένα τμήμα των προνομίων των αξιωματούχων, ή απέκτησαν χαρακτήρα επιβράβευσης των εργασιακών επιδόσεων ή και της πίστης στις ανώτερες ιεραρχικά βαθμίδες. Σε συνολικό επίπεδο, διαφαίνεται ότι οι συνθήκες στέγασης αναδείχθηκαν ως μία από τις βασικότερες μορφές έκφρασης

των υφιστάμενων ανισοτήτων, μέσα στα πλαίσια μίας περιόδου κατά την οποία οι εισοδηματικές ανισότητες ήταν σχετικά περιορισμένες (Zhou & Logan, 1996· Xie et al., 2009).

Σε κάθε περίπτωση, η λειτουργία του παραπάνω συστήματος κατέστη ολοένα και λιγότερο βιώσιμη κατά την περίοδο της ανακατεύθυνσης των πολιτικών της κινεζικής ηγεσίας προς το άνοιγμα στην οικονομία της αγοράς. Μέσα στα πλαίσια της προσπάθειας αποσύνδεσης των δημόσιων πόρων από τη χρηματοδότηση κοινωνικών παροχών, η δωρεάν στέγη θεωρήθηκε ως μία επαχθής για την οικονομική λειτουργία των κρατικών επιχειρήσεων παροχή προς τους εργαζομένους (Duda et al., 2005). Ένας δεύτερος παράγοντας της προώθησης των μεταρρυθμίσεων στον τομέα της στέγασης εντοπίζεται στη σημασία που αποδόθηκε στην προοπτική της δημιουργίας μίας τεράστιας αγοράς στέγης για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, εν μέσω μίας περιόδου ραγδαίας αστικοποίησης (Niu, 2009). Ως αποτέλεσμα, από τις αρχές του 1980 προωθήθηκε μία σειρά μεταρρυθμίσεων οι οποίες οδήγησαν βαθμιαία στον οριστικό τερματισμό του συστήματος δημόσιας διάθεσης στέγης έως τα τέλη της δεκαετίας του 1990 (Nie, 2015, Li, 2018).

Οι νεοφιλελεύθερες επιρροές στην ιδεολογία του μοντέλου σε αυτή την περίπτωση είναι ιδιαίτερα εμφανείς, στη βάση της ριζικής μεταβολής προς τη θεώρηση της κατοικίας ως εμπόρευμα και επενδυτικό προϊόν, με διακηρυγμένο το στόχο άντλησης κεφαλαίων για την κάλυψη του κατασκευαστικού κόστους του κυβερνητικού πλάνου ανέγερσης ενός τεράστιου αριθμού νέων κατοικιών στα αστικά κέντρα. Οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα εφαρμόστηκαν κατά τη συνήθη πρακτική μέσω πιλοτικών δοκιμών σε τοπικό επίπεδο, ενώ από το 1988 και έπειτα επεκτάθηκαν σε όλες τις κινεζικές πόλεις. Στο μεγαλύτερο μέρος τους αφορούσαν τη σταδιακή εισαγωγή μηχανισμών της αγοράς στον τομέα, με προεξέχουσα τη διαδικασία της βαθμιαίας και ελεγχόμενης ιδιωτικοποίησης του μεγαλύτερου μέρους των κατοικιών δημόσιας ιδιοκτησίας. Παράλληλα, ελήφθησαν ορισμένα μέτρα ως αντίβαρο κατά τη διαδικασία μετάβασης, όπως ο έλεγχος τιμών των ενοικίων σε αντιστοιχία με αναπροσαρμογές των μισθών (Wang, & Murie, 2000· Ye & Wu, 2006).

Κατά την ίδια περίοδο, η ιδιωτική ιδιοκτησία προωθήθηκε από το κράτος μέσω μία σειράς μέτρων όπως οι σταδιακές αυξήσεις των ενοικίων και οι κρατικές επιχορηγήσεις για αγορά στέγης. Παράλληλα, περιθωριοποιήθηκε ο ρόλος των κρατικών πολιτικών στο πεδίο της κοινωνικής στέγασης, ο οποίος αναμενόταν να λειτουργήσει ως αντίβαρο στις ασυνέχειες της αγοράς. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον,

μοναδική επιλογή των ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων αποτελούσε η αγορά ή η ενοικίαση στέγης. Η δεύτερη παρέμενε σε μεγάλο βαθμό μία αρρυθμιστη αγορά λόγω της απουσίας νομοθετικού πλαισίου για την προστασία των μισθωτών, γεγονός που έδινε μία περαιτέρω ώθηση στον αστικό πληθυσμό προς την επιλογή της αγοράς κατοικίας (Kenemy, 1995· Nie, 2015).

Ως αποτέλεσμα, η αγορά στέγης αποτέλεσε πράγματι έναν τεράστιο μοχλό μεγέθυνσης της κινεζικής οικονομίας, ενώ κατά την ίδια περίοδο οι στεγαστικές συνθήκες για ένα μεγάλο μέρος του κινεζικού πληθυσμού βελτιώθηκαν σημαντικά λόγω του μεγέθους των επενδύσεων στον τομέα (Nie, 2015). Παρόλα αυτά, η τεράστια αύξηση της ζήτησης, η οποία προωθήθηκε από το κινεζικό κράτος, ελλείπει μιας αντίστοιχου μεγέθους προσφοράς, επέφερε μία δραματική αύξηση των τιμών στην αγορά ακινήτων (Ye et al. 2006). Το γεγονός αυτό οδήγησε σε μία ραγδαία διεύρυνση των ανισοτήτων στην πρόσβαση, σε συνάρτηση με την αύξηση των εισοδηματικών ανισοτήτων (Lee & Zhu, 2006). Παράλληλα, εν όψει της απουσίας ενός διαφανούς κανονιστικού πλαισίου των προγράμματος επιχορήγησης της αγοράς στέγης, διαφαίνεται ότι οι πολιτικοί και θεσμικοί παράγοντες που αποτελούσαν την πηγή των ανισοτήτων του προγενέστερου συστήματος δεν εξαλείφθηκαν, με μία σειρά εμπειρικών δεδομένων να επιβεβαιώνουν το ρόλο της επαγγελματικής θέσης και των πολιτικών διασυνδέσεων στην επιτυχή έκβαση της διαδικασίας αγοράς κατοικίας (Li & Yi, 2007). Η ανωτέρω κατάσταση οδήγησε στην ανάγκη της κρατικής παρέμβασης με στόχο την εξισορρόπηση της προσφοράς και της ζήτησης, αλλά και τη διασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών στέγασης για έναν τεράστιο αριθμό νοικοκυριών μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος (Ye et al. 2006· Niu, 2015).

5.2 Οι σύγχρονες πολιτικές για τη στέγαση

Η εισαγωγή ενός ολοκληρωμένου θεσμικού πλαισίου παρέμβασης στο στεγαστικό τομέα στην Κίνα επήλθε στα μέσα της δεκαετίας του 1990, παρότι η έναρξη εφαρμογής των σχετικών πολιτικών διαφέρει ανά πόλη και επαρχία. Κεντρικής σημασίας στη λειτουργία του σύγχρονου συστήματος δημόσιας στέγασης από το 2000 έως και σήμερα αποτελεί ο ρόλος των τοπικών κυβερνήσεων, οι οποίες διαθέτουν ευρεία διακριτική ευχέρεια στον τρόπο υλοποίησης των πολιτικών και σχεδόν αποκλειστική ευθύνη χρηματοδότησής τους. Το γεγονός αυτό, παρότι καθιστά εφικτή την προσαρμογή στις εκάστοτε κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της περιοχής, προκαλεί παράλληλα σημαντικά ζητήματα στην εφαρμογή των πολιτικών λόγω

έλλειψης πόρων και διαμορφώνει μία εικόνα κατακερματισμού του συστήματος με μεγάλες διαφοροποιήσεις ανά πόλη και περιοχή (Shi et. al, 2015).

Σε συνολικό επίπεδο, έως τα μέσα της δεκαετίας του 2000 εγκαθιδρύθηκαν δύο εθνικής εμβέλειας δημόσια προγράμματα στέγασης, τα οποία ισχύουν έως και σήμερα. Τα προγράμματα «Economic Comfort Housing Scheme» (ECH) και «House Provident Fund» (HPF) δρουν παράλληλα, και λειτουργούν ως θεμέλια της κρατικής πολιτικής για την προώθηση της αγοράς οικονομικά προσιτών κατοικιών από νοικοκυριά μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος. Ωστόσο, το πρόγραμμα ECH στοχεύει επί της ουσίας στην ενίσχυση της προσφοράς, καθώς προβλέπει την ελάφρυνση του κατασκευαστικού κόστους των κτηματομεσιτικών εταιριών από τις τοπικές κυβερνήσεις, με τις τελευταίες να διατηρούν τον έλεγχο των τιμών μέσω της επιβολής ανώτατων ορίων στα ποσοστά κέρδους από την πώληση των κατοικιών σε επιλέξιμα νοικοκυριά. Από την άλλη πλευρά, το HPF αποτελεί ένα υποχρεωτικό, αποταμιευτικό, στεγαστικό πρόγραμμα εισφορών εργοδοτών και εργαζομένων. Τα κεφάλαια των εισφορών συγκεντρώνονται στην Κατασκευαστική Τράπεζα της Κίνας, ενώ η διαχείριση των λογαριασμών γίνεται από Επιτροπές Διοίκησης σε τοπικό επίπεδο. Οι δικαιούχοι των λογαριασμών μπορούν να αιτηθούν την απόσυρση από το πρόγραμμα, λαμβάνοντας στεγαστικά δάνεια χαμηλών επιτοκίων (Deng, et al., 2011).

Τόσο τα δομικά χαρακτηριστικά όσο και η πρακτική εφαρμογή των ανωτέρω προγραμμάτων έχουν αποτελέσει αντικείμενο σημαντικής κριτικής. Στοιχεία όπως η έλλειψη σαφών κριτηρίων επιλεξιμότητας, οι τοπικές αποκλίσεις στη διαχείριση και η ανταποδοτική λογική των εισφορών τείνουν να διευκολύνουν την απόκτηση κατοικίας από νοικοκυριά υψηλού εισοδήματος, τα οποία θα είχαν δυνατότητα να απευθυνθούν στην ελεύθερη αγορά. Ως αποτέλεσμα, εκτιμάται ότι η βασική συνεισφορά των προγραμμάτων έγκειται στην τόνωση της εγχώριας κατανάλωσης με στόχο την οικονομική ανάπτυξη, ενώ η αναδιανεμητική λειτουργία τους είναι μηδενική (Nie, 2015· Zhou & Ronald, 2017).

Στον τομέα της κοινωνικής στέγασης, κατά την ίδια περίοδο η κεντρική κυβέρνηση εισήγαγε το πρόγραμμα «Low Rental Housing» (LRH), το οποίο αποτελεί έως και σήμερα το βασικό πρόγραμμα επιχορήγησης ενοικίων ή παροχής κοινωνικής κατοικίας στη βάση εισοδηματικών κριτηρίων επιλεξιμότητας. Παρά τις προσδοκίες της κεντρικής κυβέρνησης για τη λειτουργία του ως ένα δίκτυ ασφαλείας των νοικοκυριών χαμηλού εισοδήματος, η αποτελεσματικότητά του περιορίζεται σημαντικά λόγω της απροθυμίας των τοπικών κυβερνήσεων να διοχετεύσουν πόρους

στην επιχορήγηση ενοικίων και την κατασκευή κοινωνικών κατοικιών. Ως αποτέλεσμα, το πρόγραμμα διαθέτει ιδιαίτερα αυστηρά κριτήρια επιλεξιμότητας, ενώ σε πολλές περιπτώσεις ο αριθμός των δικαιούχων του υπερβαίνει την διαθεσιμότητα του έτσι όπως αυτή διαμορφώνεται στη βάση της χρηματοδοτικής ικανότητας των τοπικών κυβερνήσεων (Chiu-Shee & Zheng, 2021).

Στοχεύοντας στην αντιμετώπιση των ανωτέρω προκλήσεων, το 2010 η κεντρική κυβέρνηση ανακοίνωσε την εισαγωγή ενός τέταρτου προγράμματος («Public Rental Housing» - PRH), το οποίο σχεδιάστηκε έτσι ώστε να καλύπτει δικαιούχους μεσαίων και χαμηλών εισοδημάτων που δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά στις απαιτήσεις του προγράμματος ECH, αλλά παράλληλα δεν είναι δικαιούχοι του προγράμματος LRH. Σημαντική καινοτομία αποτέλεσε η κατάργηση της απαίτησης από τους δικαιούχους να διαθέτουν τοπικό «hukou» για να ενταχθούν στο πρόγραμμα, με στόχο την επίλυση του ζητήματος της περιθωριοποίησης των εσωτερικών μεταναστών στα αστικά κέντρα. Για την υλοποίηση της πολιτικής αυτής, από το 2013 και έπειτα η κεντρική κυβέρνηση αύξησε σημαντικά τη χρηματοδοτική ενίσχυση των τοπικών κυβερνήσεων για την κατασκευή νέων κοινωνικών κατοικιών, ενώ παράλληλα προχώρησε στη βελτίωση του θεσμικού πλαισίου και των υπηρεσιών διαχείρισης των προγραμμάτων κοινωνικής στέγασης (Nie, 2015).

Συμπερασματικά, οι πολιτικές στον τομέα της στέγασης στη σύγχρονη Κίνα διαμορφώθηκαν και εξελίχθηκαν εν μέσω δύο αντίρροπων τάσεων. Κατευθύνθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις ανάγκες τόνωσης της εγχώριας αγοράς ακινήτων μέσω κρατικής ρύθμισης ως μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης, οι κοινωνικές επιπτώσεις της οποίας διαμόρφωσαν μία διαρκή ανάγκη κοινωνικής στήριξης για τη διασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών στέγασης ακόμα και για τις αναδυόμενες μεσαίες τάξεις. Σε κάθε περίπτωση, η διαρκής αύξηση των τιμών στην αγορά ακινήτων καθιστά το ζήτημα της στέγασης ως ένα από τα σημαντικότερα και χρόνια κοινωνικά προβλήματα στην Κίνα από τη δεκαετία του 1980 έως και σήμερα. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, οι κατευθύνσεις της κινεζικής ηγεσίας τα τελευταία χρόνια υποδεικνύουν μία σημαντική επέκταση του τομέα της κοινωνικής στέγασης μέσω της ενίσχυσης της χρηματοδότησης και βελτίωσης των θεσμικών πλαισίων (Nie, 2015). Παρόλα αυτά, η εφαρμογή των πολιτικών χαρακτηρίζεται από τεράστιες διαφοροποιήσεις και τοπικές αποκλίσεις δίνοντας μία συνολική εικόνα κατακερματισμού, και για το λόγο αυτό οι μεταρρυθμίσεις στο πεδίο είναι διαρκείς (Chiu-Shee & Zheng, 2021).

Κεφάλαιο Έκτο: Η κοινωνική πρόνοια

Το άρθρο 45 του Συντάγματος της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας προβλέπει το δικαίωμα του κινεζικού λαού στην κοινωνική στήριξη από το Κράτος σε περιπτώσεις κατά τις οποίες υφίσταται ανάγκη εξασφάλισης ενός ορίου αξιοπρεπούς διαβίωσης. Πιο συγκεκριμένα, ορίζεται ότι:

Οι πολίτες της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας έχουν δικαίωμα σε υλική βοήθεια από το Κράτος και την κοινωνία όταν είναι ηλικιωμένοι, ασθενείς ή έχουν χάσει την ικανότητα εργασίας. Το κράτος αναπτύσσει την κοινωνική ασφάλεια, την κοινωνική πρόνοια και τις υπηρεσίες που είναι απαραίτητες για να απολαμβάνουν οι πολίτες αυτό το δικαίωμα»(άρθρο 45, Constitution of the People's Republic of China, 1982)

Η ανωτέρω συνταγματική διάταξη, η οποία έχει παραμείνει αμετάβλητη από το 1982, αντανάκλα τον περιορισμένο ρόλο που κατείχε το κινεζικό κράτος στο πεδίο της κοινωνικής πρόνοιας, αναφέροντας τις συγκεκριμένες περιπτώσεις κατά τις οποίες οι πολίτες δικαιούταν παροχή κοινωνικής στήριξης από το κράτος. Εντούτοις, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 έως και σήμερα παρατηρείται μία σημαντική μεταβολή σχετικά με το ρόλο του κράτους ως ένα ελάχιστο δίκτυο κοινωνικής προστασίας.

6.1 Οι προνοιακές παροχές κατά τη σοσιαλιστική περίοδο

Όπως έχει ήδη αναδειχθεί στις σχετικές ενότητες, το σύνολο των μηχανισμών κοινωνικής προστασίας έως τη δεκαετία του 1980 βασίζονταν στο σύστημα των μονάδων εργασίας των πόλεων και στις λαϊκές κομμούνες των αγροτικών περιοχών. Ενόψει της διαμόρφωσης ενός πλέγματος παροχών που διασφάλιζαν καθολική πρόσβαση σε βασικά κοινωνικά αγαθά κατά την ανωτέρω περίοδο, η χορήγηση στοχευμένων κοινωνικών παροχών σε χρήμα ή σε είδος από την κεντρική κυβέρνηση ήταν εξαιρετικά περιορισμένη (Leung, 2006).

Αναλυτικότερα, το δικαίωμα λήψης παροχών απευθείας από το κράτος απευθυνόταν αποκλειστικά σε άτομα που πληρούσαν σωρευτικά τρεις προϋποθέσεις («*The Three Nos*»): μη ικανότητα για εργασία, απουσία οικογενειακής στήριξης, και μη ύπαρξη οποιασδήποτε άλλης πηγής εισοδήματος. Στην πράξη, η στήριξη αυτή παρεχόταν σε άτομα που έμεναν εκτός του πλέγματος των κοινωνικών παροχών των μονάδων εργασίας, δηλαδή κατά κύριο λόγο σε ηλικιωμένα άτομα χωρίς οικογένεια,

σε ορφανά, και σε άτομα με αναπηρία. Παράλληλα, το σύστημα των κομμούνων στις αγροτικές περιοχές εφάρμοζε μία αντίστοιχη πολιτική μέσω του θεσμού της διασφάλισης των «Πέντε Εγγυήσεων» («*Five Guarantees Scheme*» ή «*Wubao*») καλύπτοντας τις βασικές ανάγκες σε τροφή, ρουχισμό, στέγαση, ιατρική περίθαλψη, καθώς και την ανάληψη των εξόδων ταφής (Mertien, 2013). Υπολογίζεται ότι το 1992, μόλις 190.000 κινέζοι πολίτες λάμβαναν κοινωνικές παροχές σε χρήμα στη βάση του ανωτέρω συστήματος, αριθμός που αντιστοιχεί σε ποσοστό 0,06% του αστικού πληθυσμού (Tang et al., 2003).

Ο περιορισμένος αυτός ρόλος του κεντρικού κράτους στο πεδίο της κοινωνικής πρόνοιας, μεταβλήθηκε ριζικά κατά τη δεκαετία του 1990. Η ταχεία επέκταση των προνοιακών πολιτικών που παρατηρείται από τις αρχές της δεκαετίας, έχει ως αφετηρία το κενό που δημιούργησε η κατακρήμνιση του προγενέστερου συστήματος κοινωνικής προστασίας σε συνδυασμό με την ανάδυση νέων κοινωνικών κινδύνων ως επακόλουθο των οικονομικών μεταβολών. Φαινόμενα όπως η άνοδος της ανεργίας και της φτώχειας στις αστικές περιοχές, παράλληλα με την πρωτοφανή για τα δεδομένα της κινεζικής κοινωνίας εμπορευματοποίηση των κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών, δημιούργησαν μία λαϊκή δυσαρέσκεια η οποία άρχισε να προσλαμβάνει τα χαρακτηριστικά μιας κοινωνικής και πολιτικής κρίσης. Η αδυναμία του προγενέστερου συστήματος να αντιμετωπίσει το ολοένα και πιο περίπλοκο φαινόμενο της φτώχειας προκάλεσε την επιτακτική ανάγκη αντικατάστασής του από ένα νέο συνεκτικό πρόγραμμα για την προετοιμασία της επερχόμενης εμβάθυνσης των οικονομικών μεταρρυθμίσεων, ιδιαίτερα στην περίπτωση των αστικών κέντρων (Leung & Xiao, 2015).

6.2 Το πρόγραμμα «*dibao*»

Εν όψει των προγραμματισμένων μεταβολών στον τρόπο λειτουργίας των κρατικών επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η ριζική αναδιάρθρωση του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας αποτέλεσε έναν από τους διακηρυγμένους στόχους του Πενταετούς Πλάνου της κινεζικής ηγεσίας κατά την περίοδο 1991-1995 (Solinger, 2016). Ως αποτέλεσμα, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας εισήχθη το πρώτο επίσημο πρόγραμμα που κινούνταν στη λογική των κοινωνικών παροχών σε χρήμα έπειτα από έλεγχο πόρων με το όνομα «*Minimum Living Standard Guarantee System*», γνωστό έως και σήμερα ως «*Dibao*» (Jingwei et. al, 2020).

Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε αρχικά πιλοτικά στη Σανγκάη το 1993, και θεσμοθετήθηκε μεταγενέστερα από την κεντρική κυβέρνηση ως εθνικής εμβέλειας σχέδιο το οποίο καλούνταν να εφαρμόσουν όλες οι κινεζικές πόλεις έως το 1999. Την ευθύνη χρηματοδότησης είχαν οι τοπικές κυβερνήσεις, ενώ δικαίωμα λήψης του εν λόγω επιδόματος είχαν όλα τα νοικοκυριά το εισόδημα των οποίων ήταν κατώτερο ενός συγκεκριμένου ορίου φτώχειας, το οποίο καθοριζόταν από τις τοπικές αρχές και διέφερε ανά περιοχή. Επρόκειτο για το πρώτο πρόγραμμα το οποίο προέβλεπε την παροχή επιδομάτων από το κράτος με καθαρά εισοδηματικά και περιουσιακά κριτήρια, αποσυνδέοντάς τα από οποιαδήποτε άλλη προϋπόθεση (Yang, 2018).

Το 2002, στην ετήσια κυβερνητική έκθεση προς τη Λαϊκή Εθνοσυνέλευση, εμφανίζεται για πρώτη φορά στην ιστορία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας ο όρος «ευάλωτοι πληθυσμοί». Ο όρος αυτός γινόταν κατανοητός ως μειονεκτούσες ομάδες εκτός του συστήματος κοινωνικής προστασίας όπως για παράδειγμα οι άνεργοι, οι μετανάστες αγρότες που εργάζονταν στις πόλεις, καθώς και τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος. Η αναφορά αυτή αποτέλεσε την αφετηρία μίας δεκαετίας κατά την οποία η κινεζική ηγεσία ενίσχυσε την πολιτική της δέσμευση για την προστασία των ευάλωτων αυτών ομάδων, ενώ παρατηρείται ότι βαθμιαία η προσοχή της μετατοπίστηκε προς το ζήτημα της κατάστασης του βιοτικού επιπέδου του αγροτικού πληθυσμού. Εντός αυτού του πλαισίου, διαφαίνεται ότι η ενίσχυση και διεύρυνση του προγράμματος «*dibao*» κατέστη ένα ισχυρό εργαλείο στη διάθεση της προκειμένου να αμβλύνει τις κοινωνικές επιπτώσεις των οικονομικών μεταβολών, λειτουργώντας ως ένα ελάχιστο δίκτυο προστασίας των κοινωνικών στρωμάτων που πλήττονταν με μεγαλύτερη σφοδρότητα από αυτές (Leung, 2006).

Η ραγδαία ανάπτυξη του προγράμματος κατά τη δεκαετία 2000-2010 πραγματοποιήθηκε με δύο τρόπους. Από τη μία πλευρά, έγινε εφικτή μέσω της σημαντικής χρηματοδοτικής ενίσχυσης από το γενικό προϋπολογισμό προκειμένου να αμβλυνθούν οι διαφορές των επίπεδων κάλυψης και παροχών ανά περιοχή. Υπολογίζεται ότι το ποσοστό συμμετοχής της κεντρικής κυβέρνησης στις συνολικές δαπάνες του προγράμματος αυξήθηκε από 26% το 1999 σε 61% το 2003, με τις επτά πιο οικονομικά ανεπτυγμένες επαρχίες και μητροπολιτικούς δήμους να μη λαμβάνουν καμία χρηματοδοτική ενίσχυση. Η διακύμανση του μεγέθους του δικαιούχου πληθυσμού είναι χαρακτηριστική. Κατά την περίοδο 1999-2013 εκτοξεύτηκε από 1.8 σε 20.7 εκατομμύρια κατοίκους των αστικών κέντρων, ενώ αξίζει να επισημανθεί ότι στον αριθμό αυτό δε συμπεριλαμβάνεται ένας τεράστιος αριθμός μεταναστών από τις

αγροτικές περιοχές, οι οποίοι αποκλείονταν από τη δικαίωμα λήψης κοινωνικών παροχών λόγω των περιορισμών του συστήματος «hukou». (Leung & Xiao, 2017 Jingwei et.al, 2020).

Από την άλλη πλευρά, η διεύρυνση του προγράμματος επήλθε με την εγκαθίδρυση ενός αντίστοιχου σχεδίου για τις αγροτικές περιοχές (*Rural Dibao*) το 2007, με την υποχρέωση σχεδιασμού και διαχείρισής του να αναλαμβάνεται από τις τοπικές αρχές σε επίπεδο κοινοτήτων και περιφερειών. Η οικονομική ενίσχυση από την κεντρική κυβέρνηση διαμορφώθηκε αντιστοίχως σε ποσοστό άνω του 60% επί των συνολικών δαπανών του προγράμματος, το οποίο έκτοτε έχει γνωρίσει μία ακόμα πιο εντυπωσιακή ανάπτυξη όσον αφορά στον αριθμό των δικαιούχων (από 37 σε 54 εκατομμύρια κατά την περίοδο 2007-2013). Κατά την ίδια περίοδο διπλασιάστηκε και το ποσό της παροχής σε χρήμα που λαμβανόταν από τους δικαιούχους, ενώ συνεπεριλήφθησαν και επιπλέον παροχές που αφορούσαν στην ενίσχυση την πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας (για παράδειγμα μέσω της οικονομικής υποστήριξης για συμμετοχή σε προγράμματα υγειονομικής ασφάλισης ή αποζημίωσης για απευθείας πληρωμές σε υπηρεσίες υγείας), στην εκπαίδευση και τη στέγαση (Cook, 2007· Yang, 2018).

Σήμερα, το «Dibao» αποτελεί το βασικότερο πρόγραμμα κοινωνικών παροχών έπειτα από έλεγχο πόρων στην Κίνα. Οι τάσεις του αριθμού των δικαιούχων του από το 2015 έως και σήμερα είναι σταθεροποιητικές έως και πτωτικές⁸. Οι μεταρρυθμίσεις των τελευταίων ετών αφορούν κυρίως στην προσπάθεια σύγκλισης των επιπέδων παροχών μεταξύ διαφορετικών περιοχών, καθώς και βελτίωσης των συστημάτων καταγραφής, παρακολούθησης και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων του (Solinger, 2016). Παράλληλα, παρατηρείται μία προσπάθεια αποσύνδεσης της λειτουργίας του ως ελάχιστο δίκτυο παροχής ελάχιστης προστασίας, μέσω της προώθησης του ρόλου μη κυβερνητικών οργανώσεων και των κοινωνικών υπηρεσιών στην υλοποίηση του προγράμματος με στόχο την κοινωνική επανένταξη των δικαιούχων. Αξίζει να επισημανθεί ότι οι διακυμάνσεις που παρατηρούνται στις προϋποθέσεις επιλεξιμότητας του προγράμματος αποτελούν αντανάκλαση των στόχων της κινεζικής

---

⁸ Το γεγονός αυτό οφείλεται, ωστόσο, σε μεγάλο βαθμό στην εφαρμογή ενός νέου πλέγματος στοχευμένων μέτρων κοινωνικής στήριξης από το 2015 στα πλαίσια της κυβερνητικής πολιτικής για την εξάλειψη της φτώχειας. Ένα μέρος των νοικοκυριών που έως το 2015 λάμβανε τις παροχές του προγράμματος dibao, επέλεξε τον τερματισμό του προγράμματος με στόχο την ένταξή του στα νέα προγράμματα παροχών (Yang, 2018).

ηγεσίας, η οποία τείνει έως ένα βαθμό να αξιοποιεί τη λειτουργία του προγράμματος ως μηχανισμό ελέγχου (Solinger, 2016· Leung & Xiao, 2017).

Ωστόσο, η εφαρμογή του προγράμματος *dibao* έχει επικριθεί λόγω σημαντικών δυσλειτουργιών και προβλημάτων που απορρέουν τόσο από τη δομή όσο και τον τρόπο διοίκησής του. Το πρώτο ζήτημα αφορά στους μηχανισμούς ελέγχου των κριτηρίων επιλεξιμότητας από τους τοπικούς αξιωματούχους που χαρακτηρίζονται συχνά από φαινόμενα αυθαιρεσίας ελλείψει της απουσίας ενός διαφανούς θεσμικού πλαισίου διασταύρωσης της πλήρωσης των κριτηρίων. Ένα δεύτερο πεδίο άσκησης κριτικής εντοπίζεται στο ζήτημα του στιγματισμού των δικαιούχων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την πρακτική της δημόσιας ανάρτησης των ονομάτων των ωφελούμενων ως μέρος της διαδικασίας ελέγχου (Wang & Bai, 2016· Golan et al., 2017).

Αξίζει να επισημανθεί ότι οι προνοιακές πολιτικές στη λογική των επιδομάτων, ανεξαρτήτως του μοντέλου κοινωνικής προστασίας μέσα στο πλαίσιο του οποίου εφαρμόζονται, επικρίνονται τόσο για την αναποτελεσματικότητά τους την ουσιαστική επίλυση των κοινωνικών ζητημάτων στην οποία στοχεύουν, όσο και για τη συμβολή στην αναπαραγωγή τους. Τα εμπειρικά δεδομένα από την εφαρμογή του προγράμματος *dibao* στην Κίνα επιβεβαιώνουν εμφατικά αυτή την παραδοχή. Εντούτοις, η αξιολόγηση της επιτυχίας του προγράμματος υπό το πρίσμα των στόχων της κινεζικής ηγεσίας αποτελεί αδιαμφισβήτητα μία διαφορετική διαδικασία. Καθίσταται σαφές ότι το πρόγραμμα «*dibao*» διαδραμάτισε έναν ζωτικής σημασίας ρόλο στη διευκόλυνση της εφαρμογής των οικονομικών μεταρρυθμίσεων με τη διατήρηση της κοινωνικής και πολιτικής σταθερότητας, μέσω της απορρόφησης ενός μέρους των κραδασμών που επέφερε η κυριαρχία των καπιταλιστικών σχέσεων στην κινεζική κοινωνία από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 έως και σήμερα (Leung, 2006· Solinger, 2016).

Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία αποτέλεσε μία προσπάθεια μελέτης του συστήματος κοινωνικής προστασίας στη σύγχρονη Κίνα, με έμφαση στην επίδραση των οικονομικών μεταβολών στην πορεία διαμόρφωσης των μηχανισμών χρηματοδότησης και παροχής κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών. Στη βάση αυτής της προσέγγισης, επιχειρήθηκε η εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τις διακυμάνσεις του ρόλου που επιτέλεσε η άσκηση κοινωνικής πολιτικής από το κινεζικό κράτος από την έναρξη της διαδικασίας μετάβασης στην οικονομία της αγοράς έως και σήμερα.

Συμπεραίνεται ότι οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις που προωθήθηκαν κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1980-1990 οδήγησαν στη σταδιακή κατάρρευση του συστήματος κοινωνικής προστασίας, έτσι όπως αυτό είχε διαμορφωθεί έως το 1978. Η κατάρρευση αυτή συντελέστηκε στη βάση μιας βαθμιαίας διάβρωσης των θεμελίων των προγενέστερων μηχανισμών προστασίας, ενόψει των μεταβολών στον τρόπο οργάνωσης της παραγωγής. Κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, όπως γίνεται αντιληπτό από τα ευρήματα της ανάλυσης των επιμέρους τομέων της υγείας, της εκπαίδευσης και της στέγασης, παρατηρείται μία δραστική εμπορευματοποίηση των αγαθών και υπηρεσιών στη βάση της υποχώρησης του ρόλου του κράτους και της εισαγωγής των μηχανισμών της αγοράς στη χρηματοδότηση και παροχή τους. Το γεγονός αυτό συντέλεσε στην ανάδυση μιας πρωτοφανούς για τα κινεζικά δεδομένα ανισότητας στην πρόσβαση σε βασικά κοινωνικά αγαθά, σε πλήρη συνάρτηση με την διεύρυνση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Στο σημείο αυτό παρατηρείται μία διαφοροποίηση στην επίδραση των μεταρρυθμίσεων μεταξύ των κινεζικών πόλεων και της κινεζικής υπαίθρου. Η διαφοροποίηση αυτή ανάγεται εν μέρει στην ταχύτερη αποδιάρθρωση του συστήματος των αγροτικών κομμούνων, αλλά και στην έμφαση της πολιτικής ηγεσίας στην ομαλή αναδιάρθρωση των κρατικών επιχειρήσεων στα αστικά κέντρα, όπου παρατηρείται η επιλεκτική υιοθέτηση σχεδίων ασφαλιστικής κάλυψης και προνοιακών επιδομάτων για την αντιμετώπιση των κοινωνικών επιπτώσεων ήδη από τη δεκαετία του 1990. Η απουσία προβλέψεων για την περίπτωση των αγροτικών περιοχών, συντέλεσε στην επιδείνωση του διαχρονικού χάσματος μεταξύ του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού των κινεζικών πόλεων και της κινεζικής υπαίθρου, το οποίο παραμένει ισχυρό έως και σήμερα.

Συμπεραίνεται, επιπρόσθετα, ότι η οικοδόμηση ενός συνεκτικού πλαισίου μηχανισμών κοινωνικής προστασίας από το κινεζικό κράτος εκκινεί από τα μέσα της δεκαετίας του 2000. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από μία σημαντική μεταβολή στην προσέγγιση του ρόλου της αναδιανομής και της νομιμοποιητικής λειτουργίας της κοινωνικής πολιτικής από το κινεζικό κράτος, η οποία αντανακλάται στον επίσημο λόγο μέσω της εισαγωγής του στόχου για την «οικοδόμηση μίας κοινωνίας της αρμονίας». Θεμέλιο της στροφής στις αναδιανεμητικές πολιτικές, όπως αναδείχθηκε, αποτέλεσε η προσπάθεια εξισορρόπησης των οικονομικών στόχων με την ανάγκη διασφάλισης της κοινωνικής σταθερότητας και ιδεολογικής νομιμοποίησης της κινεζικής ηγεσίας, μέσα σε ένα περιβάλλον ραγδαίας όξυνσης των κοινωνικών αντιθέσεων. Η περίοδος αυτή σηματοδοτεί, επακόλουθα, την αύξηση των δημόσιων δαπανών κοινωνικών δαπανών, την εισαγωγή εθνικών σχεδίων υγειονομικής κάλυψης, την υιοθέτηση μέτρων διασφάλισης της πρόσβασης στη βασική εκπαίδευση, καθώς και την επέκταση των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων στις αγροτικές περιοχές.

Η πορεία οικοδόμησης του σύγχρονου συστήματος κοινωνικής προστασίας καθιστά εφικτό τον προσδιορισμό μιας σειράς βασικών χαρακτηριστικών το μοντέλου όπως αυτό τείνει να διαμορφωθεί έως και σήμερα. Ένα βασικό χαρακτηριστικό αποτελεί ο μεγάλος βαθμός αποκέντρωσης της χρηματοδότησης και διαχείρισης, η οποία αναλαμβάνεται από τις τοπικές κυβερνήσεις. Η προσέγγιση αυτή, παρά το σημαντικό πλεονέκτημα της προσαρμοστικότητας και της διευκόλυνσης στη διοίκηση, έχει συντελέσει στη διαμόρφωση ενός κατακερματισμού του συστήματος με σημαντικές αποκλίσεις και ανομοιογένειες ανάλογα με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες κάθε περιοχής. Επιπρόσθετα, οι σύγχρονες πολιτικές του κινεζικού κράτους δείχνουν να κινούνται στη βάση της συνύπαρξης δύο φιλοσοφιών. Από τη μία πλευρά, επιχειρείται η επίτευξη της καθολικής πρόσβασης του πληθυσμού σε βασικά κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες, καθώς και η ποιοτική βελτίωση του συστήματος σε επίπεδο σχεδιασμού, διαχείρισης και παροχής των αγαθών και των υπηρεσιών. Ωστόσο, όπως γίνεται αντιληπτό από την ανάλυση των επιμέρους τομέων, η στόχευση στην καθολική κάλυψη εκτείνεται συνειδητά εντός των ορίων των βασικών αγαθών και υπηρεσιών, ενώ οι πιο εξειδικευμένες υπηρεσίες υπόκεινται στους μηχανισμούς της αγοράς. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, παρατηρείται και μια ολοένα και αυξανόμενη ενθάρρυνση της συνεισφοράς του ιδιωτικού τομέα στο δημόσιο σύστημα μέσω της πρακτικής ανάθεσης της παροχής αγαθών και υπηρεσιών με στόχο τον πολλαπλασιασμό των παρόχων,

έχοντας ως αποτέλεσμα την τάση διαμόρφωσης ενός μοντέλου πολλαπλών πυλώνων υπό τον κεντρικό έλεγχο και την εποπτεία του κράτους.

Εν κατακλείδι, συμπεραίνεται ότι το κινεζικό κράτος κατά την τελευταία δεκαετία προσεγγίζει την άσκηση κοινωνικής πολιτικής ως ένα σημαντικό εργαλείο για την επίτευξη των στόχων της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού, την τόνωση της εγχώριας κατανάλωσης και τη διασφάλιση της πολιτικής σταθερότητας μέσω της εκμείευσης συναινέσεων. Παρατηρείται επίσης ότι η λογική των γενικών κατευθύνσεων των πολιτικών, και επακόλουθα η ιδεολογία του μοντέλου, αντανακλά διαχρονικά του κεντρικούς στόχους της κινεζικής ηγεσίας και τείνει να προσαρμόζεται σε αυτούς. Στη βάση αυτής της διαπίστωσης, η ανάδειξη της «κοινής ευημερίας» ως ένα αναπόσπαστο στοιχείο του σοσιαλισμού με κινεζικά χαρακτηριστικά στον επίσημο λόγο από την τρέχουσα ηγεσία, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η έμφαση στη διεύρυνση των αναδιανεμητικών πολιτικών έχει σε μεγάλο βαθμό παγιωθεί και θα εξακολουθήσει να λειτουργεί ως κεντρικό στοιχείο της άσκησης εσωτερικής πολιτικής.

Εντούτοις, αξίζει να επισημανθεί ότι η μελλοντική πορεία εξέλιξης του συστήματος δεν μπορεί παρά να καθοριστεί σε μεγάλο βαθμό από την κατάσταση της οικονομίας της χώρας. Τα δεδομένα όρια της αναδιανεμητικής πολιτικής που ασκείται μέσα σε ένα πλαίσιο κυριαρχίας των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, στην περίπτωση της Κίνας ενδέχεται να διαστέλλονται εν όψει της ισχυρής κρατικής παρέμβασης που διαφαίνεται ότι ενισχύεται κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών. Παρόλα αυτά, η επιβράδυνση της ανάπτυξης της κινεζικής οικονομίας εν όψει της διαμόρφωσης ενός περιβάλλοντος διεθνών κρίσεων που δεν την αφήνουν ανεπηρέαστη, ενδέχεται να θέσει τα ανώτατα όρια στην άσκηση αναδιανεμητικών πολιτικών. Στη βάση αυτής της θεώρησης, διαφαίνεται ότι η μελλοντική διαμόρφωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας θα συνεχίζει να καθορίζεται εντός του πλαισίου μέσα στο οποίο αυτό αναδύθηκε· εν μέσω μιας άσκησης ισορροπίας μεταξύ των πολιτικών και οικονομικών στόχων της κινεζικής ηγεσίας, με κυρίαρχη επιδίωξη την επίλυση των αντιφάσεων δίχως την υπονόμευση των θεμελίων του οικονομικού ή του πολιτικού της συστήματος.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

Central Committee of Communist Party of China. (1990). CCCCPC's notice on reinforcement of party construction in higher education institutions. Beijing: CCCCPC.

Central Committee of Communist Party of China & State Council. (2009). Opinions of the CPC Central Committee and the State Council on Deepening the Health Care System Reform. <http://www.lawinfochina.com/display.aspx?lib=law&id=7416>

Central Committee of Communist Party of China. (2013). Decisions of the Central Committee of the Communist Party of China on Some Major Issues Concerning Comprehensively Deepening the Reform. Adopted at the Third Plenary Session of the 18th CPC Central Committee, 12 November. Available Online at www.china.org.cn/china/third_plenary_session/2014-01/16/content_31212602.htm

China Daily. (2021). People central to democracy, says Xi. Published at 25 October, 2021. Ανάκτηση από: <https://www.chinadailyhk.com/article/244421>

Financial Times. (2021). Private school owners forced to hand institutions over to Chinese state. Fallout from Beijing's education overhaul ripples across the country. Financial Times, 10 August 2021.

International Conference on Primary Health Care (1978). Declaration of Alma-Ata. WHO chronicle, 32(11), 428–430.

Ministry of Public Health. (1994). Chinese Yearbook of Health 1994. Beijing: People's Health Press.

National Development and Reform Commission. (2016). The 13th Five-Year Plan for Economic and Social Development of the People's Republic of China (2016–2020). Central Compilation & Translation Press: Beijing, China. Ανάκτηση από: <https://en.ndrc.gov.cn/policies/202105/P020210527785800103339.pdf>

OECD (2016). Education in CHINA a Snapshot. Available at : <https://www.oecd.org/china/Education-in-China-a-snapshot.pdf>

People's Daily. (2021). China's 'whole-process democracy' explained. Published at 25, June, 2021. Ανάκτηση από: <http://en.people.cn/n3/2021/0625/c90000-9865418.html>

State Council General Office (2013). Views on Government's Purchasing Services from Society, 26 September. Available online at: www.gov.cn/zwggk/2013-09/30/content_2398186.htm

State Council General Office (2013). Views on Government's Purchasing Services from Society, 26 September. Available online at www.gov.cn/zwggk/2013-09/30/content_2398186.htm

The Constitution of the People's Republic of China (1982). Adopted at the 5th Session of the 5th National People's Congress and promulgated for implementation by the Announcement of the National People's Congress on December 4, 1982 Amended in accordance with the Amendments to the Constitution of the People's Republic of China adopted respectively at the 1st Session of the 7th National People's Congress on April 12, 1988, the 1st Session of the 8th National People's Congress on March 29, 1993, the 2nd Session of the 9th National People's Congress on March 15, 1999, the 2nd Session of the 10th National People's Congress on March 14, 2004, and the 1st Session of the 13th National People's Congress on March 11, 2018. Ανάκτηση από: <https://npcobserver.files.wordpress.com/2018/12/PRC-Constitution-2018.pdf>

UNICEF. (2018). Children in China: An Atlas of Social Indicators. In collaboration with the National Working Committee on Children & Women and the National Bureau of Statistics. Available at: <https://www.refworld.org/docid/54b90dec4.html>

World Bank. (1997). Financing Health Care: Issues and Options for China. Washington, DC: The World Bank.

World Bank. (2020). School enrolment, primary, private (% of total primary). Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.PRIV.ZS?amp%3Blocations=CN-AF&amp%3Bstart=2005&end=2020&start=1970&view=chart>

World Bank and World Health Organization. (2019). Health China. Deepening Health Reform in China: Improving High Quality and Value-Based Service Delivery. Washington, DC: World Bank. doi: 10.1596/978-1-4648-1263-7. Licence: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO.

World Health Organization. (2001). The World Health Report 2000. Health Systems: Improving Performance. Available at: https://www.who.int/whr/2000/en/whr00_en.pdf

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση:

Béland, D., Rocco, P., Shi, S.-J., & Waddan, A. (2017). *Paths to (de)centralization: Changing dynamics of social policy in the People's Republic of China and the United States*. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 36(5), 897–915. <https://doi.org/10.1177/2399654417725527>

Blumenthal, D., & Hsiao, W. (2005). *Privatization and its discontents--the evolving Chinese health care system*. *The New England journal of medicine*, 353(11), 1165–1170. <https://doi.org/10.1056/NEJMHpr051133>

Brødsgaard, K. E. (2018). *China's Communist Party: From Mass to Elite Party*. *China Report*, 54(4), 385–402. doi:10.1177/0009445518806076

Cabestan, J.P. (2014). *Le Système politique chinois - Un nouvel équilibre autoritai*. Presses de Sciences Po.

Cabestan, J.-P. (2017). The Party runs the show: How the CCP controls the state and towers over the government, legislature, and judiciary. In *Routledge Handbook of the Chinese Communist Party*. Routledge.

Cabestan, J.P. (2018). *Demain la Chine : démocratie ou dictature ?* (French Edition). Editions Gallimard.

Cai, Y., & Zhou, T. (2019). *Online Political Participation in China: Local Government and Differentiated Response*. *The China Quarterly*, 238, 331–352. doi:10.1017/S0305741019000055

Chan, C.K. (2016). Rebuilding a Welfare System in China's Mixed Economy. In Ngok, K., & Chan, K. C. (eds.) *China's Social Policy: Transformation and Challenges* (Comparative Development and Policy in Asia) (1st ed.). Routledge. (pp. 3-11).

Chen, M. (2007). *The Great Reversal: Transformation of Health Care in the People's Republic of China* (pp. 456–482). doi.org/10.1002/9780470996447.ch26

Chen, J., Pan, J., & Xu, Y. (2016). *Sources of Authoritarian Responsiveness: A Field Experiment in China*. *American Journal of Political Science*, 60(2), 383–400. <http://www.jstor.org/stable/24877628>

Chiu-Shee, C., & Zheng, S. (2021). *A burden or a tool? Rationalizing public housing provision in Chinese cities*. *Housing Studies*, 36(4), 500–543. <https://doi.org/10.1080/02673037.2019.1667490>

Dalen K. (2020). *Welfare and Social Policy in China: Building a New Welfare State*. In: Hansen A., Bekkevold J.I., Nordhaug K. (eds) *The Socialist Market Economy in Asia*. Palgrave Macmillan, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-6248-8_10

Deng, L., Shen, Q., & Wang, L. (2011). *The Emerging Housing Policy Framework in China*. *Journal of Planning Literature*, 26(2), 168–183. doi:10.1177/0885412210390220

Drinhausen, K., Huotari, M., Lee, J., Legarda, H. (2021). *The CCP's Century: Expanding economic control, digital governance and national security*. Published, June 2021. Report No 10. Mercator Institute for China Studies (MERICS). Available at: <https://merics.org/en/report/ccps-next-century-expanding-economic-control-digital-governance-and-national-security>

Duda, M., Zhang, X., and Dong, M. (2005). *China's homeownership-oriented housing policy an examination of two programs using survey data from Beijing*. (W05-7). Cambridge, MA: Harvard University.

Financial Times. (2021). *Private school owners forced to hand institutions over to Chinese state. Fallout from Beijing's education overhaul ripples across the country*. Financial Times, 10 August 2021.

Gore, L. P. (2021). *China's Central Commission on Comprehensively Deepening Reforms: Seven Years On*. Singapore: East Asian Institute, National University of Singapore. East Asian Institute Background Brief, No. 1581. Published 21 March, 2021. Available at: <https://www.nlb.gov.sg/biblio/205419729>

Guan, X. (2000). *China's Social Policy: Reform and Development in the Context of Marketization and Globalization*. *Social Policy & Administration*, 34(1), 115–130. doi:10.1111/1467-9515.00180

Golan, J., Sicular, T., & Umaphathi, N. (2017). *Unconditional Cash Transfers in China: Who Benefits from the Rural Minimum Living Standard Guarantee (Dibao) Program?* *World Development*. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.12.011>

- Han, S., & Ye, F. (2017). *China's education policy-making: A policy network perspective*. *Journal of Education Policy*, 32(4), 389–413. <https://doi.org/10.1080/02680939.2017.1291998>
- Hansen, M. (2018). China's education system: loved and hated. In Wu, W. & Frazier M. W. *The sage handbook of contemporary China* (Vol. 2, pp. 1093-1111). SAGE Publications Ltd, <https://www.doi.org/10.4135/9781526436085.n52>
- Hesketh, T., & Zhu Wei, X. (1997). *Health in China: From Mao to market reform*. *BMJ*, 314(7093), 1543. <https://doi.org/10.1136/bmj.314.7093.1543>
- Hossain, S. I. (1997). *Making Education in China Equitable and Efficient*. Social Science Research Network. SSRN Scholarly Paper ID 73548. Available at: <https://papers.ssrn.com/abstract=73548>
- Hsiao W. C. (1995). *The Chinese health care system: lessons for other nations*. *Social science & medicine* (1982), 41(8), 1047–1055. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(94\)00421-o](https://doi.org/10.1016/0277-9536(94)00421-o)
- Huchet, J.-F. (2018). *The Year 1992: A turning point in China's Reform and Open-door Policy*". *OrizzonteCina*, 9 (4), pp.23-25. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02535787>
- Jingwei He, A., Li, Z., & Huang, G. (2020). "China: social policy and reforms". In *Handbook on Society and Social Policy*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. doi: <https://doi.org/10.4337/9781788113526.0002>
- Kenemy, J. (1995). *From public housing to the social market: rental policy strategies in comparative perspective*. London: Routledge.
- Lai, F., Liu, C., Luo, R., Zhang, L., Ma, X., Bai, Y., Sharbono, B., & Rozelle, S. (2014). *The education of China's migrant children: The missing link in China's education system*. *International Journal of Educational Development*, 37, 68–77. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2013.11.006>
- Lee, J., & Zhu, Y. (2006). Urban governance, neoliberalism and housing reform in China. *The Pacific Review*, (19) 1. 39-61 <https://doi.org/10.1080/09512740500417657>
- Lee, Y., & Kim, H. (2018). *The Turning Point of China's Rural Public Health during the Cultural Revolution Period: Barefoot Doctors: A Narrative*. *Iranian journal of public health*, 47 (1), 1–8. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6124148/>

- Leung, J. (2006). *The Emergence of Social Assistance in China*. International Journal of Social Welfare, 15, 188–198. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2006.00434.x>
- Leung, J. C. B., & Xiao, M. (2015). The institutionalization of social assistance. In Ngok, K., & Chan, K. C. (eds.) *China's Social Policy: Transformation and Challenges* (Comparative Development and Policy in Asia) (1st ed.). Routledge. Pp. 33-47
- Li, Z. (2014). *Comment le développement de la Protection sociale est devenue une priorité des politiques publiques chinoises*. Regards, 45, 77-85. <https://doi.org/10.3917/regar.045.0077>
- Li, B. (2018). *Welfare state changes in China since 1949*. In Greve, B. (ed.) *The Routledge Handbook of the Welfare State* (2nd ed.). Routledge. pp.222-231.
- Li, M., & Bray, M. (2006). *Social class and cross-border higher education: Mainland chinese students in Hong Kong and Macau*. Journal of International Migration and Integration, 7(4), 407. <https://doi.org/10.1007/BF02934902>
- Li, S., & Yi, Z. (2007). *The Road to Homeownership Under Market Transition: Beijing, 1980-2001*. Urban Affairs Review, 42(3), 342–368. <https://doi.org/10.1177/1078087406292523>
- Lin, F. (2019). *The 2018 Constitutional Amendments: Significance and Impact on the Theories of Party-State Relationship in China*. China Perspectives, 2019, 11–21. <https://doi.org/10.4000/chinaperspectives.8646>
- Lin., K. (2019). Work Unit. In Sorace, C., Franceschini, I., & Loubere, N. (Eds.) *Afterlives of Chinese Communism: Political Concepts from Mao to Xi*. ANU Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctvk3gng9>
- Liu, J., Miao, J., & Zhang, D. (2016). Dilemma of healthcare reform and invention of new discipline of health fiscalogy. Global health research and policy, 1, 4. <https://doi.org/10.1186/s41256-016-0003-x>
- Logan, J. R., Fang, Y., & Zhang, Z. (2009). *Access to Housing in Urban China*. International journal of urban and regional research, 33(4), 914–935. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2009.00848.x>
- Ma, Q. (2016). NGO policy and politics in China: A changing game In Ngok, K., & Chan, K. C. (eds.) *China's Social Policy: Transformation and Challenges* (Comparative Development and Policy in Asia) (1st ed.). Routledge.

Merrien, F.X. (2013). *La protection sociale comme politique de développement: un nouveau programme d'action international*. International Development Policy | Revue internationale de politique de développement, 4.2 | -1, 68-88. <https://doi.org/10.4000/poldev.1519>

Meng, Q., Mills, A., Wang, L., & Han, Q. (2019). What can we learn from China's health system reform? *BMJ*, 365, l2349. <https://doi.org/10.1136/bmj.l2349>

Micollier Evelyne. (2014). *La nouvelle donne du système de santé : pluralité des recours et tension entre privatisation et re-nationalisation*. In : Lenoir D. (ed.). *La Chine des questions sociales*. Informations Sociales, (152), p. 52-55. ISSN 0046-9459.

Milcent, C. (2016). *Evolution of the Health System: Inefficiency, Violence, and Digital Healthcare*. *China Perspectives*, 39-50. <https://doi.org/10.4000/chinaperspectives.7112>

Mok, K. H. (2005). Riding over socialism and global capitalism: changing education governance and social policy paradigms in post-Mao China. *Comparative Education*, 41(2), 217–242. doi:10.1080/03050060500036956

Ngok, K. (2016). Social Policy Making In China. In Ngok, K., & Chan, K. C. (eds.) *China's Social Policy: Transformation and Challenges* (Comparative Development and Policy in Asia) (1st ed.). Routledge. (pp. 14-28).

Ngok, K., & Chan, (2016). *China's social policy: transformation and challenges*. Taylor and Francis. <https://doi.org/10.4324/9781315858531>

Ngok K., Kwong J. (2003) Globalization and Educational Restructuring in China. In: Mok K., Welch A. (eds) *Globalization and Educational Restructuring in the Asia Pacific Region*. Palgrave Macmillan, London.

Nie, C. (2015). China's housing policy: Reforms and impact. In *China's Social Policy: Transformation and Challenges* (Comparative Development and Policy in Asia) (1st ed.). Routledge.

Niu, F. R. (2009). Several issues of theories and knowledge on China's real estate macro-regulation. In F. R. Niu (ed.), *Annual report on the development of China's real estate*. (No.6). (pp.28-44). Beijing. Social Science Academic Press.

Qian, J. (2021). *The Political Economy of Making and Implementing Social Policy in China* (Social Policy and Development Studies in East Asia) (1st ed. 2021 ed.). Palgrave Macmillan.

Ringen, S., & Ngok, K. (2017). What Kind of Welfare State Is Emerging in China? In I. Yi (Ed.), *Towards Universal Health Care in Emerging Economies: Opportunities and Challenges* (pp. 213–237). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/978-1-137-53377-7_8

Roberts, D.T. (2021). *What is “Common Prosperity” and how will it change China and its relationship with the world?* Atlantic Council. Published 2021, December 16. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/common-prosperity/>

Roberts, M. (2021). *Chinese Communist Party: a party of workers or capitalists?* Available at: <https://thenextrecession.wordpress.com/2021/07/01/chinese-communist-party-a-party-of-workers-or-capitalists/>

Rozelle, S., & Hell, N. (2020). *Invisible China: How the Urban-Rural Divide Threatens China’s Rise* (First ed.). University of Chicago Press.

Schulte, B. (2018). *Digital technologies for education in China: National ambitions meet local realities*. In M. Stepan, & J. Duckett (Eds.), *Serve the people. Innovation and IT in China’s development agenda* (Vol. 6 October 2018), pp. 31-38). (MERICS Papers on China). Mercator Institute for China Studies.

Shi, S. J. (2006). *Left to market and family – again? Ideas and the development of the rural pension policy in China*. *Social Policy and Administration*, 40 (7), 791-806.

Shi, S.J. (2012). *Towards inclusive social citizenship? Rethinking China’s social security in the trend towards urban-rural harmonization*. *Journal of Social Policy*, 41 (4), 789-810.

Shi, W., Chen, J., & Wang, H. (2015). *Affordable housing policy in China: New developments and new challenges*. *Habitat International*, 54. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.11.020>

Solinger, D. (2017). *Manipulating China’s “Minimum Livelihood Guarantee”: Political Shifts in a Program for the Poor in the Period of Xi Jinping*. *China Perspectives*, 2017, 47–57. <https://doi.org/10.4000/chinaperspectives.7342>

Sprick, D. (2019). *Judicialization of the Chinese Constitution Revisited: Empirical Evidence from Court Data*. *China Review* 19(2), 41-67. <https://www.muse.jhu.edu/article/726723>.

Tang, J., Sha, L., and Ren, Z. X. (2003). *Report on Poverty and Anti-Poverty in Urban China*. Beijing: Xuaxia.

Wang, L. (2014). *The road to privatization of higher education in China: A new cultural revolution?* Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-38303-8>

Wang, L. (2014). Education Reform and Governance Change: Policy Issues and Challenges in Ngok, K., & Chan, K. C. (eds.) *China's Social Policy: Transformation and Challenges* (Comparative Development and Policy in Asia) (1st ed.). Routledge. (pp. 125-136)

Wang, Y., Castelli, A., Cao, Q., & Liu, D. (2020). Assessing the design of China's complex health system – Concerns on equity and efficiency. *Health Policy OPEN*, 1, 100021. <https://doi.org/10.1016/j.hpopen.2020.100021>

Wang, J., & Bai, Y. (2016). Development of minimum livelihood guarantee programmes in urban China: An empirical analysis based on 31 regions over 2003–2013. *China Journal of Social Work*, 9(2), 155–177. <https://doi.org/10.1080/17525098.2016.1231256>

Wang, Y. P., & Murie, A. (2000). Social and Spatial Implication of Housing Reform in China. *International Journal of Urban and Regional Research*, 24, 397–417. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00254>

Wills, K. (2018). *Seeking Balance. China strives to adapt social protection to the needs of a market economy*. IMF Finance & Development Magazine, December 2018, Vol. 55, No. 4 Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2018/12/social-protection-in-china-wills.htm>

Wong, C. (2016). *Budget reform in China: Progress and prospects in the Xi Jinping era*. OECD Journal on Budgeting, Vol. 15/3. Available at: <https://doi.org/10.1787/budget-15-5jm0zbtm3pzn>.

Wong, V (2016). Health Policy in China in Ngok, K., & Chan, K. C. (eds.) *China's Social Policy: Transformation and Challenges* (Comparative Development and Policy in Asia) (1st ed.). Routledge. (84-98).

Xie, Y., Lai, Q., & Wu, X. (2009). *Danwei and social inequality in contemporary urban china*. *Research in the sociology of work*, 19, 283–306. [https://doi.org/10.1108/S0277-2833\(2009\)0000019013](https://doi.org/10.1108/S0277-2833(2009)0000019013)

Yang, L. (2018). The social assistance reform in China: Towards a fair and inclusive social safety net. In *Addressing Inequalities and Challenges to social Inclusion through Fiscal, Wage and Social Protection Policies*. United Nations Headquarters, NY.

Ye, J. & Wu, J. (2006). *A Study on the Chinese Housing Policy During Social Transition: Practice and Development*. Housing Finance International, 20(3), 50-8.

Yip, W., & Hsiao, W. (2014). *Harnessing the privatisation of China's fragmented health-care delivery*. *Lancet* (London, England), 384(9945), 805–818. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(14\)61120-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61120-X)

Zhang, X.Q. (2002). *Governing housing in China: state, market and work units*. *Journal on housing and the Built Environment*. 17(1), 7-20.

Zheng, P., Faunce, T., & Johnston, K. (2006). *Public hospitals in China: Privatisation, the demise of universal health care and the rise of patient-doctor violence*. *Journal of Law and Medicine*, 13, 465–470.

Zhou, M., & Logan, J. R. (1996). *Market Transition and the Commodification of Housing in Urban China*. *International Journal of Urban and Regional Research*, 20, 400-421. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1996.tb00325.x>

Zhou, J., & Ronald, R. (2017). *The resurgence of public housing provision in China: The Chongqing Programme*. *Housing Studies*, 32(4), 428–448. <https://doi.org/10.1080/02673037.2016.1210097>

Zhu, Y. (2011). *Performance Legitimacy and China's Political Adaptation Strategy*. *Journal of Chinese Political Science*, 16(2), 123–140. <https://doi.org/10.1007/s11366-011-9140-8>

Ελληνόγλωσση:

Bessière, S. (2007). *Η Κίνα στην αυγή του 21ου αιώνα. Η επιστροφή μιας δύναμης;* (επιμ. Β. Κουρούδη, μτφρ. Σ. Τσόγκα). Αθήνα: Κέδρος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2005).

Gough, I. (2008). *Η Πολιτική Οικονομία του Κοινωνικού Κράτους*. (επιμ. Μ. Σπουρδαλάκης, μτφρ. Λ. Βατικιώτης). Αθήνα: Σαββάλας. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1979).

Καλτσώνης, Δ. (2017). *Το Κινεζικό Σύνταγμα του 1982: Ένα σοσιαλιστικό Σύνταγμα ή ο δρόμος για τον καπιταλισμό;* Περ. Κρίση, Τεύχος 2/2017, σελ. 31-50.

Καλτσώνης, Δ. (2019). *Το Κράτος στην Κίνα 1949-2019*. Αθήνα: Τόπος.

Κεφαλής, Χ. (2015). Η Κίνα στον 21^ο αιώνα: παρελθόν, παρόν και μέλλον μιας κοινωνίας γεμάτης αντιφάσεις, στο (επιμ. Κεφαλής) *Κίνα: Από ημι-αποικία στο 20^ο Υπερδύναμη στο 21 αιώνα*. Περ. Μαρξιστική Σκέψη, Τόμος 17, Απρίλιος-Σεπτέμβριος 2015. Εκδόσεις: Τόπος

Κουνδουράκης, Ε. (2009). *Η ανασυγκρότηση των κρατικών επιχειρήσεων στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας*. (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Παπασωτηρίου, Χ. (2013). *Η Κίνα από την ουράνια αυτοκρατορία στην ανερχόμενη υπερδύναμη του 21ου αιώνα*. Εκδότης: Ποιότητα.